

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Henrik Trasberg
**PATENDIOMANIKU AINUÕIGUSTE JÕUSTAMINE 3D-PRINTIMISE
TEHNOLOOGIA TINGIMUSTES**

Juhendaja Gea Lepik, MA

Tartu 2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
I. 3D-PRINTIMISE TEHNLOOGIA MÕJU PATENDIOMANIKU ÕIGUSTE JÕUSTAMISELE OTSESE RIKKUMISE INSTITUUDI KAUDU	10
1.1. Patendiomaniku ainuõiguste jõustamise erisused 3D-printimise tehnoloogia tingimustes	10
1.1.1. Patendiomaniku ainuõiguste jõustamine e ainuõigused, õiguskaitsevahendid ja nende rakendamine traditsiooniliste tootmismustrite tingimustes	10
1.1.2. 3D-printimisega kaasnevate tootmismustrite mõju patendiomaniku ainuõiguste jõustamisele.....	12
1.2. Patendiomaniku võimalused õiguste jõustamiseks ainuõiguste laienemine CAD-failidele õiguskaitsse kaudu	16
1.2.1. Füüsilise eseme patendikaitsse laienemine CAD-failile	16
1.2.2. Lepingu ese CAD-faili võõrandamisel.....	18
1.2.3. CAD-fail kui patendiga kaitstud eseme oluline komponent.....	20
1.2.4. CAD-fail kui iseseisvalt patendiga kaitstav objekt	21
1.3. Patendiomaniku võimalused õiguste jõustamiseks CAD-faili printimise järgselt	25
1.3.1. Patendiomaniku õiguste jõustamise võimalikkus 3D-printimise teenust pakkuvate ettevõtete vastu.....	25
1.3.2. Patendiomaniku õiguste jõustamise võimalikkus 3D-printimise teenusepakkujate vastu	27
II. 3D-PRINTIMISE TEHNLOOGIA MÕJU PATENDIOMANIKU ÕIGUSTE JÕUSTAMISELE TEISESE VASTUTUSE INSTITUUDI KAUDU	30
2.1. Patendiomaniku võimalused õiguste jõustamiseks teisese vastutuse kaudu Eesti patendi korral	30
2.1.1. Teisene vastutus kui potentsiaalne õiguste jõustamise mehhanism 3D-printimise tehnoloogia tingimustes.....	30
2.1.2. Patendiomaniku õiguste jõustamine teisese vastutuse kaudu Eesti patendiõiguses	32
2.2. Patendiomaniku võimalused õiguste jõustamiseks teisese vastutuse kaudu tulevase ühtse toimega Euroopa patendi korral	34
2.2.1. Patendiomaniku õiguste jõustamine teisese vastutuse kaudu ÜPK artikli 26 alusel	34
2.2.2. CAD-fail kui „vahend“ ÜPK lepingu artikkel 26(1) tähenduses	36
2.2.3. CAD-fail kui „leiutise olulise elemendiga seotud“ vahend ÜPK lepingu artikli 26(1) tähenduses	37
2.2.4. CAD-fail kui vahend, mis võimaldab patendi kasutamist ÜPK lepingu art 26(1) tähenduses	40
2.2.5. ÜPK lepingu artikkel 26(1) subjektiivsete eelduste täidetud.....	40
2.2.6. CAD-fail vahendina kui kaubanduslik põhitoodet ÜPK lepingu art 26(2) tähenduses ..	42
2.3. Teisese vastutuse potentsiaalsed subjektid.....	43

2.3.1.	Internetiplatvormid.....	43
2.3.2.	CAD-failide loojad ja üleslaadijad.....	44
2.3.3.	3D-printerite tootjad ning 3D-printimise teenuse pakkujad.....	45
III.	PATENDIÕIGUSE TULEVIK 3D-PRINTIMISE TEHNOLOOGIA TINGIMUSTES.....	47
3.1.	Olulised põhimõtted 3D-printimise tehnoloogia patendiõiguslikul reguleerimisel	47
3.2.	Patendi kaitseulatus laiendamine CAD-failidele kui potentsiaalne lahendus.....	51
3.2.1.	CAD-failidele patendikaitse andmise viisid ja võimalikkus	51
3.2.2.	CAD-failide kasutamine leiutiste modelleerimisel	53
3.2.3.	CAD-failide patendikaitse mõju lõppkasutajatele.....	55
3.2.4.	3D-printimise teenuse osutajate kaitse.....	56
3.2.5.	Internetiplatvormide kaitse.....	57
3.2.6.	CAD-failide optimaalne reguleerimisviis	59
	KOKKUVÕTE.....	61
	SUMMARY – ENFORCING PATENT RIGHTS IN LIGHT OF 3D-PRINTING TECHNOLOGY .	66
	KASUTATUD MATERJALID	71

SISSEJUHATUS

Patendiõiguse peamine eesmärk on soodustada tehnoloogilist innovatsiooni, luues või suurendades motivatsiooni investeerida teadus- ja arendustegevusse. Leiutiste väljatöötamise kulukus, sealhulgas võrreldes teiste intellektuaalomandi liikidega kaitstavate õiguste objektidega, on tüüpiliselt väga kõrge. Seetõttu on oluline, et õigus kaitseb leiutajat viisil, mis motiveerib teda oma aega ja raha innovatsiooni panustama. Selle saavutamiseks loodud patendisüsteem põhineb teatud ühiskondlikul tehingul – patendiomanik loovutab oma tehnoloogilise lahenduse avalikkusele, saades vastukaaluks õiguse oma leiutist teatud aja jooksul eksklusiivselt eksploateerida, enne kui see muutub kõigile vabalt kasutatavaks.¹ Selle ajavahemiku jooksul on patendiomanikul õigus keelata teistel isikutel oma patendiga kaitstud leiutise valmistamist, kasutamist ning levitamist (sh müümist). Nende õiguste kaitsmiseks saab patendiomanik kasutada seadusega tagatud õiguskaitsevahendeid.

Traditsioonilised tootmisprotsessid on juba sajandeid kujundanud patendiõigust lähtudes eeldusest, et füüsiliste esemetega kaubeldakse füüsilises vormis. Näiteks tootja rikub patenti õiguskaitse saanud leiutise füüsilise valmistamisega, edasimüüja eseme omandi üleandmisega ning ostja võib rikkuda patenti patenditud eseme kasutamisega.² Kuivõrd kõik eelnimetatud tegevused kujutavad endast potentsiaalset patendiõiguste rikkumist, siis on patendiomanikel võimalik oma ainuõigusi jõustada nii ühe kui teise osapoole vastu. Seejuures saab ta lõpetada või piirata teda kahjustava tegevuse juba eos, esitades nõudeid otse tootja vastu. Taolist tootmismustrit on aga kardinaalselt muutmas 3D-printimise tehnoloogia ning selle levimine masskasutusse. Tegemist on tehnoloogiaga, mis võimaldab luua kolmemõõtmelisi füüsilisi objekte, kasutades selleks digitaalseid disainifaile (edaspidi CAD-fail). CAD-fail on füüsilise eseme virtuaalne disain, mis on loodud disainimiseks mõeldud tarkvara kasutades või olemasolevat füüsilist eset 3D-skänneriga skaneerides.³ 3D-printimise tarkvara tükeldab CAD-faili tuhandeteks kahemõõtmelisteks kihtideks, millest 3D-printer hakkab kiht-kihi haaval eset üles ehitama, sidudes iga uue kihi eelnevaga.⁴ Seeläbi on võimalik 3D-printerit kasutades luua

¹ Patendiomaniku ja ühiskonna vahelise tehingu kohta loe lähemalt D. R. Desai, G.N. Magliocca. Patents, Meet Napster: 3D Printing and the Digitization of Things. – *Georgetown Law Journal* 2014/102, No 6, lk 1703.

² Traditsioonilise tootmisprotsessi ja patendiõiguste jõustamise vahekorra kirjutab pikemalt D. H. Breaun. Patenting Physibles: A Fresh Perspective for Claiming 3D-Printable Products. – *Santa Clara Law Review* 2015/55, No 4, lk 838 jj.

³ CAD- failide olemuse kohta võib lugeda T. Y. Ebrahim. 3D Printing: Digital Infringement & Digital Regulation. – *Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property* 2016/14, No 1, lk 42.

⁴ Loe 3D-printimise tehnoloogia kohta lähemalt: 3DPrinting.com, What is 3D Printing? Kättesaadav: <http://3dprinting.com/what-is-3d-printing/> (01.05.2016)

erinevaid ning keerukaid, sealhulgas liikuvaid osi sisaldavaid tooteid.⁵ 3D-printerid on tänaseks võimelised printima äärmiselt keerulisi ning kõrge kvaliteediga esemeid nagu näiteks raketimootori komponente,⁶ inimese enda koest koosneva kõrva,⁷ proteese, toitu,⁸ teise 3D-printeri⁹ jm. Samuti on uuemad 3D-printerid võimelised printimisel kasutama väga paljusid materjale, sealhulgas erinevaid plastikuide, polümeeri, vaiku, erinevaid metalle, nanotehnoloogial põhinevaid materjale ning bioprinterid isegi inimrakke.¹⁰

Kirjeldatud 3D-printimise võimekuse tingimustes on hakatud tootma ja turustama ka lõpptarbijale suunatud nii-öelda töölaua 3D-printereid. Selliste printerite kvaliteet, töökiirus ja materjalide kasutamise võimekus on viimasel ajal hüppeliselt kasvanud.¹¹ Kui veel aastal 2010 algasid lõpptarbijatele suunatud 3D-printerite hinnad 12 000 dollarist,¹² siis täna on võimalik kvaliteetne 3D-printer soetada ligi 60 korda odavamalt.¹³ Selle valguses on 3D-printimisel tohtu potentsiaal detsentraliseerida ja demokratiseerida tootmine. Mark Lemley on võrrelnud 3D-printimise tehnoloogia tänast seisutöödustusega 1970ndate teises pooles – neid mõlemaid iseloomustab hulk suuri ning võimsaid masinaid tööstuslikuks kasutamiseks ning lai ring odavamaid seadmeid eelkõige hobi- või kodukasutajatele.¹⁴ Tehnoloogia võimekus, hind ning arengu kiirus viitavad sellele, et 3D-printimise tehnoloogia koos oma võimaluste, kuid ka mõningate ohtudega, on alles jõudmas masskasutusse. 3D-printer toob informatsiooni ja teoste digitaliseerimisega kaasnenud innovatsiooni kasvu esemete maailma, sest tavainimene saab ise hakata selliseid tooteid valmistama, mille tootmine on varasemalt olnud võimalik vaid tööstuslikult. 3D-printimise tehnoloogia on suurepärase ka näiteks Aafrika perifeeriasse

⁵ D. H. Brean. Asserting Patents to Combat Infringement via 3D Printing: It's No "Use". – Fordham Intellectual Property, Media & Entertainment Law Journal 2013/23, No 3, lk 774.

⁶ R. Kraft, T. McMahan, K. Henry. NASA Tests Limits of 3-D Printing with Powerful Rocket Engine Check, NASA, 27.08. 2013. Kättesaadav: <http://www.nasa.gov/press/2013/august/nasa-tests-limits-of-3-d-printing-with-powerful-rocket-engine-check/#.VyM6cfmLTIU> (kontrollitud – 29.04.2016).

⁷ A. Duhaime-Ross. This 3D Bioprinter Can Make Human-Sized Ear, Muscle, and Bone Tissues. The Verge, 15.02.2016. Kättesaadav: <http://www.theverge.com/2016/2/15/10995730/3d-print-human-tissue-ear-muscles-bone> (kontrollitud – 29.04.2016).

⁸ M. Starr. NASA-Funded 3D Pizza Printer Debuts at SXSW Eco, CNET Australia, 11.10.2013. Kättesaadav: <http://www.cnet.com/au/news/nasa-funded-3d-pizza-printer-debuts-at-sxsw-eco/> (kontrollitud – 29.04.2016).

⁹ N. Mohr. The 3D Printers that Print Themselves: How RepRap Will Change the World. Techradar, 01.07.2014. Kättesaadav: <http://www.techradar.com/news/world-of-tech/future-tech/the-3d-printers-that-print-themselves-how-reprap-will-change-the-world-1255490> (kontrollitud – 29.04.2016).

¹⁰ Ebrahim, lk 42.

¹¹ Seda on põhjendanud nii läbimurded tehnoloogia arengus kui asjaolu, et viimastel aastatel lõppenud mitmed olulised patendid, mis tehnoloogia arendamist mõnevõrra piirasid – vt selle kohta P. Brody, V. Pureswaran. The New Software-Defined Supply Chain. Preparing for the disruptive transformation of Electronics design and manufacturing. IBM Global Business Services, Executive Report. IBM Institute for Business Value, 2013, lk 5.

¹² S. Bradshaw, A. Bowyer, P. Haufe. The Intellectual Property Implications Of Low-Cost 3D Printing. – SCRIPTed 2010/7, No 1, lk 8.

¹³ Näiteks on tänaseks välja töötatud metallojekte printiv 3D-printer, mille hind algab 199 dollarist. M. Molitch-Hou, The All-Metal Trinus 3D Printer to Hit Kickstarter Starting at \$199, 25.03.2016. Kättesaadav: <http://3dprintingindustry.com/2016/03/25/the-all-metal-trinus-3d-printer-to-hit-kickstarter-starting-at-199/> (kontrollitud – 29.04.2016).

¹⁴ M. Lemley. IP in a World Without Scarcity. – The New York University Law Review 2015/ 90, lk 474.

kuuluvate asulate jaoks, kellel tekib võimalus näiteks katkise veepumba varuosa kohapeal välja printida,¹⁵ või haiglatele, kes saavad printida proteese vanadest pudelikorkidest.¹⁶ Samal ajal on võimalik 3D-printeriga toota näiteks külm- või tulirelvi.¹⁷

Kõik need vundamentaalsed muutused tootmisprotsessi iseloomus nõuavad ka kehtivalt õiguselt teatud reaktsiooni ning ajaga kaasas käimist. Üks suuremaid väljakutseid, mis 3D-printimisega kaasneb, on selle mõju patendiõigusele. Odavad ning lõpptarbijatele suunatud 3D-printerid loovad täiesti uudse tootmismustri, kus ligipääs tootmisvahendile, st 3D-printerile, on lõpptarbijatel endil. Toodetav ese prinditakse CAD-failist, mis on digitaalsele failile omaselt väga kergesti reprodutseeritav ja levitav. 3D-printimise tehnoloogia arengu tulemusel tekib lõpptarbijatel seega võimekus ise CAD-failist patendiga kaitstud eseme printimiseks. Tegemist on analoogse muutusega nagu tõi kaasa digitaliseerimine autoriõiguste valdkonnas, andes tarbijatele võimekuse kopeerida ja hõlpsasti levitada filme, muusikat, pilte jm teoseid. See tõi endaga kaasa suured probleemid õiguste omajate autoriõiguste jõustamisel. Sarnaselt digitaliseerimise mõjudele autoriõiguses on maailma üks tunnustatumaid tehnoloogiauringute keskusi Gartner Inc. prognoosinud, et aastaks 2018 võib ka 3D-printimise tehnoloogia põhjustada intellektuaalomandiõiguste omanikele kahju suurusjärgus 100 miljardit dollarit aastas.¹⁸ WIPO prognoosi kohaselt, milles hinnatakse 3D-printimise tehnoloogia arengu kiirust mõnevõrra tagasihoidlikumaks, on 3D-printimise turu suurus aastaks 2020 suurusjärgus 20 miljardit dollarit. Aastaks 2025 nähakse see aga olevat juba vahemikus 230-550 miljardit dollarit.¹⁹

Patendiõigus on tootmise digitaliseerumiseks veelgi vähem valmis, kui seda oli autoriõigusi käsitlev seadusandlus ajal, mil see nähtus antud valdkonda tabas. Nimelt, kui toote levitamise

¹⁵ J. M. Pearce, C. Morris Blair, K. J. Laciak, R. Andrews, A. Nosrat, I. Zelenika-Zovko. 3-D Printing of Open Source Appropriate Technologies for Self-Directed Sustainable Development. – Journal of Sustainable Development, 2010/3, No 4, lk 21.

¹⁶ Crowd4Africa on algatanud *crowdfunding* kampaania annetamiseks Aafrika haiglatele 3D-printereid, mis võimaldaksid sulatatud plastikjääkidest (nt pudelikorgid) printida proteese, vt <http://crowd4africa.org/index.php/2016/03/23/students-launch-campaign-to-provide-african-hospitals-with-3d-printing-mini-factory/> (kontrollitud – 29.04.2016).

¹⁷ 3D-printerid on tänaseks võimelised printima funktsioneerivaid püstoleid. Vaata näiteks N. Bilton. The Rise of 3-D Printed Guns. The New York Times, 13.08.2014. Kättesaadav: <http://www.nytimes.com/2014/08/14/fashion/the-rise-of-3-d-printed-guns.html?module=ArrowsNav&contentCollection=Fashion%20%26%20Style&action=keypress®ion=FixedLeft&pgtype=article> (kontrollitud – 29.04.2016).

¹⁸ Gartner Inc. Newsroom. Gartner Says Uses of 3D Printing Will Ignite Major Debate on Ethics and Regulation, 29.01.2014, kättesaadav: <http://www.gartner.com/newsroom/id/2658315> (kontrollitud – 29.04.2016). Tuleb märkida, et nimetatud number hõlmab kõiki intellektuaalomandi valdkondi kokku ning mitte üksnes patendiõigust. Käesoleva töö autori hinnangul on ebatõenäoline, et see kahju nii kiiresti niivõrd suur saab olema, kuid antud näide sellegipoolest ilmestab probleemi relevantsust.

¹⁹ WIPO World Intellectual Property Report. Breakthrough Innovation and Economic Growth, WIPO: World Intellectual Property Organization, 2015, lk 98.

asemel levitatakse leiutise printimist võimaldavaid CAD-faile, siis on kaheldav, kas patendiomanike ainuõigused selliste failide loomisele ja levitamisele üldse laienevad. Kui õiguste rikkumist ei toimu, siis ei ole patendiomanikel võimalik oma õiguseid jõustada enne, kui patendiga kaitstud ese on füüsiliselt välja printitud. Kui aga väljaprintijad on lõpptarbivad, on nende vastu nõuete esitamine keeruline, kuna tegemist on detsentraliseeritud rikkumisega ning üksikuid õigusi rikkuvaid isikuid on keeruline tuvastada ja tabada. Lisaks välistab lõppkasutaja-poolse ainuõiguste rikkumisi tihtipeale nn isikliku kasutamise erand, mis võimaldab üksikisikul kasutada patendiga kaitstud leiutist isiklikuks ärieesmärgita kasutamiseks.

Eelnev tekitab küsimuse, kuidas saab patendiomanik sellises olukorras oma õigusi tõhusalt kaitsta. Antud temaatikat ei ole Eestis tänaseks sisuliselt üldse käsitletud, ka Euroopas laiemalt on seda seni analüüsitud vaid võrdlemisi pealiskaudselt. Sellest tulenevalt on käesoleva töö eesmärk tuvastada, kas, kuidas ja kui tõhusalt võimaldab Eestis kehtiv patendiõigus patendiomanikel oma õiguseid 3D-printimise tootmismustrite tingimustes jõustada ning milliseid reforme vajaks kehtiv õigus selleks, et vastata 3D-printimisega kaasnevale uuele reaalsusele.

Tõstatatud eesmärgist lähtuvalt on töö jagatud kolmeks peatükiks. Esimesed kaks peatükki käsitlevad, kuidas võimaldab tänane õigus patendiomanikel oma õiguseid jõustada patendiga kaitstud eseme printimist võimaldavate CAD-failide loomise, levitamise ja printimise faasis. Seejuures on esimeses peatükis analüüsitud patendiomanike võimalusi oma õiguseid jõustada, tuginedes patendiseadusest tulenevatele ainuõigustele.

Teine peatükk analüüsib patendiomanike võimalusi oma õiguste jõustamiseks 3D-printimise tehnoloogia kontekstis, tuginedes nn teisese vastutuse instituudile. Teisene vastutus on õiguslik kontseptsioon, mis võimaldab patendiomanikul esitada nõudeid mitte teo toimepanija, vaid toimepanemist võimaldava isiku vastu.²⁰ Olukorras, kus patendiomanik ei saa tugineda ainuõiguste rikkumisele 3D-printimist võimaldavate leiutiste CAD-failide levitamisel, võiks tal potentsiaalselt olla võimalik jõustada oma õigusi läbi teisese vastutuse. Kuivõrd erinevalt paljudest teistest riikidest puuduvad Eesti patendiõiguses spetsiaalsed teisest vastutust ette nägevad sätted, on seda võimalust analüüsitud Eesti võlaõigusseadusest²¹ tuleneva kihutaja ja kaasaaitaja regulatsiooni alusel.²² Samuti on teisese vastutuse kohaldamise võimalikkust

²⁰ Loe teisese vastutuse olemuse kohta lähemalt L. Bently, B. Sherman. Intellectual Property Law, 4th Edition. Oxford: Oxford University Press, 2014, lk 609-610, 624-625.

²¹ Võlaõigusseadus – RT I 2001, 81, 487 ... RT I, 11.03.2016, 2 (edaspidi ka VÕS).

²² Vt VÕS § 1045 lg 4.

analüüsitud lähtuvalt peatselt Eestis kehtima hakkava ühtse toimega Euroopa patendi regulatsioonist²³, mille puhul lahendused erinevad teisese vastutuse osas Eesti riigisisest patendist märkimisväärselt.

Kolmandas peatükis käsitletakse patendiõiguse võimalikku reaktsiooni 3D-printimisega kaasnevatele tootmismustritele. Selleks analüüsitakse patendiõiguse võimalikke reforme, vastamaks 3D-printimise tehnoloogiaga kaasnevatele uutele tootmisoludele. Neid lahendusi välja pakkudes tuleb ühelt poolt arvesse võtta töö eelnevates osades tuvastatud takistusi patendiomanike õiguste efektiivseks jõustamiseks. Teisalt on aga oluline aspekt asjaolu, et 3D-printimine on ühe suurima innovatsioonipotentsiaaliga tehnoloogia, mida patendiomanike kaitsmise egiidi all ei tohi teiselt poolt liigselt piirama hakata.

Ehkki esimese peatüki analüüs lähtub Eesti patendiseadusest²⁴ ning teise peatüki analüüs võlaõigusseadusest ning ÜPK lepingust, on relevantse kohtupraktika puudumise tõttu tuginetud patendiõiguse doktriinide tõlgendamisel ja definitsioonide sisustamisel ka Euroopa Patendiameti juhenditele sarnase sisuga Euroopa patendikonventsiooni tõlgendamiseks²⁵ ning asjakohases ulatuses Ühendkuningriigi ja Saksamaa kohtulahenditele. Nii Eesti, Saksamaa kui Ühendkuningriik on TRIPS lepingu osapooled, mistõttu on ainuõiguste regulatsioon neis riikides analoogne. Samuti on analoogselt reguleeritud ühtse Euroopa patendiga kaasnevad ainuõigused. Kirjeldatud uurimismetoodikast nähtuvalt on püstitatud uurimisküsimustele vastamiseks kasutatud töös eeskätt süsteemset ja analüütilist uurimismeetodit, ent ka erinevates õiguskordades omaks võetud lahenduste võrdlust. Esimesed kaks peatükki analüüsivad teemat süstemaatilis-empiriiliselt, kuivõrd neis käsitletakse süsteemselt kehtivat õigust ja patendiõiguse doktriine. Kolmas peatükk on uurimismeetodi poolest teoreetiline-kvalitatiivne, arutledes kehtiva õiguse vajalike ning optimaalseimate reformide üle.

Magistritöö esmasteks allikateks on Eesti patendiseadus, võlaõigusseadus ja ÜPK leping. Riigisisese kohtupraktika puudumisest tingituna on tuginetud seaduse tõlgendamisel asjakohases ulatuses Saksamaa ja Ühendkuningriigi kohtulahenditele. Mõlemad on seejuures seoses patendivaidlustega ühed suurima kohtupraktikaga riigid Euroopas.²⁶ Kohati on

²³ Ühtse toimega Euroopa patendi ellukutsumiseks on tänaseks välja töötatud ühtse toimega Euroopa patendipakett, mis sisaldab eneses kolme regulatsiooni – patendikaitse määrus, tõlkekorralduse määrus ning ühtse patendikohtu leping. Ühtse toimega Euroopa patendi ainuõigused on sätestatud ühtse patendikohtu lepingus: ühtset patendikohtu käsitlev leping, (2013/C 175/01). – ELT, C175, 20.6.2013, lk 1-40 (edaspidi ÜPK leping).

²⁴ Patendiseadus¹. – RT I 1994, 25, 406 ... RT I, 12.07.2014, 105 (edaspidi PatS).

²⁵ Guidelines for Examination in the European Patent Office, 2015. Kättesaadav: <https://www.epo.org/law-practice/legal-texts/guidelines.html> (kontrollitud: 29.04.2016).

²⁶ K. Cremers, M. Ernicke, F. Gaessler, D. Harhoff, C. Helmers, L. McDonagh, P. Schliessler, N. van Zeebroeck. Patent Litigation in Europe, 2013, lk 2-3. Kättesaadav: <http://ftp.zew.de/pub/zew-docs/dp/dp13072.pdf> (kontrollitud: 29.04.2016).

illustreerivalt viidatud ka Ameerika Ühendriikide kohtupraktikale. Töö oluliseimateks teisesteks allikateks on varasemad uurimistööd, mis analüüsivad 3D-printimise tehnoloogia mõju patendiõigusele. Autorile teadaolevalt ei ole antud teema kohta avaldatud eestikeelset õiguskirjandust. Peaaegu eranditult on teemakohased uurimistööd kirjutatud USA teadlaste poolt ja seega sealsest õigusruumist lähtuvalt. Olulisemad autorid, kelle teoseid käesolevas töös korduvalt refereeritakse, on Timothy Holbrook ja Lucas Osborn ning nende põhjalik 2015. aasta uurimus „Digital Patent Infringement in an Era of 3D Printing“. Märkimisväärseks allikaks teema avamisel on ka Daniel H. Brean`i artiklid „Asserting Patents to Combat Infringement via 3D Printing: It’s No “Use”“ (2013) ning „Patenting Physibles: A Fresh Perspective for Claiming 3D-Printable Products“ (2015). Olulise panuse on andnud ka Mark Lemley artikkel „IP in a World Without Scarcity“ (2015) ning Tabrez Y. Ebrahimi ülevaade „3D Printing: Digital Infringement & Digital Regulation“ (2016). Euroopas tehtud uuringutest on töös viidatud eelkõige Rosa Maria Ballardini, Marcus Norrgårdi ja Timo Minsseni artiklile „Enforcing patents in the era of 3D printing“ (2015) ning Marc Mimleri „3D printing, the Internet and patent law – A History repeating?“ (2013), mis aga 3D-printimise tehnoloogia analüüsimise kontekstis on USA teadlaste uuringutega võrreldes pealiskaudsemad. Patendisüsteemi üldküsimumuste osas on tuginetud ka Lionel Bently ja Brad Shermani tervikteosele „Intellectual Property Law“ (2014).

Käesoleva töö autori hüpotees on, et patendiõigus ei võimalda patendiomanikel oma õiguseid 3D-printimise tootmismustrite kontekstis efektiivselt jõustada, kuna patendiomaniku ainuõigused ei võimalda õiguskaitsevahendite jõustamist leiutiste digitaalse loomise ja levitamise etapis ning teise vastutuse regulatsioon ei taga patendiomanikele tõhusat õiguskaitset. Sellest lähtuvalt võib kehtiv õigus vajada vastavaid reforme.

I. 3D-PRINTIMISE TEHNLOOGIA MÕJU PATENDIOMANIKU ÕIGUSTE JÕUSTAMISELE OTSESE RIKKUMISE INSTITUUDI KAUDU

1.1. Patendiomaniku ainuõiguste jõustamise erisused 3D-printimise tehnoloogia tingimustes

1.1.1. Patendiomaniku ainuõiguste jõustamine e ainuõigused, õiguskaitsevahendid ja nende rakendamine traditsiooniliste tootmismustrite tingimustes

Nagu sissejuhatuses selgitatud võimaldab 3D-printimise tehnoloogia masskasutus transformeerida tootmisahelat ning sisuliselt muuta esemete levitamise füüsilisest digitaalseks. Patendiõigused on aga loodud maailma, kus tootjad ja tarbijad on erinevad isikud ning esemeid levitatakse nende füüsilises vormis. Käesolev peatükk analüüsib, milles seisnevad patendiomaniku ainuõigused patendiseaduse tähenduses, kuidas toimub õiguskaitsevahendite rakendamine tuginedes ainuõigustele ning kuidas võimaldab tänane regulatsioon ainuõigustest tulenevate õiguskaitsevahendite rakendamist 3D-printimise tehnoloogia kontekstis.

Patendiomanikud saavad oma õiguseid kaitsta läbi õiguskaitsevahendite kohaldamise, mis on sätestatud patendiseaduse §-s 53. Nimetatud sätte lõike 1 kohaselt on patendiomanikul õigus leiutise õigusvastase kasutamise korral nõuda kahju hüvitamist, alusetu rikastumisenä saadut ning kasutamise lõpetamist ja edasisest rikkumisest hoidumist. Õiguskaitsevahendite kohaldamise eelduseks on § 53 kohaselt leiutise õigusvastane kasutamine, mis tähendab, et peab olema toime pandud patendiomaniku ainuõiguste rikkumine patendiseaduse § 15 kohaselt. Paragrahv 15 kohaselt seisneb patendiomaniku ainuõigus selles, et mitte keegi ei tohi patendi kehtivuse ajal patendiomaniku loata:

- 1) valmistada, kasutada, levitada, müüa või pakkuda müügiks patendiga kaitstud tooteid või omandada (sh. importides) neid tooteid eelnimetatud eesmärkidel;
- 2) valmistada, müüa või pakkuda müügiks patendiga kaitstud toote olulisi komponente või omandada ja eksportida neid toote valmistamiseks või koostamiseks, välja arvatud juhul, kui komponentideks on muud iseseisvad tooted;
- 3) kasutada või pakkuda kolmandatele isikutele kasutamiseks patenditud meetodit;
- 4) kasutada, levitada, müüa või pakkuda müügiks patenditud meetodil valmistatud toodet või omandada (sh importides) neid tooteid eelnimetatud eesmärkidel.

Juhul kui isik kasutab ilma patendiomaniku loata patendiga kaitstud toodet viisil, mis on kaetud patendiomaniku ainuõigusega, on tegemist patendiomaniku õiguste rikkumisega. Seejuures ei

sätesta seadus patendiomaniku ainuõiguste rikkumise eelduseks asjaolu, kas isik teadis rikkumisest või mitte²⁷.

Patendiomaniku õigused on aga piiratud teatud eranditega, mis kujutavad endast olukordi, mil patendiomanik ei saa oma ainuõigustele tugineda. Patendiseaduse § 16 sätestab loetelu juhtumitest, mida ei loeta patendiomaniku ainuõiguste rikkumiseks. Muuhulgas ei ole patendiõiguste rikkumisega tegemist näiteks olukorras, kus patenditud leiutist kasutatakse eraviisiliselt ning ärilise eesmärgita ja see ei kahjusta sealjuures patendiomanike huve²⁸ või kasutatakse patenditud leiutist sellist leiutist puudutavates katsetustes²⁹.

Ainuõigused on seejuures ammenduvad, see tähendab, et kord käibele lastud tootele patendiomaniku õigused enam ei laiene³⁰. Samuti ei laiene patendiomaniku ainuõigused sellise isiku tegevuse suhtes, kes kasutas leiutist heausklikult enne sellele patenditaotluse esitamist patendiomaniku poolt ning jätkab selle kasutamist sellisel viisil ja mahus, nagu ta seda patenditaotlusele eelnevalt tegi³¹.

Kokkuvõtlikult saab patendiomanik õiguskaitsevahendeid rakendada kui:

- 1) on olemas kehtiv patent leiutisele;
- 2) patendiga kaitstud leiutise suhtes pannakse patendi kehtivuse ajal toime tegevus, mis on kaetud patendiomaniku ainuõigusega;
- 3) puuduvad patendiomaniku ainuõigust välistavad asjaolud.

Kuna patendikaitse ulatub nii näiteks toote valmistamisele, müümisele kui kasutamisele, tähendab see, et ühe ja sama toote osas võib rikkumise toime panna mitu isikut – tüüpiliselt on nendeks isikuteks nii tootja, hulgi- kui jaemüüja. Ka lõpptarbija võib patenditud eseme kasutamisega panna toime patendiõiguste rikkumise, kui patendiga kaitstud eseme kasutamine toimub ärieesmärgil või kahjustab patendiomanike huve. Tootmismuster, kus tootja, vahendaja ning lõpptarbija on erinevad isikud muudab patendiomanike jaoks oma õiguste rakendamise tunduvalt lihtsamaks. Kui rikkumise panevad toime nii tootja kui lõppkasutaja, on peaaegu eranditult kõige efektiivsem suunata patendiõiguse rikkumisest tulenev nõue just nimelt tootja vastu. Lõppkasutaja vastu on nõuete esitamine ebaefektiivne nii seetõttu, et selliseid rikkujaid on tihti keeruline identifitseerida, rikkumise ulatus on väike (mis teeb rikkujate hagemise kulukaks)³² ning paljudel juhtudel kaitseb lõpptarbijaid ka isikliku kasutamise erand.

²⁷ Vt selle kohta ka Bently ja Sherman, lk 624

²⁸ PatS § 16 punkt 5.

²⁹ PatS § 16 punkt 3.

³⁰ PatS § 17.

³¹ PatS § 17¹.

³² Vaata ka Brean, 2013, lk 786.

Turunduslikust perspektiivist vähendab nõuete esitamise mõistlikkust lõppkasutaja vastu ka asjaolu, et patendiomanik esitaks need potentsiaalsetele tulevastele klientidele³³. Tootja astmel on rikkumine aga kontsentreerunud, mis tähendab, et rikkumine pannakse toime kõige suuremas ulatuses ning seega võimaldab kõige efektiivsemalt piirata patendiga kaitstud esemete levitamist ning tüüpiliselt esitada kõige suuremas summas kahjuhüvitise nõudeid. Teisalt, skeemil tootja-turustaja-kasutaja on patendiõiguste rikkujad üksteisega sõltuvuses. Rikkumise nii-öelda katalüsaatori kõrvaldamisega lõppeb või märkimisväärselt väheneb ka teiste osapoolte edasine rikkumine. Selle asemel, et jahtida patendiõiguseid rikkuvate toodete kasutajaid võimaldab tootja ahelast kõrvaldamine patendiomanikel tagada, et patendiõiguseid rikkuvaid tooteid enam ei toodeta³⁴.

Patendiomanike õiguste rakendamist lihtsustab ka tootja ning lõppkasutaja geograafiline distant. Näiteks aastal 2011 tuvastasid ning pidasid kinni Euroopa Liidu liikmesriikide tollid kokku 91 000 juhtu, kus üritati üle piiri importida intellektuaalomandiõiguseid rikkuvaid tooteid, hõlmates kokku 115 miljonit toodet väärtusega 1,3 miljardit eurot³⁵.

3D-printimise tehnoloogia toob aga kirjeldatud tootmismudelisse kardinaalse muutuse, kuivõrd kaob ära rikkumise kontsentreeritus ning toodete füüsiline levitamine asendub paljuski digitaalsete 3D-prinditavate mudelite levitamisega, mis muudab patendiomanike õiguste rakendamise märkimisväärselt keerulisemaks.

1.1.2. 3D-printimisega kaasnevate tootmismustrite mõju patendiomaniku ainuõiguste jõustamisele

3D-printimise tehnoloogia toob kaasa kaks suurt muutust, mis tootmismustreid märkimisväärselt mõjutavad: esiteks muutuvad 3D-printerite leviku tõttu tootmisvahendid igatüüpi kättesaadavaks ning teiseks muutub esemete levitamine digitaalseks.

3D-printerite abil toodete loomist iseloomustava teatud omadused, mis eristavad seda teistest tootmismeetoditest. 3D-printimise tehnoloogia võimaldab minna disainist otse valmistooteni³⁶. See kaotab ära vajaduse omada esemete valuvorme või eri osiste jaoks erinevaid

³³ Vaata selle kohta T. R. Holbrook, L. S. Osborn. Digital Patent Infringement in an Era of 3D Printing. – U.C. Davis Law Review, 2015/48, No 4, lk 1335.

³⁴ Brean, 2013, lk 787.

³⁵ Report on the implementation of the EU Customs Action Plan to Combat Intellectual Property Right Infringements for the Years 2009 to 2012, EU Commission Staff Working Document, 31.10.2012. lk 11. Kättesaadav: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2015699%202012%20INIT> (kontrollitud: 29.04.2016).

³⁶ Brody, Pureswaran, lk 8.

tootmisvahendeid ja –mehhanisme. Kogu toode on võimalik disainida digitaalselt ning printida see välja (kas ühes või mitmes osas) kasutades vaid ühte tootmisvahendit, 3D-printerit³⁷. See toob kaasa märkimisväärse tootmisahela lühenemise. IBM-i rahvusvahelises kaubandusraportis on jõutud järeldusele, et 3D-printerite ja robotika arengu tulemusel on aastaks 2022 odavam toota lokaalselt, kui koondada tootmine odava tööjõuga tootmiskeskustesse, nagu täna tehakse³⁸. 3D-printerid on sealjuures üldfunktsionaalsed, millega saab toota erinevaid esemeid erinevatest materjalidest. Võrreldes teiste tootmismeetoditega on 3D-printerid ka väga odavad. Kvaliteetsed tööstuslikud 3D-printerid maksavad täna küll kümneid tuhandeid eurosid, kuid kodusesse mõeldud, nõ töölaua printerite hinnad algavad juba mõnesajast eurost³⁹. Kuigi töölaua printerid ei ole tänase seisuga võimelised printima keerukusastmega, mis võimaldaksid toota keerukaid patendikaitse all olevaid esemeid, on tehnoloogia hind langemas ja kvaliteet tõusmas märkimisväärse kiirusega nii töölaua kui tööstuslike 3D-printerite osas,⁴⁰ kusjuures üha rohkem on tekkimas kvaliteetset 3D-printimise teenust pakkuvaid ettevõtteid⁴¹. Selle tulemusel on suurel hulgal lõpptarbijatel esimest korda tekkimas massiline võimekus iseseisvalt toota patendiga kaitstud esemeid.

Tootmistehnoloogia arengu kõrval võib aga veelgi fundamentaalsem muutuseks, mille 3D-printimise tehnoloogia kaasa toob, pidada esemete digitaalset levitamist. Digitaliseerimise protsess on kestnud ja sellest on räägitud juba aastakümneid – me oleme seda tänaseks näinud teoste, eelkõige muusika ja filmide, ent ka informatsiooni puhul. Enamik autoriõigustele toetuvaid tööstusharusid on digitaliseerimisest tuleneva transformatsiooni juba läbinud. 3D-printimine toob digitaliseerimise, koos sellega kaasnevate võimaluste ning väljakutsetega läbi CAD-failide füüsiliste asjade maailma⁴². 3D-printimine toimub läbi CAD-faili ja 3D-printeri

³⁷ 3D-printimise protsessi olemust on käsitletud ka L. Bechtold, V. Fischer. 3D Printing - A Qualitative Assessment of Applications, Recent Trends and the Technology's Future Potential. Study to the German Innovation system, Berlin: EFI, 2015, lk 73.

³⁸ Brody, Pureswaran, lk 10.

³⁹ N. A. Syzdek. Five Stages of Patent Grief to Achieve 3D Printing Acceptance. – University of San Francisco Law Review, 2015/49, No 2, lk 340.

⁴⁰ WIPO World Intellectual Property Report, lk 99.

⁴¹ Kõige edukamad neist on Shapeways (www.shapeways.com), i.Materilise (i.materialise.com) ning Sculpteo (www.sculpteo.com).

⁴² Selle protsessi toimimist rõhutavad Desai, Magliocca, lk 1692.

CAD tähistab terminit *Computer Aided Design*, mida võiks tõlkida kui „arvuti vahendusel loodud disain“. Kui sajandeid on esemete disainimisel ja modelleerimisel kasutatud pliiaitsit ja paberit või loodud füüsiliselt konstrueeritud mudel, siis alates 1980ndatest on masinad, tooted ja nende komponendid on üha suuremal määral konstrueeritud arvutiga, kasutades selleks CAD-faile ja programme, millest populaarsemad on näiteks AutoDesk Maya, Solid Edge ning AutoCAD. CAD programme kasutatakse täna nii disainerite, inseneride kui arhitektide poolt erinevate objektide 3D mudelite loomisel, tehes objektist täieliku digitaalse kujutise enne selle füüsilist loomist. CAD programmid võimaldavad mitmeid eeliseid võrreldes mitte-digitaalse modelleerimisega nagu näiteks võimekus kergelt ja mugavalt disaini muuta või edasi arendada ning kõrge detailsuse ja täpsusega disaini omadusi määratleda. Füüsilise objekti CAD-faili on võimalik disainiprogrammis luua, kas see ise konstrueerides või alternatiivselt kasutades selleks 3D-skaneerimise tehnoloogiat. CAD-failide ajaloost ja olemusest vt Brean, 2013, lk 773 jj.

interaktsiooni, kus 3D-printer prindib vastavalt CAD-faili poolt etteantud instruksioonidele välja disaini füüsilise vaste. Olukorras, kus tootmisvahend on üldotstarbeline, nagu seda on 3D-printer, ei sõltu toodetav ese mitte tootmisvahendist, vaid selle määrab CAD-fail. See tähendab, et võimeka 3D-printeri ning toormaterjali olemasolul ei ole füüsilise eseme printimiseks vaja muud kui füüsilisele esemele vastavat CAD-faili. CAD-fail aga on sealjuures samasuguste omadustega nagu iga teine digitaalne fail – seda saab kopeerida, teha veebis kättesaadavaks, jagada ja internetist alla laadida. See on nõ ammendamatu ehk faile on võimalik määramatul hulgal jagada ja kopeerida ilma täiendavate kuludeta⁴³. Võimsate 3D-printerite leviku valguses tähendab see sisuliselt seda, et tekib võimekus füüsiliste esemete digitaalseks jagamiseks ja levitamiseks üle maailma. Patendiomanike jaoks tähendab see tema patendiga kaitstud eseme laiaulatuslikku ning detsentraliseeritud tootmise võimekust väljaspool tema kontrolli. Täpselt nagu muusika digitaliseerimine võimaldas massilist ja suurel määral anonüümset autoriõiguste rikkumist, võimaldab esemete digitaliseerimine ulatuslikku patendiõiguste rikkumist⁴⁴. Seejuures patendiga kaitstud esemete digitaalse representatsiooni loomisele aitab märkimisväärselt kaasa ka 3D-skaneerimise tehnoloogia, mis võimaldab luua füüsilise eseme pinnalt sellele vastava CAD-faili⁴⁵. Seega, 3D-printimise tehnoloogia laiendab digitaalse piraatluse võimekuse füüsilistele esemetele, kuivõrd tootmisvahendid on kättesaadavad lõppkasutajatele endile ning füüsilistele esemetele vastavaid CAD-faile on lihtne produtseerida ning digitaalselt jagada. Täpselt nagu muusika ja filmide digitaliseerimise tulemusel tekkis nendes tööstustes hiiglaslik piraatluse laine, on ilmne, et sarnane situatsioon kaasneb ka 3D-printimise tehnoloogia ja CAD-failide arengu ja leviku tulemusel.

Probleemi tõeline olemus patendiomaniku jaoks seisneb aga asjaolus, et niivõrd, kui patendiga kaitstud ese on digitaalsel, see tähendab CAD-faili kujul, ei pruugi patendiomaniku patendist tulenevad ainuõigused selle faili loomisele ja levitamisele laieneda. Tänapäevaks esineb hulgaliselt veebiplatvorme, mis loovad ja/või pakuvad CAD faile kas tasu eest või tasuta allalaadimiseks.⁴⁶ Sarnaselt muusika- ja filmitööstusele on tegemist eelkõige kasutajalt-kasutajale (ingl k *peer-to-peer*) platvormidega, kus tavakasutajad jagavad veebikeskkonna vahendusel omandatud või enda loodud faile.⁴⁷ On ilmne, et 3D-printimise tehnoloogia arenedes hakkab füüsiliste esemete

⁴³ Desai, Magliocca, lk 1697.

⁴⁴ Holbrook, Osborn, lk 1333.

⁴⁵ 3D-skanner on võimeline looma eseme CAD-faile kasutades lasereid ning kaameraid eseme kontuuride kindlakstegemiseks, vt Syzdek, lk 339. Tegemist on väga kiirelt areneva tehnoloogia, näiteks on tänapäevaks juba arendatud mehhanism, mis võimaldab teostada kolmemõõtmelist skaneerimist nutitelefoni, vt E. Krassenstein Microsoft Develops App That Turns Any Smartphone Into A Comprehensive 3d Scanner, 2015. Kättesaadav: <https://3dprint.com/91439/mobilefusion-3d-scanning/> (kontrollitud: 29.04.2016).

⁴⁶ Suurim neist on Thingiverse (www.thingiverse.com). Analoogset teenust pakuvad ka näiteks Eesti edukamaid idufirmasid GrabCAD (www.grabcad.com) ning Lätist pärit CGTrader (www.cgtrader.com).

⁴⁷ Holbrook, Osborn, lk 1335.

turustamine üha suuremal määral asenduma CAD-failide levitamisega. Patendiomaniku ainuõigused kaitsevad aga füüsilist eset, kusjuures pole selge, kas või millisel määral laienevad patendiomanike õigused ka leiutise CAD-failile. Pole kahtlust, et CAD-failide väljaprintimine ning sel teel füüsilise toote valmistamine võib olla käsitatav patendiga kaitstud toote tootmisena ning kujutada seega patendist tulenevate ainuõiguste rikkumist. Kuid kui väljaprintijateks on lõpptarbivad, on patendiomanikel praktikas sisuliselt võimatu oma õiguseid efektiivselt jõustada, kuna lõpptarbivate vastu nõuete esitamine on äärmiselt ebaefektiivne nii rikkumiste detsentraliseerituse ja nõuete esitamise kulukuse tõttu kui ka põhjusel, et lõpptarbijat võib kaitsta eraviisilise kasutamise erand⁴⁸.

Eelnevast tingituna on 3D-printimise tehnoloogia arenedes patendiomanike jaoks oluline, et neil oleks võimalik oma õiguseid rakendada ka printimisele eelnevas etapis ehk olukorras, kus patendiga kaitstud eset ei ole veel füüsilisel kujul loodud, vaid eksisteerib ja levitatakse üksnes selle printimist võimaldatavat digitaalset CAD-faili.

Alljärgnevalt ongi analüüsitud, kas ning millisel määral võib patendiga kaitstud füüsilise eseme põhjal CAD-faili loomine, selle faili kasutamine või levitamine kujutada endast patendiomaniku ainuõiguste rikkumist.

⁴⁸ PatS § 16 p 5.

1.2. Patendiomaniku võimalused õiguste jõustamiseks ainuõiguste laienemine CAD-failidele õiguskaitse kaudu

1.2.1. Füüsilise eseme patendikaitse laienemine CAD-failile

Esimene küsimus, mis seoses 3D-prinditavate CAD-failidega tõusetub seisneb selles, kas võiks leida, et patendiga kaitstud füüsilisele esemele vastav CAD-fail on füüsilise eseme patendiga hõlmatud? Kui vastus sellele on jaatav, on ka patendiga kaitstud esemete printimist võimaldavate CAD-failide loomine ning levitamine patendiõigusega kaitstav, võimaldades seega patendiomanikel rakendada oma õiguseid enne CAD-failist füüsilise eseme tootmist.

CAD-fail iseenesest ei ole muud kui patendiga kaitstud füüsilise eseme digitaalne visand. Sellisest aspektist vaadatuna ei saa CAD-fail olla tehnikavaldkonna leiutis, samamoodi nagu tehnikavaldkonna leiutis ei ole abstraktne arvutialgoritm, skeem või disainilahendus⁴⁹. CAD-laadsele digitaalsele teosele patendiõiguse laiendamine muudaks fundamentaalselt patendiõiguste olemust, kuna patendiõiguse üheks postulaadiks on õiguskaitse laienemine ainult tehnikavaldkonna leiutisele enesele, kusjuures kõik leiutisega kaasnevad skeemid, visandid, joonised seejuures patendiga kaitstud ei ole. Sellegipoolest on CAD-failil võrreldes kõigi eelnimetatutega teatav eripära. 3D-prinditava CAD-faili esmane funktsioon on võimaldada sellest füüsilise eseme tootmist. Sealjuures, nagu on öeldud õiguskirjanduses, CAD-faili ning sellele vastava füüsilise objekti vahe on pelgalt nupulevajutus⁵⁰. Eelnev tõstatab küsimuse sellise olukorra mõistlikkusest, kus eseme ühest vormist teise transformeerimine on äärmiselt lihtne, samas ühele vormile patendikaitse kohaldub ning teisele mitte⁵¹. Sealjuures ei ole CAD-fail abstraktne, nagu seda on tüüpiline arvutialgoritm, kuna CAD-fail on konkreetse füüsilise eseme spetsiifiline⁵². Võib ka vaielda, et digitaalse tootmise ajastul, kui füüsilist eset on võimalik väljendada ja toota digitaalsest, tulekski CAD-faili suhtuda, kui millessegi füüsilise esemega samastatavasse⁵³. Näiteks esineb taoline digitaalse ja analoogse samastamine autoriõiguste valdkonnas, kus nii digitaalsel andmekandjal kui füüsilises vormis raamatule, muusikale või pildile kohalduvad samad õigused.

Küsimus sellest, kas füüsilise eseme patendikaitse võiks hõlmata ka selle digitaalset representatsiooni, on sisuliselt küsimus patendikaitse ulatusest. Patentide väljastamisega

⁴⁹ PatS § 6 lg 2.

⁵⁰ Holbrook, Osborn, lk 1356.

⁵¹ Samas.

⁵² Ebrahim, lk 53.

⁵³ Samas.

seonduv lähtub Euroopa tasandil Euroopa patendikonventsioonist⁵⁴, mille artikkel 69 kohaselt patendikaitse ulatus ja sisu on sätestatud patendinõudluses⁵⁵. Euroopa patendikonventsiooni tõlgendamise protokoll annab teatud sisendi, kuidas nimetatud sätet tõlgendada. Protokoll kohaselt „ei tohiks artiklit 69 tõlgendada selliselt, et Euroopa patendi õiguskaitse ulatuse all mõistetakse üksnes patendinõudluses kasutatud sõnastuse rangelt sõnasõnalise tähendusega määratletud ulatust. Samuti ei tohiks seda tõlgendada selliselt, et patendinõudlus on ainult suunis ning et tegelik kaitse hõlmab seda, mida patendiomanik patendikirjelduse ja joonistega tutvunud vastava ala asjatundja arvates võis selle all mõelda. Vastupidi, seda tuleb tõlgendada kui nende kahe äärmuse vahelise seisukoha määratlemist, mis ühendab endas patendiomaniku õiglase kaitse ning piisava kindluse kolmandatele isikutele.“⁵⁶ See tähendab, et patendikaitse ulatub mitte patenditaotluses spetsiifiliselt kirjeldatud esemele, vaid teatud määral ka selle analoogidele, millel on sama tehniline funktsioon. Protokoll artikkel 2 sätestab, et patendi õiguskaitse ulatuse kindlaksmääramisel „võetakse nõuetekohaselt arvesse kõiki elemente, mis on samaväärsed patendinõudluses kirjeldatud elementidega“. Seega tuleb hinnata, millisel määral on CAD-faili elemendid samaväärsed füüsilise esemega.

See, kuidas määrata, mis on „samaväärsus“, millistele analoogidele patendikaitse ulatub ning kas see võiks ulatuda ka füüsilistele esemetele vastavatele CAD-failidele ei ole Eesti õiguses kohtupraktika poolt paika pandud. Küll aga on näiteks USAs (nn ekvivalentsusdoktriin, ingl k *doctrine of equivalents*⁵⁷) ning Ühendkuningriikides (nn *Catnic*-test⁵⁸) loodud teatud õiguslikud mehhanismid, mille alusel samaväärsust hinnata. Mõlema testi kohaselt tuleb patendi objekti hinnata selle eesmärgist lähtuvalt⁵⁹. Näiteks ekvivalentsusdoktriini puhul toimub ekvivalentsuse hindamine läbi nn kolmikidentiteedi testi, mille kohaselt on tegemist patendiga kaitstud eseme ekvivalendiga, kui vaidlustatud element vaidlustatud tootes (1) täidab sama funktsiooni, (2) tehes seda samal moel ning (3) selleks, et saavutada sama tulemus nagu patendiga kaitstud tootes⁶⁰. Sealjuures ekvivalentsusdoktriin võimaldab patendiomanikel hõlmata oma patendinõudlusega ka tehnoloogiaid, mis tekivad pärast patenditaotlust⁶¹.

⁵⁴ Euroopa patentide väljaandmise konventsioon (Euroopa patendikonventsioon). – RT II 2002, 10, 40.

⁵⁵ Nimetatud artiklile vastab Eesti õiguses PatS § 10 lg 1.

⁵⁶ Euroopa patendikonventsiooni artikli 69 tõlgendamise protokoll, artikkel 1.

⁵⁷ Holbrook, Osborn, lk 1367–1368.

⁵⁸ *Catnic*-test tuleneb Ühendkuningriikide kohtulahendist *Catnic Components Ltd v Hill & Smith Ltd*, 27.11.1980. - [1982] RPC 183 (HL). Hilisemad UK kohtulahendid on seda lähenemist kinnitanud (näiteks *Kastner v Rizla Ltd*, 23.06.1995. - [1995] RPC 585).

⁵⁹ Bently, Sherman, lk 627–632; Ebrahim, lk 56.

⁶⁰ Ebrahim, lk 56.

⁶¹ Holbrook, Osborn, lk 1367–1368.

Seega selleks, et CAD-fail saaks olla füüsilise toote suhtes välja antud patendiga hõlmatud, peaks see omama sisuliselt sama funktsiooni ja efekti kui sellele vastav füüsiline ese, mida aga CAD-fail ei oma. Kuigi CAD-faili on võimalik 3D-printimise tehnoloogia abil võrdlemisi lihtsalt muuta füüsiliseks esemeks, ei oma CAD-fail ise füüsilise eseme funktsionaalsust. Kui auto kütusepump läheb katki, ei saa seda asendada kütusepumba CAD-failiga. CAD-failil on küll võimekus abistada uue kütusepumba valmistamisel, kuid tema funktsioon seisnebki just nimelt selles – see võimaldab füüsilise eseme tootmist. Patendinõudluses sätestatud funktsioon seisneb aga selles konkreetnes tehnilises otstarbes, mis kütusepumbal on. Seetõttu vähemalt tänane õigusdogmaatika CAD-failide ja nendele vastavate füüsiliste esemete samastamist ei võimalda.

1.2.2. Lepingu ese CAD-faili võõrandamisel

Isegi kui patendiõiguse doktriinid vähemalt täna ei võimalda leida, et CAD-fail ja füüsiline ese oleksid olemuselt samaväärsed, ei tähenda see ilmtingimata, et patendikaitse ei võiks teatud juhtudel CAD-failidega tehtud tehingutele laieneda. Nimelt tõstatab Daniel H. Brean küsimuse sellest, kas CAD-faili müümisel selle printimise eesmärgil ei võiks leida, et müügilepingu esemeks pole mitte CAD-faili, vaid leiutis ise. Erinevalt eelmisest alapeatükist ei ole siinjuures küsimus selles, kas CAD-fail ise on patendiõigusega kaitstud, vaid lähtub asjaolust, et CAD-failil ja leiutisel on sama majanduslik väärtus, mistõttu võiks neid majanduskäibes samastada.⁶² Seega tekib küsimus, kas olukorras, kus nii müüja kui ostja perspektiivist vaadelduna ei ole vahet, kas antakse üle füüsiline ese või CAD-fail, kuna CAD-fail võimaldab hõlsalt füüsilise eseme tootmist, võiks argumenteerida, et majanduskäibe perspektiivist ei ole võõrandamislepingu ese mitte CAD-fail, vaid hoopis leiutis ise.

Daniel H. Brean ise jõuab järeldusele, et füüsilist eset ei saa lugeda CAD-faili müügitehingu esemeks⁶³. Seevastu Holbrook ja Osborn⁶⁴, tuginedes USA *Federal Circuit Court* lahendile *Transocean. v. Maersk Contractors*⁶⁵, jõuavad vastupidisele järeldusele. Holbrook ja Osborn

⁶² Samaselt nagu ettevõtte enamusosaluse soetamisel võib müügilepingu esemena vaadelda mitte üksnes osakuid, vaid ettevõtet ennast.

⁶³ Brean ise leiab, et USA senine kohtupraktika ei luba olukorda, kus toimub leiutise müük selliselt, et füüsilist eset üle ei anta, mistõttu CAD-faili müük ei saa olla leiutise müük, vt Brean, 2013, lk 790–793.

⁶⁴ Holbrook, Osborne, lk 1356 jj.

⁶⁵ *Transocean Offshore Deepwater Drilling, Inc. v. Maersk Contrs. USA, Inc.*, 617 F.3d 1296 (Fed. Cir. 18.08.2010). Nimetatud lahendis pakkus Maersk müügiks õliplatvormi, mis müügitingimustes sätestatud visandi kohaselt oleks rikkunud kolmanda isiku patenti. Tegelikult üleantud platvorm aga erines müügitingimustes sätestatust ning muuhulgas kolmanda isiku patendiõiguseid ei rikkunud. Sellegipoolest leidis kohus Maerski tegevuse olevat patendiõiguste rikkumisena, kuna müük, mis baseerus patendirikkumist hõlmaval visandil võimaldas „genereerida isikul huvi patendiõigusi rikkuva toote vastu ning luua seeläbi patendiomanikule

leiavad, et leiutise müügi olemus peitub „leiutise majandusliku väärtuse võõrandamises“ ning füüsilise eseme üleandmine ei ole sealjuures oluline⁶⁶. Kuna nii CAD-fail kui füüsiline ese kannavad sama majanduslikku väärtust, on CAD-faili ja füüsilise eseme puhul müügi ese üks ja sama. Selle tulemusel tuleks eelnimetatud autorite hinnangul leida, et CAD-faili võõrandamistehingu tegelikuks esemeks on leiutis, mistõttu ka CAD-failiga tehtav tehing rikub patendiomaniku ainuõiguseid.⁶⁷

Käesoleva töö autori hinnangul Eesti õigus sellisele järeldusele jõudmist ei võimalda. Patendiseaduse kohaselt seisneb patendiomaniku ainuõiguse rikkumine patendiga hõlmatud toote müügis, mitte leiutise kui sellise müügis⁶⁸. Kui ainuõigus ulatuks leiutisele *per se* võiks tõepoolest arutleda, et ainuõigus peitub „leiutise majandusliku väärtuse“ võõrandamises ning kuna CAD-fail sellist majanduslikku väärtust omab, on ka selle müük sisuliselt leiutise müük. Olukorras aga, kus ainuõigus seisneb leiutisega hõlmatud toote müügis, ei ole müügi esemeks mitte leiutise olemus ega selle majanduslik väärtus, vaid konkreetne toode, mis leiutist sisaldab. Patendiga kaitstud toode on seejuures selline, mis on hõlmatud patendinõudluses sätestatuga ning eelmisest alapeatükist nähtuvalt patendidoktriinide kohaselt ei hõlma patendinõudluses sätestatud füüsiline ese selle digitaalseid representatsioone (CAD-faile). Seetõttu ei ole patendiseaduse kohaselt CAD-failide võõrandamislepingu sisuks leiutise selline levitamine, mis kujutaks endast patendiomaniku ainuõiguste rikkumist.⁶⁹

Olukorra muudab aga keerulisemaks tänaseks võrdlemisi populaarseks saanud ärimudel, kus ostja soetab CAD-faili repositooriumist 3D-prinditava CAD-faili, kuid ei saa faili, vaid fail saadetakse otse ostja valitud 3D-printerisse, mis selle prindib, kusjuures printimise tulemusel fail ise kustub.⁷⁰ Või alternatiivselt, isik küll saab CAD-faili teatud kujul salvestada enda kõvakettale, kuid CAD-failil on tehniline piirang, mis ei võimalda sellega teha midagi muud kui seda näiteks kaks korda printida, misjärel see fail kustub. Sellisel juhul võiks väita, et tegemist on lepinguga, mis ongi suunatud konkreetse füüsilise eseme, potentsiaalselt patenditud toote, omandi saamisele, eriti kuna ostja ei saagi CAD-failile tegelikku ligipääsu ega selle

potentsiaalset kahju.“ Tegemist oli esimese lahendiga, kus kohus jaatas patendirikumist, olukorras kus patendiõiguseid rikkus üksnes patendiga kaitstud eseme visand, vt Holbrook, Osborne, lk 1358.

⁶⁶ Holbrook, Osborne, lk 1357.

⁶⁷ Samas, lk 1357

⁶⁸ PatS § 15 lg 1 ning ÜPK, artikkel 25(a). Mõlemad sätestavad, et patendiomaniku ainuõigus hõlmab „patendiga kaitstud tooteid“. Samal ajal USA õigus (35 U.S.C. § 271(a)) sätestab, et patendiomaniku ainuõigus hõlmab „patenditud leiutist“. Holbrook ja Osborne tõlgendavad seda sätet selliselt, et patendikaitse ei ole seotud üksnes konkreetse füüsilise tootega, vaid on leiutisele *per se*.

⁶⁹ Kuivõrd patendiseaduses sätestatud ainuõigustega analoogne regulatsioon on ka ÜPK lepingus, võib järeldada, et samale tulemusele jõuaks ka ühtse Euroopa patendi regulatsiooni kohaselt.

⁷⁰ Sellist teenust pakub näiteks suurimaid 3D-printimisega seotud teenusepakkujaid Shapeways. Koduleht: <http://www.shapeways.com>, samuti ka Eestist pärit idufirma Secured3D. Koduleht: <http://www.secured3d.com>.

omandit. Kui sellises situatsioonis leida, et müügi ese ei ole mitte CAD-fail, vaid sellele vastav füüsiline ese, tooks see kaasa olukorra, kus CAD-faili levitamist saaks käsitada füüsilise eseme suhtes välja antud patendi rikkumisena.

Vaatamata sellele, et kirjeldatud tehniline lahendus võimaldab patendisüsteemil 3D-printimise tehnoloogia arenguga teatud määral kohaneda, aitab see patendiomanikke nende õiguste rakendamisel illegaalsete rikkujate vastu siiski võrdlemisi vähe. Seda seetõttu, et illegaalselt CAD-faile levitavad isikud saavad ilma vaevata taolisi tehnilisi ja lepingulisi konstruktsioone ignoreerida ning levitada CAD-faile nende klassikalisel kujul.

Kokkuvõtlikult saab eeltoodust järeldada, et CAD-failiga tehtavaid tehinguid ei saa tänase õiguse kohaselt lugeda patendiomaniku ainuõiguste rikkumiseks sellisel määral, mis võimaldaks patendiomanikel efektiivselt oma õigustele tuginedes CAD-failide levitamist takistada. Sellegipoolest ei ole see ainus viis, kuidas patendikaitse võiks CAD-failile ulatuda. Nimelt ulatuks toote suhtes välja antud patent CAD-failile ka juhul, kui lugeda see eseme „oluliseks komponendiks“ PatS § 15 lg 1 p 3 kohaselt.

1.2.3. CAD-fail kui patendiga kaitstud eseme oluline komponent

Patendiseaduse § 15 lg 1 punkti 3 kohaselt ulatub patendiomaniku ainuõigus ka patendiga kaitstud toote olulise komponendi valmistamisele, müümisele, müügiks pakkumisele ja eksportimisele, kui selle eesmärk on toote valmistamine. Patendiõigus ei ulatu olulisele komponendile, kui komponent on iseseisev toode. Alljärgnevalt on analüüsitud, kas CAD-fail saab olla füüsilise eseme oluline komponent.

Olulise komponendi sisu ei ole Eesti õiguses ega kohtupraktikas avatud. Tegemist on üldse mõnevõrra erandliku doktriiniga, kuna olulise komponendi valmistamist või muul viisil kasutamist ei näe otsese rikkumise juhtumine ette ei Ühendkuningriigi õigus, Saksa õigus ega ÜPK leping. Ehkki kõik viidatud õigusaktid viitavad olulisele komponendile ning piiravad selle kasutamist, teevad nad seda patendi nn teise rikkumise kontekstis.⁷¹ Vaatamata õiguspraktika puudumisele leiab käesoleva töö autor, et CAD-fail ei saa olla patendiga kaitstud eseme oluline

⁷¹ Teise vastutuse sätted nimetatud õiguskordades:

ÜPK lepingu artikkel 26(1);

UK Patents Act. – 1977 (As Amended), artikkel 60(2);

PatG, artikkel 10 (1).

Olulise komponendiga sarnase otsese õiguskaitse tagab ka Ameerika Ühendriikide õigus (35 U.S.C. § 271(c)). Nimetatud sätte kohaselt on patendiõiguste rikkumine näiteks patendiga kaitstud toote komponendi 1) müümine või müügiks pakkumine, 2) kui müüja teab, et komponent on mõeldud patendiga kaitstud tootes kasutamiseks ning 3) komponent ei ole iseseisev ese, mida olulisel määral kasutada patendiõigust mitterikkuval moel.

komponent. Seda seetõttu, et CAD-fail ise ei ole leiutise komponent, vaid üksnes vahend selle printimiseks. Grammatiliselt tõlgendades peaks leiutise oluline komponent olema midagi sellist, mis töötab funktsionaalselt koos leiutisega, et tuua kaasa efekt, mida leiutis omab. Olulise komponendi instituut tundub olevat patendiõigusesse sisse toodud, välistamaks võimalust vabaneda patendiomaniku ainuõiguste rikkumisest üksnes seeläbi, et toote kui terviku asemel valmistatakse ja levitatakse patendiga kaitstud toote olulisi osiseid. Sellist seisukohta toetab ka välismaine kohtupraktika komponendi definitsiooni osas. Ühendkuningriigis on kohtud välja töötanud testi, mille kohaselt on tegemist olulise komponendiga, kui leiutist ei ole võimalik ilma sellise elemendita kasutada.⁷² Ameerika Ühendriikide kohtupraktika kohaselt peab komponent olema leiutise enda osa.⁷³ Mõlema nimetatud testi põhjal järeldub, et CAD-fail ei ole leiutise oluline komponent. CAD-fail on pelgalt füüsilise eseme digitaalne väljendus, see ei ole füüsilise eseme osa ega seega osis, ilma milleta patenditud toode ei saaks funktsioneerida. Sellele lisaks ei saa patendiseaduse kohaselt oluliseks komponendiks olla iseseisev toode. Eelmistest alapeatükkidest järeldub, et CAD-faili ning füüsilist eset ei saa samastada, mistõttu võib CAD-faili vaadelda füüsilisest esemest iseseisva tootena. Seega ei võimalda ka olulise komponendi instrument patendiomanike õiguste laiendamist CAD-failidele.

1.2.4. CAD-fail kui iseseisvalt patendiga kaitstav objekt

Patendiomanike õiguseid aitaks kaitsta ka see, kui CAD-failid oleksid iseseisvalt patendiga kaitstavad. Selleks, et CAD-fail oleks iseseisvalt patendiga kaitstav, ehk patendiomanik taotleks kaitset CAD-failile enesele, peaks see olema tehnikavaldkonna leiutis,⁷⁴ omama uudsust ja leiutustaset ning olema tööstuslikult kasutatav.⁷⁵ Olles digitaalne fail on CAD-fail sisuliselt arvutialgoritm,⁷⁶ mis PatS § 6 lg 2 punkt 5 ning Euroopa patendikonventsiooni artikkel 52 lg 2 punkti c kohaselt üldjuhul ei saa olla leiutise objektiks. Sellegipoolest, Euroopa patendikonventsiooni artikkel 52 lõikest 3 tulenevalt on arvutialgoritmi patentsus välistatud ainult niivõrd, kui patenditaotlus on seotud arvutialgoritmi kui niisuguse toimimisega.

⁷² R. M. Ballardini, M. Norrgård, T. Minssen. Enforcing Patents in the Era of 3D Printing. – Journal of Intellectual Property Law & Practice, 2015/10, No 11, lk 858.

⁷³ Syzdek, lk 351; Microsoft Corp. v. AT&T Corp, 550 U.S. 437 (2007).

⁷⁴ PatS § 5 lg 1.

⁷⁵ PatS § 8.

⁷⁶ CAD-fail on „tarkvaramoodul, mis on arvuti poolt rakendatav“ või „arvuti poolt ellu viidavate instruksioonide kogum“, mistõttu seda saab lugeda arvutialgoritmiks või –programmiks. Kättesaadav: <http://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/pdf/g080003ex1.pdf> (kontrollitud: 29.04.2016). EPO, G-003/08, 12.05.2010, punkt 10.1. Arvutialgoritmi olemust ja patenditavust on avatud „EPO Guidelines for Examination“, G, II, 3.6.

Lihtsustatult tähendab see, et kui arvutialgoritm omab teatud väljendust füüsilises maailmas, võib see olla patentitav.⁷⁷

Euroopa Patendiamet kasutab arvutialgoritmi patentsuse hindamisel nn „mis tahes riistvara“ lähenemist (ingl k *any hardware approach*)⁷⁸. Selle kohaselt tuleb hinnata, kas patendinõudlus arvutialgoritmile hõlmab ka riistvara kasutamist või on mõeldud programm teatud riistvaral kasutamiseks. Kui patendinõudluse ese on seotud riistvara kasutamisega, näiteks eksisteerib riistvaralisel andmekandjal, omab see väljendust füüsilises maailmas ning saab „mis tahes riistvara“ lähenemise kohaselt olla leiutise objektiks. Kuivõrd CAD-fail võib olla füüsilisel andmekandjal ning selle funktsioon on võimaldada füüsilise eseme tootmist kasutades selleks 3D-printerit, saab nimetatud lähenemise kohaselt ka CAD-fail olla leiutise objektiks.

Teine oluline element CAD-faili patentitavuse hindamisel on küsimus sellest, kas CAD-fail omab leiutustaset.⁷⁹ Euroopa Patendiamet kasutab leiutustaseme olemasolu tuvastamiseks nn probleem-lahendus lähenemist (ingl k *problem-and-solution approach*)⁸⁰. Selle testi üheks elemendiks on objektiivse tehnilise probleemi tuvastamine, mille patendinõudluses esitatud leiutis lahendab⁸¹. See tähendab, et leiutustaseme olemasoluks peab CAD-failil olema võimekus lahendada teatud tehniline probleem. Neid leiutise elemente, mis ei panusta tehnilise probleemi lahendamisesse, ei võeta leiutustaseme hindamisel arvesse,⁸² mistõttu kui leiutis ainult sellistest elementidest koosnebki, siis ta arusaadavalt leiutustaset ei oma.

Käesoleva töö autori hinnangul saaks CAD-fail lahendada tehnilist probleemi kahel moel – esiteks lahendaks CAD-fail tehnilist probleemi siis, kui omistada CAD-failile selle füüsilise eseme omadused, mille printimiseks seda saab kasutada. Teiseks võiks CAD-fail saada kaitse kui arvutialgoritm, mis füüsilise maailmaga suhestudes loob tehnilise efekti, st toodab füüsilise eseme. Esimene neist – CAD-failile füüsilise eseme omaduste omistamine, on küsimus, mida erinevatest aspektidest on juba käsitletud ka eelmised alapeatükid,⁸³ järeldades, et tänane

⁷⁷ Arvutiprogrammide patentitavusest Euroopas annab ülevaate Patents for software? European law and practice, EPO. Kättesaadav: <https://www.epo.org/news-issues/issues/software.html> (kontrollitud: 29.04.2016).

⁷⁸ Bently, Sherman, lk 455.

⁷⁹ PatS § lg 4 kohaselt leiutisel on leiutustase, kui see vastava ala asjatundja jaoks endastmõistetavalt ei tulene tehnika tasemest. Leiutustaseme definitsioon lähtub Euroopa patendikonventsiooni artiklist 56 ning selle olemust on olulisel määral avanud Euroopa Patendiameti praktika.

⁸⁰ Bently, Sherman, lk 563.

⁸¹ EPO Guidelines for Examination, G, VII, 5. Kättesaadav: http://www.epo.org/law-practice/legal-texts/html/guidelines/e/g_vii_5_2.htm (kontrollitud: 29.04.2016).. Probleem-lahendus lähenemine koosneb kokku kolmest elemendist. Lisaks tehnilise probleemi tuvastamisele on leiutustaseme olemasoluks vajalik tuvastada olemasolev tehnikatase ning hinnata, kas asjatundja seisukohast, võttes arvesse senist tehnikataset, on patendinõudluses pakutud tehnilise probleemi lahendus endastmõistetav. Need kaks elementi ei ole aga CAD-faili leiutustaseme hindamisel praeguses kontekstis relevantset.

⁸² EPO Guidelines for Examination, G, VII, 5.2

⁸³ Vaata alapeatükki 1.2.1. ning 1.2.3.

õigusdoktriin ei võimalda CAD-faili ja füüsilise eseme samastamist juba ainuüksi sellepärast, et CAD-fail on digitaalne ja seetõttu olemuslikult füüsilisest esemest erinev. Puudub tõsiseltvõetav argumentatsioon, mille alusel väita, et tänane patendisüsteem jaatab digitaalsele esemele füüsilise eseme omaduste omistamist⁸⁴ ning seda ei tohiks teha - CAD-fail eksisteerib füüsilisest esemest lahust, tal on iseseisvad funktsioonid ning seejuures ei tööta CAD-fail funktsionaalselt koos füüsilise esemega, et leiutustaset saavutada. CAD-faili tuleks vaadelda kui vahendit, mis küll võimaldab leiutise loomist, kuid ise seejuures leiutis ei ole.

See aga toob meid teid teise lähenemise juurde – kui CAD-fail on tarkvaraline vahend, mis võimaldab füüsilise eseme tootmist, siis, kas CAD-faili kui arvutialgoritmi ja füüsilise maailma interaktsioon on selline, mis võimaldaks kaitset CAD-failile kui arvutialgoritmile? Nimelt Euroopa Patendiameti paneel on leidnud, et arvutiprogramm võib omada leiutustaset „kui arvutiprogramm loob või on võimeline looma tehnilise efekti, mis ületab normaalse füüsilise interaktsiooni selle programmi ning riistvara vahel.“⁸⁵ Siit nähtub 3 keskset eeldust:

- 1) arvutiprogramm loob või on võimeline looma tehnilise efekti;
- 2) Esineb programmi ja riistvara vaheline interaktsioon;
- 3) programmi ja riistvara vaheline interaktsioon ei ole normaalne, st tüüpiline.

CAD-faili ja 3D-printeri vahelise interaktsiooni tulemus on füüsiline ese, mis selgelt saab omada tehnilist efekti. Samuti nähtub paneeli seisukohast, et välistav asjaolu ei ole ka see, et CAD-faili võib kasutada muukski, kui väljaprintimiseks, sest piisab, kui CAD-fail on võimeline tehnilise efekti loomiseks. Lisaks aga on arvutiprogrammi patenditavuse eelduseks see, et tehniline efekt ületaks normaalse füüsilise interaktsiooni programmi ja riistvara vahel. CAD-faili olemus aga seisnebki füüsilise eseme printimise võimaldamises, mistõttu võiks CAD-faili ja 3D-printeri poolt loodavat füüsilist eset pidada „normaalseks“ interaktsiooniks programmi ja riistvara vahel olenemata sellest, kas printimise esemeks on leiutustaset omav ese. Selle pinnalt nähtub, et CAD-fail saab olla patenditav üksnes juhul, kui selle ja 3D-printeri vaheline interaktsioon ise omab uutset tehnilist efekti⁸⁶.

⁸⁴ Nii Brean, 2015, lk 864, Osborn ja Holbrook, lk 1384–1385 kui ka Ebrahim, lk 74 leiavad, et füüsilise eseme patendikaitset võiks CAD-failidele omistada, kuid seejuures ei tee ükski neist väidet, et tänane õigusdoktriin seda võimaldab. Ballardini, Norrgård, Minssen (lk 866) prognoosivad, et patendidoktriini laiendamine selliselt, et see hõlmaks ka CAD-faile saab olema patendiõiguse järgmine suur vaidluspunkt.

⁸⁵ EPO Opinion, G-003/08, 12.05.2010, punkt 10.2.1. Kättesaadav: <http://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/pdf/g080003ex1.pdf> (kontrollitud: 29.04.2016).

⁸⁶ Samale järeldusele jõuab ka Ameerika Ühendriikide õiguse alusel. Ülemkohtu lahendist *In re Gulack*, 703 F.2d 1381, 217 USPQ 401 (Fed. Cir. 30.03.1983) nähtub, et tarkvara saab olla patenditav üksnes siis, kui see toob kaasa tarkvara ja füüsilise vahel funktsionaalse suhte, mis on uus ja ei ole ilmselge. Lahend kättesaadav: <http://digital-law-online.info/cases/217PQ401.htm> (kontrollitud: 29.04.2016)..

Seetõttu tuleb järeldada, et CAD-failil tüüpiliselt leiutustase puudub. Seejuures asjaolu, et CAD-failist prinditav ese võib ise omada leiutustaset ei ole CAD-faili enese patenditavuse hindamisel oluline.

Isegi kui CAD-faili ei saa kaitsta tootena väärrib käsitlemist ka selle kaitsmise võimalikkus meetodina. Füüsilise eseme tootmine 3D-printimise tehnoloogiat kasutades saab põhimõtteliselt olla kaitstud meetodina PatS § 15 lg 1 punkt 5 kohaselt. See aga ei anna patendiomanikele õiguste rakendamise perspektiivist väga palju juurde, kuna 3D-printimise tehnoloogiat saavad meetodina patentida eelkõige uued 3D-printerite tootjad, kes leiavad uudseid mooduseid, kuidas digitaalsest failist füüsiline ese luua. Kui aga patendiomanik avastab, et tema kütusepumpa saaks toota seniste tootmisvahendite asemel ka 3D-printeriga, ei oma selline tootmismeetodi muutus meetodina leiutustaset. Leiutustaseme olemasoluks ei tohi printimise meetod või objekt, mida 3D-printimise meetodit kasutades prinditakse, olla vastava ala asjatundja jaoks iseenesestmõistetav.⁸⁷ Kuna aga 3D-printimise tehnoloogia on üldotstarbeline – selle abil võib toota esemeid praktiliselt igast valdkonnast – saab olukord, kus 3D-printimise tehnoloogia kasutamine eseme tootmiseks mõjub leiutustaset omava meetodina, olla üksnes väga erandlik.

Eelneva põhjal võib kokkuvõtlikult järeldada, et patendiomanike õiguste tõhusat kaitset ei ole võimalik tagada ka CAD-failide patentimise ega 3D-printimise tehnoloogia meetodina kaitsmise teel.

Sellega on aga sisuliselt ammendunud kõik kehtiva õiguse poolt pakutavad mehhanismid, mis võimaldaksid CAD-failide kaitsmist patendiõigusega – füüsilise eseme patendikaitse ei ulatu CAD-failile, CAD-faili võõrandamist ei saa samastada leiutise võõrandamisega, CAD-fail ei ole leiutise oluline komponent ning CAD-fail ise ei ole patendiga kaitstav. Kogu käesolevat alapeatükki kokku võttes nähtub seega, et patendiomanikel puudub võimalus CAD-failide loomisel ja levitamisel oma ainuõiguseid rakendada. Alljärgnev alapeatükk analüüsib, millised on patendiomaniku võimalused oma õiguseid rakendada pärast CAD-faili printimist.

⁸⁷ PatS § 8 lg 4; Euroopa patendikonventsioon artikkel 56.

1.3. Patendiomaniku võimalused õiguste jõustamiseks CAD-faili printimise järgselt

1.3.1. Patendiomaniku õiguste jõustamise võimalikkus 3D-printimise teenust pakkuvate ettevõtete vastu

On selge, et patendiomaniku huvid ei ole tagatud, kui ainuõiguste rakendamine on võimalik üksnes CAD-faili printimise järgselt. Nagu esimeses alapeatükis selgitatud on 3D-printimise tehnoloogia masskasutuse tulemusel rikkumine selles faasis väga detsentraliseeritud ning ei võimalda patendiomanikel nende õiguseid efektiivselt tagada. Samas ei ole kahtlust, et erinevalt CAD-failide loomisest ja levitamisest, on leiutise CAD-faili printimine patendiga kaitstud eseme tootmine patendiseaduse § 15 lg 1 punkti 2 mõttes ning seega ainuõiguste rakendamine on selles faasis teatud juhtudel võimalik.

3D-printimise tehnoloogia annab tootmisvõimekuse lõppkasutajatele endile. Sellega seoses tõusetub küsimus, millisel määral välistab nende vastutuse PatS § 15 punktist 5 tulenev isikliku kasutamise erand. Seejuures tuleb aga täheldada, et lõppkasutajad ei ole ainus subjekt, kelle tegevust valmistajatena tuleb 3D-printimise tehnoloogia valguses analüüsida. Nimelt on prognoositud, et lähitulevikus hakkab 3D-printimise potentsiaal avalduma aina enam läbi 3D-printimise teenuse osutajate⁸⁸.

Alljärgnevalt on esmalt analüüsitud, millisel määral saavad patendiomanikud oma ainuõiguseid rakendada 3D-printimise teenuse osutajate vastu. Seejärel on analüüsitud, kuidas mõjutab isikliku kasutamise erand patendiomanike võimekust oma õiguseid lõpptarbivate vastu rakendada.

3D-printimise tehnoloogia arenedes on üha rohkem tekkimas 3D-printimise teenust pakkuvaid ettevõtteid. Sellist teenust osutavad juba täna näiteks Shapeways, i.Materialize ja Sculpteo. 3D-printimise teenused võimaldavad tavakasutajal ligipääsu võimsatele 3D-printeritele, mis suudavad printida suuremaid ja keerulisemaid esemeid, mida odavamad koduprinterid lähitulevikus ei suuda⁸⁹. On loogiline, et 3D-printimise tehnoloogia massidesse laienemise esimene etapp toimub just läbi selliste teenuspakkujate.

Tüüpiline 3D-printimise teenuse osutamise mudel on selline, kus isik saadab ettevõttele CAD-faili, kes selle prindib ning saadab isikule toote valmiskujul koju või läheb isik ise sellele järgi. Küsimus tõusetub seoses sellega, kas olukorras, kus tellitud ese rikub kolmanda isiku patenti,

⁸⁸ C. W. Finocchiaro. Personal Factory or Catalyst For Piracy? The Hype, Hysteria, and Hard Realities of Consumer 3-D Printing. – *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal*. 2013/31, No 2, lk 499.

⁸⁹ Finocchiaro, lk 499.

panevad 3D-printimise teenust pakkuvad ettevõtted eseme printimisega toime patendiomaniku ainuõiguste rikkumise PatS § 15 lg 1 punkt 2 mõttes. Kui jah, siis on 3D-printimise teenuse pakkujad potentsiaalsed isikud, kelle vastu saaksid patendiomanikud oma nõudeid maksma panna. Selliseid ettevõtteid on seejuures lihtsam identifitseerida kui lõpptarbijatest rikkujaid⁹⁰ ning neid ei kaitse ka isikliku kasutamise erand.

3D-printimise teenuse osutaja rikkumine võiks seejuures seisneda kas patenditud eseme valmistamises või müümises. WIPO intellektuaalomandi käsiraamat defineerib valmistamist, kui patendiga kaitstud toote füüsilises maailmas ellu kutsumist⁹¹. Õiguspraktika ei anna aga ühest vastust küsimusele, kes on valmistaja olukorras, kus juhised ja sisend (CAD-fail) tulevad tellijalt, aga patendiga kaitstud eseme printimise paneb toime teenusepakkuja⁹². Arvestades patendisüsteemi eesmärki takistada patendiga kaitstud esemete patendiomaniku loata tootmist isikutel, kellel on selleks võimekus, tuleks tõlgendada valmistamist selliselt, et kes iganes toote ellu kutsub, on ka valmistaja ning rikkumise toime panija, hoolimata sellest, kas ese valmistati iseendale või kolmandale isikule. Sellisel juhul tuleks lugeda, et 3D-printimise teenust pakkuv ettevõtte paneb printimisel toime patendiõiguste rikkumise. Sellele vastukaaluks on aga 3D-printimise teenuse pakkujad seejuures vastakuti võimatu väljakutsega olla teadlikud, kas printitav ese rikub kellegi patenti või on selle printimine õiguspärane tegevus⁹³. Niikaua, kui puuduvad tehnoloogilised mehhanismid, millega oleks võimalik tuvastada, kas printitav CAD-fail hõlmab kellegi patendiga kaitstud leiutist, ei ole reaalne, et teenusepakkuja oleks paljudel juhtudel võimeline kindlaks tegema, kas osutatava teenuse käigus rikutakse kolmanda isiku õiguseid. Kui 3D-printimise teenuse osutajad paneksid kliendile eseme tootmisel toime patendiomanike ainuõiguste rikkumise, välistaks see sisuliselt sellise ärimudeli eksisteerimise. Nagu tõdeb UK kõrgem kohus lahendis *Schütz v Werit*, tuleb „valmistamise“ ja teiste patendiomaniku ainuõiguste sisustamisel arvestada küll patendisüsteemi eesmärki tagada patendiomanikule patenditud leiutise osas monopol, kuid sealjuures teha seda selliselt, et see ei lämmataks konkurentsi⁹⁴. 3D-printimise teenuseosutajate reguleerimisel ei tohi unustada, et nende mõju tehnoloogia arengule ja innovatsioonile võib olla väga suur.⁹⁵ Seetõttu ei ole täna võimalik üheselt vastata, millised on patendiomanike võimalused selliste teenuseosutajate vastu nõuete esitamiseks.

⁹⁰ Ebrahim, lk 51.

⁹¹ WIPO Intellectual Property Handbook. Policy, Law and Use. WIPO: Geneva, 2004, lk 30.

⁹² Valmistamise definitsiooni üle arutleb ka UK Ülemkohus lahendi *Schütz Limited v Werit Limited*, 13.03.2013. - [2013] UKSC 16 punktides 25-29 (edaspidi: *Schütz v Werit [2013] UKSC 16*). Eelkõige toob kohus välja, et valmistamist tuleb hinnata lähtudes konkreetsest kontekstist.

⁹³ Ebrahim, lk 51.

⁹⁴ UK Ülemkohtu lahend *Schütz v Werit [2013] UKSC 16*, punkt 27.

⁹⁵ Seda küsimust on põhjalikumalt käsitletud käesoleva töö kolmandas peatükis.

1.3.2. Patendiomaniku õiguste jõustamise võimalikkus 3D-printimise teenusepakkujate vastu

Patendiseaduse § 16 loetleb tegevused, mis ei riku patendiomaniku ainuõiguseid. Käesoleva töö raames on neist eranditest oluline eelkõige punktis 5 sätestatud isikliku kasutamise erand, mille kohaselt patendiomaniku ainuõiguse rikkumiseks ei loeta patenditud leiutise eraviisilist kasutamist, kui see ei kahjusta patendiomaniku huve. Analoogne regulatsioon nähtub nii ÜPK lepingust⁹⁶ kui ka Saksamaa⁹⁷ ja Ühendkuningriigi⁹⁸ patendiseadustest. Nimetatud õigusaktide kohaselt ei ulatu isikliku kasutamise erand üksnes kasutamisele, vaid kõikidele tegudele patendiga kaitstud leiutise suhtes, niikaua kui tegu tehakse privaatsetl ning mittemajanduslikul eesmärgil⁹⁹. Kuigi Eesti patendiseaduse kohaselt hõlmab isikliku kasutamise erand patenditud leiutise „kasutamist“, on selle all sarnaselt võrdlusriikide sätetega mõeldud mitte üksnes patendiga kaitstud toote otstarbekohast kasutamist, vaid ka valmistamist, levitamist ja teisi patendist tulenevaid ainuõiguseid¹⁰⁰. Seega pole muuhulgas ka patendiga kaitstud eseme 3D-printimine isikliku kasutamise eesmärgil patendiõiguste rikkumine.

See, milline kasutus on eraviisiline ning ei kahjusta patendiomaniku huve, ei ole Eesti kohtupraktikas avatud. Enamikes Euroopa Liidu liikmesriikides on leitud, et eraviisiline (st ärieesmärgita) kasutamine on selline isiklik kasutamine, millel puudub tulu teenimise eesmärk¹⁰¹. Ühendkuningriigi kohtupraktika kohaselt ei pea kasutamine olema salajane või konfidentsiaalne, vaid piisab kui see on isiku enda jaoks¹⁰². Kui eseme kasutamisel on nii äri- kui eraviisiline eesmärk, tuleb hinnata kasutaja subjektiivset tahtlust¹⁰³. Kui rikkuja tegevus

⁹⁶ ÜPK artikkel 27 (a).

⁹⁷ Patentgesetz; PatG. – BGBl. 1981 I S. 1 ... BGBl. I S. 2302, § 11 (edaspidi: *PatG*).

⁹⁸ Patents Act. – 1977, c. 37 (As Amended), section 60 (5)(a).

⁹⁹ Näiteks ÜPK artikkel 27(a) on sõnastatud järgmiselt: „The rights conferred by a patent shall not extend to any of the following: (a) acts done privately and for non-commercial purposes.“

¹⁰⁰ Analoogia nähtub näiteks PatS §-st 53, mis sätestab patendiomaniku õiguskaitsevahendid leiutise õigusvastase kasutamise korral, kuid õigusvastase kasutamise all ei mõelda, mitte üksnes kasutamist, vaid kõiki ainuõiguseid, mis on PatS §-s 15 sätestatud.

¹⁰¹ WIPO Standing Committee on the Law of Patents. Overview of the Responses to the Questionnaire on Exceptions and Limitations to Patent Rights, 2012, punktid 12-13. Kättesaadav: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/scp/en/scp_18/scp_18_3.pdf (kontrollitud: 29.04.2016). Enamike liikmesriikide jurisdiktsioonides ei ole täpselt defineeritud, mida ärieesmärgita kasutamine tegelikult tähendab. Liikmesriikides, kus äriiline eesmärk on mõistelist defineeritud, käsitletakse seda tegevusena, mille peamine siht on tulu teenimine, mistõttu on tegemist nn majandusliku aktiivsusega, mis omab kindlat kestvusperioodi ning ühtset kontseptsiooni. Liikmesriikides, kus ärieesmärgipärast kasutamist ei ole defineeritud, mõistetakse seda enamasti läbi tööstusliku või põllumajandusliku tootmise. Põhjaliku analüüsi isikliku kasutamise erandi olemusest WIPO liikmesriikides esitavad ka B. De Jonge, B. Maister. The Many National Formulations of the ‘Private and Non-Commercial Use’ Exception in Patent Law: Which, if any, satisfy TRIPS? Working paper, 2016, lk 12-19. Kättesaadav: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2732502. (kontrollitud: 29.04.2016).

¹⁰² Bently, Sherman, lk 635.

¹⁰³ Samas.

lähtus ärilistest huvidest, ei ole isikliku kasutamise erand kohaldatav. Kui aga patenditud eseme printimine või kasutamine oli isiklikes huvides välistab isikliku kasutamise erand rikkumise. Kusjuures see, et isik sai isikliku kasutamise tulemusel majanduslikku kasu erandi kohaldamist ei välista¹⁰⁴. Seega tundub eraviisilise kasutamise mõiste olevat üsna lai – niivõrd kui printimise eesmärk ei ole otseselt suunatud tulu teenimisele äritegevuse käigus, on rikkumine isikliku kasutamise erandiga välistatud.

Eesti patendiseaduses sätestatud isikliku kasutamise erandi teiseks eelduseks on asjaolu, et tegevus ei tohi kahjustada patendiomanike huve. Kuigi massiline patendiõiguste rikkumine selgelt kahjustaks patendiomanike huve, siis isikliku kasutamise erandi kohaldumist saab hinnata üksnes konkreetse juhtumi pinnalt ehk millisel määral konkreetset juhul patendiomanike huve on kahjustatud. Pole selge kust läheb piir, millest alates patendiomanike huve on kahjustatud. WIPO võrdlevas analüüsis isikliku kasutamise erandi kohta on toodud välja teiste riikide praktika, mille kohaselt patendiomaniku huve on kahjustatud siis, kui isiku tegevus põhjendamatult kahjustab patendiomaniku patendikaitset või põhjustab ülemäära kahju.¹⁰⁵ Sellest lähtuvalt võiks leida, et väikses mahus (ühekordne) tootmine ei ole tüüpiliselt selline, mis tooks kaasa patendiomaniku huvide kahjustumise ja seeläbi välistaks isikliku erandi kohaldumise.

3D-printimise tehnoloogia leviku valguses tähendab see seda, et ka lõppkasutajate vastu ei ole paljudel juhtudel võimalik patendinõudeid esitada, kuna 3D-printimise tehnoloogia potentsiaal seisneb just lõppkasutajate võimekuses iseendale tooteid valmistada. Lõppkasutaja vastutuse välistamine enamikel juhtudel omab mitmeid olulisi tagajärgi. Esiteks mõjutab lõppkasutaja vastutuse välistamine oluliselt seda, kas CAD-failide levitajaid on võimalik võtta vastutusele nn teise vastutuse põhimõtte alusel¹⁰⁶. Teiseks tähendab isikliku kasutamise erand, et 3D-printimise tootmismustrite valguses ei saagi patendiomanik paljudel juhtudel oma ainuõiguseid rakendada. Nimelt on käesolevas peatükis teostatud analüüs senini näidanud, et:

- 1) 3D-printimise tehnoloogia muudab tootmise personaalseks ning lokaalseks, kusjuures eseme valmistaja on lõppkasutaja;
- 2) füüsiliste esemete levitamine asendub digitaalsete failide (CAD-failide) levitamisega;

¹⁰⁴ Samas. Isikliku kasutamise erandit on käsitletud ka UK lahendis *Smith, Kline & French Laboratories Ltd v Evans Medical Ltd* – [1989] FSR 513.

¹⁰⁵ WIPO Standing Committee on the Law of Patents, punkt 14.

¹⁰⁶ See tähendab VÕS § 1045 lg 4 kohaselt, mis eeldab kihutaja või kaasaaitaja vastutusele võtmiseks ainuõiguste rikkumise toimepanemist. Seda küsimust on alapeatükis 2.1.2.

- 3) patendiomaniku otsesest rikkumisest tulenevad õigused ei laiene CAD-failide loomisele ja levitamisele;

ning käesolevalt nähtub, et ka lõppkasutaja vastu, kes toote välja prindib, ei saa nõudeid esitada, niivõrd kui lõppkasutaja valmistab ja tarbib toodet isikliku kasutamise erandi piirides. Seega tekib olukord, kus patendiomanik ei saa oma õiguseid rakendada ei leiutise CAD-faili looja ning levitaja suhtes, ega paljudel juhtudel ka väljaprintija vastu. 3D-printimise tootmismustrite valguses on seega patendiomanik paljudel juhtudel jäetud ilma hoovata oma ainuõiguste rakendamiseks. Sellegipoolest, enne kui analüüsida, kuidas peaks patendisüsteem 3D-printimise tehnoloogiale reageerima, tuleb uurida, millised on patendiomaniku võimalused oma õiguste rakendamiseks läbi nn teisese vastutuse mehhanismi.

II. 3D-PRINTIMISE TEHNOLOOGIA MÕJU PATENDIOMANIKU ÕIGUSTE JÕUSTAMISELE TEISESE VASTUTUSE INSTITUUDI KAUDU

2.1. Patendiomaniku võimalused õiguste jõustamiseks teisese vastutuse kaudu Eesti patendi korral

2.1.1. Teisene vastutus kui potentsiaalne õiguste jõustamise mehhanism 3D-printimise tehnoloogia tingimustes

Eelmises peatükis teostatud analüüs näitas, et patendiseaduse tänane regulatsioon ei võimalda patendiomanikel oma õiguseid 3D-printimise tehnoloogiaga kaasneva tootmismustri taustal efektiivselt rakendada. Sellegipoolest kaitseb patendiomanike õiguseid ka nn kaudse rikkumise ehk teisese vastutuse regulatsioon (ingl k *indirect infringement*). Teisene vastutus on mõeldud kaitsmaks patendiomanikku olukorras, kus isik ei pane ise toime otsest patendirikkumist,¹⁰⁷ kuid võimaldab oma teadliku tegevusega patendirikkumise toimepanemist kolmandal isikul.¹⁰⁸ Teisese rikkumisega on sealhulgas tegemist juhul, kui teisele isikule tehakse kättesaadavaks vahend, mis küll ise patenti ei riku, kuid mis võimaldab sellel isikul panna toime patendiomaniku ainuõiguste rikkumine.¹⁰⁹ Olukorras, kus patendiga kaitstud esemete CAD-failide loojad ja levitajad ei pane toime patendiomaniku ainuõiguste rikkumist PatS § 15 mõttes, võib tulla kõne alla selliste isikute vastutusele võtmine just teisese rikkumise regulatsiooni alusel. Seega võib teisene vastutus olla potentsiaalne alus oma õiguste jõustamiseks näiteks internetiplatvormide vastu, kes patendiõigusega kaitstud esemete CAD-faile illegaalselt jagavad.

Kuni hiljutise ajani on teisese vastutuse regulatsioonile tuginetud võrdlemisi vähe. Eelkõige on seda kasutatud selleks, et oma õiguseid rakendada enne, kui patendi rikkumine on realselt toime pandud.¹¹⁰ Senini on aga tüüpiline patendiomanikke kahjustav tegevus olnud selline, kus teisese rikkumise kohaldamine pole olnud vajalik, kuna enamikel juhtudel on rikkuv tegevus seisnud patendiga kaitstud eseme valmistamises, mis on ainuõiguste (otsene) rikkumine. Patendiomanikud eelistavad nõudeid esitada otsese rikkumise alusel, kuna see ei nõua rikkuja

¹⁰⁷ See tähendab sellist tegu, mis oleks patendiomaniku ainuõiguste rikkumine PatS § 15 mõttes.

¹⁰⁸ Teisese vastutuse olemust selgitavad Bently ja Sherman lk 624-625, teisese vastutuse kohta võib lugeda ka Ballardini, Norrgård, Minssen, lk 857-862.

¹⁰⁹ Ballardini, Norrgård, Minssen, lk 857

¹¹⁰ Samas.

süü tõendamist¹¹¹. Interneti ja digitaliseerimise mõjul on aga teise vastutuse instituudile tuginemine muutunud viimasel kümnendil patendiomanike ainuõiguste rakendamisel üha enam kasutatuks¹¹².

Eestis puudub intellektuaalomandiõiguses, sealhulgas patendiseaduses, spetsiaalne kaudse rikkumise regulatsioon. Seega kohaldub võlaõigusseaduse § 1045 lõikest 4 tulenev teise vastutuse nii-öelda üldregulatsioon, mis seob teise vastutuse kihutaja ja kaasaaitaja mõistetega. Sätte kohaselt loetakse kahju tekitanud teole kihutaja või kaasaaitaja käitumine võrdseks kahju tekitaja käitumisega ja nad vastutavad kahju tekitamise eest samadel alustel kahju tekitajaga. Seeläbi on võimalik vastutusele võtta isikut, kes ise tegu toime ei pannud, kuid üksnes rikkumist hõlbustas. Erinevalt Eesti patendiõigusest nii ÜPK leping¹¹³, Ühendkuningriigi¹¹⁴, Saksamaa¹¹⁵ kui USA¹¹⁶ seadused sätestavad eraldi teise vastutuse aluse patendiomaniku ainuõiguste rikkumise eest.

Käesolevas peatükis on järgnevalt analüüsitud, millised on patendiomanike võimalused oma õiguste rakendamiseks teise vastutuse regulatsiooni alusel. Esiteks käsitletakse Eesti ja tulevase Euroopa Liidu üleselt kehtiva nn ühtse toimega Euroopa patendi rikkumisega kaasneva ning teiseks võrdlusriikides ette nähtud teise vastutuse olemust ning patendiomanike võimalusi ühes või teises jurisdiktsiooni oma õiguseid läbi teise vastutuse instituudi maksma panna. Kuna teise vastutuse regulatsioon ei ole suunatud mitte tegeliku patendiõiguste rikkuja vastu, vaid muuhulgas rikkumist võimaldava vahendi levitaja vastu, siis kolmandas alapeatükis on analüüsitud, kuidas võimaldab teise vastutus patendiomanike õiguste rakendamist 3D-printimise tehnoloogiaga kaasnevate tootmis- ja turustussuhete olulisemate osapoolte vastu, sealhulgas 3D-printerite tootjate ning CAD-failide loojate ja levitajate.

¹¹¹ PatS §-s 15 sätestatud ainuõiguste rikkumine ei eelda isiku süüd. Küll aga tuleb õiguskaitsevahendite kohaldamisel sellegipoolest arvestada konkreetseid õiguskaitsevahendite kohaldamise eelduseid. Näiteks kahju hüvitamise nõue VÕS § 1043 kohaselt eeldab, et isik oleks süüdi VÕS § 1050 kohaselt (tuleb aga täheldada, et VÕS § 1050 kohaselt süüd eeldatakse).

¹¹² Samas.

¹¹³ ÜPK artikkel 26(1).

¹¹⁴ Patents Act. – 1977, s. 37, s. 60(2).

¹¹⁵ PatG, § 10(1).

¹¹⁶ 35 U.P.C. § 271 (b), (c) ja (f). USA õiguses on erinevalt teistest nimetatutest eristatud teise rikkumise alusena kihutamist (punkt b) ning rikkumisele kaasaaitamist (c).

2.1.2. Patendiomaniku õiguste jõustamine teise vastutuse kaudu Eesti patendiõiguses

Kuna Eesti patendiõiguses puudub eraldiseisev teise vastutuse regulatsioon tuleb lähtuda võlaõigusseaduses sätestatud kihutaja ja kaasaaitaja regulatsioonist. Paragrahv 1045 lg 4 kohaselt kahju tekitanud teole kihutaja või kaasaaitaja käitumine loetakse võrdseks kahju tekitaja käitumisega ja nad vastutavad kahju tekitamise eest samadel alustel kahju tekitajaga. Sellest nähtuvalt on § 1045 lg 4 kohaldamise eeldused järgmised: (1) otsene rikkuja peab olema toime pannud õigusvastase teo, mille tulemusel on kannatanul tekkinud kahju; (2) teise rikkumise toimepanija peab teole kihutama või kaasa aitama; (3) puuduvad otsese rikkuja õigusvastasust välistavad asjaolud; (4) nii otsesel kui kaudsel rikkujal peab olema süü.

Nimetatud säte, olles deliktilise vastutuse koosseis, võimaldab koostoimes VÕS §-dega 1043, 1045 lg 1 p 5 ja 1050 nõuda kahju hüvitamist.¹¹⁷ Rikkumise tulemusel tekib otsese ja kaudse rikkuja solidaarvastutus VÕS § 137 lg 1 alusel.¹¹⁸ Samuti on VÕS § 1055 lg 3 kohaselt võimalik nõuda rikkumisest hoidumist (punkt 1) ning rikkumise kõrvaldamiseks õiguste omaja õigusi rikkuvate kaupade ning põhiliselt kaupade tootmiseks või valmistamiseks vajalike materjalide ja seadmete suhtes mõistlike abinõude rakendamist (punkt 2).

Otsene rikkumine saab seisneda patendiga kaitstud eseme CAD-faili printimises ja prinditud eseme kasutamises või muu ainuõiguse rikkumises. Patendiseaduse § 15 lg 1 keelab patendiga kaitstud toote valmistamise, kasutamise, levitamise, müümise ja müügiks pakkumise. Isik, kes seda teeb ning kelle rikkumine ei ole välistatud patendiomaniku ainuõigust välistava asjaoluga, paneb toime õigusvastase teo VÕS § 1045 lõike 1 punkt 7 kohaselt.¹¹⁹ Nimetatud sätte kohaselt on kahju tekitamine õigusvastane, kui see tekitati seadusest tulenevat kohustust rikkuva

¹¹⁷ Kahju hüvitamine toimub seejuures võlaõigusseaduse 7. peatüki alusel. Kahjuhüvitise suurus sõltub sellest, millisel määral kahju on patendiomanik kannatanud – VÕS § 127 lg 1 kohaselt on kahju hüvitamise eesmärk asetada kahjustunud isik olukorda, mis on võimalik lähedane olukorrale, milles ta oleks olnud, kui kahju hüvitamise kohustuse aluseks olevat asjaolu ei oleks esinenud. Tuleb täheldada, et kahju suuruse määramine CAD-failide levitamisel on võrdlemisi keeruline. Kord loodud ja üles laetud patendiõiguseid rikkuv CAD-fail hakkab seal elama iseseisvat elu ning üleslaadijal puuduvad vahendid, et kontrollida või piirata tekkiva kahju suurust. Sealjuures võib potentsiaalne kahju olla tohutu. Samal ajal on filmi- ja muusikatööstuse kogemus näidanud, et piraatlus too ilmingimata üksnes kahju, vaid on ka toodet populariseeriva efektiga, mis omab positiivset mõju ametliku toote müüginumbritele. Vt selle kohta näiteks L. Lessig. Free Culture. How Big Media Uses Technology and the Law to Lock Down Culture and Control Creativity. New York: The Penguin Press, 2004, lk 70 jj.

¹¹⁸ „Kui mitu isikut vastutavad samadel või eri alustel kolmanda isiku suhtes viimasele tehtud kahju eest, on selliste isikute vastutus kannatanu ees § 137 lg 1 kohaselt solidaarne.“ – P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. Võlaõigusseadus III. 8. ja 10. osa (§§ 619-916 ja 1005-1067). Komm vlj. Tallinn: Juura 2009, lk 623.

¹¹⁹ Lisaks punktile 7 seisneb õigusvastasus ka omandiga sarnase õiguse rikkumises punkti 5 alusel, vt Varul jt (koost). Võlaõigusseadus III, lk 648.

käitumisega.¹²⁰ Kaudse rikkumise paneb seejuures toime isik, kes rikkumisele kihutas või kaasa aitas. Eelkõige seisneb kaudse rikkuja tegevus teole kaasaaitamises - teole kihutamine on 3D-printimise kontekstis ebatõenäoline alus, kuna seisneb rikkumise täideviija psüühilises mõjutamises selleks, et viimane paneks toime õigusvastase teo.¹²¹ Kaasaaitamise üheks väljenduseks on aga teo toimepanemise vahendi võimaldamine.¹²² 3D-printimise tehnoloogia kontekstis saab argumenteerida, kas taoliseks vahendiks võiks olla näiteks CAD-fail või 3D-printer. Sellisel juhul võivad kaasaaitajatena kõne alla tulla näiteks patendiga kaitstud leiutiste CAD-failide üleslaadijad ning veebiplatvormid, kes CAD-faile pakuvad, kuivõrd rikkujale võimaldatakse CAD-fail, mille abil rikkumine toime panna. Samuti tulevad sellisel juhul potentsiaalsete vastutajatena kõne alla 3D-printimise tehnoloogia pakkujad, näiteks 3D-printerite tootjad või 3D-printimise teenust pakkuvad ettevõtted.¹²³

Probleem, mis VÕS § 1045 lg 4 kohaldamisega esineb, seisneb aga selles, et kaasaaitaja vastutusele võtmise eeldus on ka esmase rikkumise, s.o teo toimepanija-poolse rikkumise olemasolu. See tähendab, et isik, kes patendiga kaitstud leiutise CAD-faili alla laeb, peab ka tegelikult selle eseme välja printima ning sellega patendiomaniku ainuõiguste rikkumise toime panema. Sisuliselt muudab see patendiomaniku jaoks Eesti õiguses ning 3D-printimise kontekstis ka teisele vastutusele tuginemise väheperspektiivikaks, kuna selle kohaldamiseks on ikkagi vajalik tõendada seda, et konkreetne lõppkasutaja eseme välja printis ning seda kasutas või pani muul moel toime patendiomaniku ainuõiguste rikkumise. Siinjuures tuleb märkida, et kui patendiseaduse § 16 punktist 5 tulenev isikliku kasutamise erand välistab lõppkasutaja vastutuse, välistab see järelikult ka teisele vastutuse.

Eelnev tähendab, et kaasaaitamise regulatsioon võimaldaks vaid väga üksikudel juhtudel esitada nõudeid patendiga kaitstud leiutisi hõlmavate CAD-failide levitajate vastu ning need üksikud juhud oleksid sellised, kus samal ajal on õiguskaitsevahendid kohaldatavad ka esmase rikkuja vastu. Seega ei võimalda ka VÕS § 1045 lg-st 4 tulenev kihutaja ja kaasaaitaja regulatsioon patendiomanikel efektiivselt oma õiguseid CAD-failide levitajate vastu rakendada.

¹²⁰ Täiendava eeldusena sätestab VÕS § 1045 lg 3, et VÕS § 1045 lg 1 p 7 alusel ei ole võimalik kahju hüvitist nõuda, kui kahju tekitaja poolt rikutud sätte eesmärk ei olnud kannatanu kaitsmine sellise kahju tekkimise eest. Antud juhul aga pole kahtlust, et patendiseaduse § 15 eesmärk ongi patendiomaniku kaitsmine kahju tekkimise eest.

¹²¹ Varul jt (koost). Võlaõigusseadus III, lk 656.

¹²² Samas.

¹²³ Nimetatud subjektide rikkumist on spetsiifilisemalt analüüsitud alapeatükis 2.3.

2.2. Patendiomaniku võimalused õiguste jõustamiseks teise vastutuse kaudu tulevase ühtse toimega Euroopa patendi korral

2.2.1. Patendiomaniku õiguste jõustamine teise vastutuse kaudu ÜPK artikli 26 alusel

Alljärgnevalt on analüüsitud ühtse toimega Euroopa patenti (edaspidi ka ÜTEP) teise vastutuse kontekstis. Selle analüüsi vajalikkuse käesolevas töös tingib ühelt poolt asjaolu, et tegemist on lähitulevikus ka Eestis kehtima hakkava patendisüsteemiga, mis paljuski küll on Eesti patendiseadusest tulenevaga sarnane, kuid 3D-printimise ja patendiomanike õiguste rakendamise perspektiivist vaadelduna erineb märkimisväärselt just teise vastutuse regulatsiooni osas. Teisalt tingib käesolevat analüüsi asjaolu, et eelkirjutatust nähtuvalt ei ole Eesti otsese ega teise vastutuse regulatsioon 3D-printimise tehnoloogia kontekstis võimeline patendiomanikele efektiivset kaitset tagama. Seetõttu võib ÜTEP-i, samuti teiste võrdlusriikide, teise vastutuse regulatsioon anda aimu, kuidas oleks võimalik patendiomanike õiguseid 3D-printimise tehnoloogia kontekstis läbi teise vastutuse paremini tagada.

Ühtse toimega Euroopa patendi ellukutsumiseks on tänaseks välja töötatud ühtse toimega Euroopa patendipakett.¹²⁴ Selle üheks elemendiks on ühtse patendikohtu leping (ÜPK leping), mis sätestab patendiomaniku ainuõigused ja nende piirid. Seejuures sätestab ÜPK lepingu artikkel 26 teise vastutuse. Seejuures tuleb märkida, et ÜPK lepingu teise vastutuse regulatsioon on analoogne Ühendkuningriigi ja Saksamaa ning teatud määral ka Ameerika Ühendriikide teise vastutuse sätetega, mistõttu on käesolevas peatükis ÜTEP-i sisustamisel ja tõlgendamisel tuginetud toetavana ka viidatud õiguskordade õiguspraktikale. Sätete sarnasus tuleneb asjaolust, et nii Ühendkuningriigi, Saksamaa kui ka ÜPK lepingu teise vastutuse regulatsioon baseerub 1975. aasta Ühenduse patendikonventsioonil, täpsemalt selle artiklil 30 lg 1 (hilisem artikkel 26 lg 1).¹²⁵ Seetõttu on teise vastutuse regulatsioon Euroopa olulisemates jurisdiktsioonides võrdlemisi ühtlustunud – sealhulgas viitavad nii Ühendkuningriigi kui Saksamaa kohtud üksteise teise vastutuse lahenditele.¹²⁶

¹²⁴ Ühtse toimega Euroopa patendist ning selle mõjust võib lähemalt lugeda K. Egers-Pisuke. Ühtse toimega Euroopa patendi pakett ja selle mõju Eesti õigusruumis. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool, 2014.

¹²⁵ M. Mimler. 3D Printing, the Internet and Patent Law - A History Repeating. – La Rivista di Diritto Industriale 2013/62, No 6, lk 357. 1975. aasta patendikonventsioon omakorda on inspireeritud USA teise vastutuse sätetest - *Grimme Landmaschinenfabrik GmbH & Co KG v Derek Scott (t/a Scotts Potato Machinery)*, 15.10.2010. – [2010] EWCA Civ 1110, punkt 92 (edaspidi: *Grimme v. Scott [2010] EWCA Civ 1110*). Sellegipoolest erineb USA tänane teise vastutuse regulatsioon olulisel määral Euroopa omast.

¹²⁶ Vaata *Grimme v. Scott [2010] EWCA Civ 1110*, punktid 79–80.

ÜPK lepingu artikkel 26(1) kohaselt on kolmandal isikul keelatud, ilma patendiomaniku loata ning välja arvatud isikule, kes on õigustatud patendiga kaitstud leiutist kasutama, tarnida leiutise olulise elemendiga seotud vahendeid, mis võimaldavad patendiga kaitstud leiutist kasutada, kui selline kolmas isik teadis või pidi teadma, et tarnitud vahendid võimaldavad ja on mõeldud patendiga kaitstud leiutise kasutamiseks.¹²⁷ Seega on teisele vastutuse eelduseks, et rikkuja võimaldaks teisele isikule vahendi, mis on seotud leiutise olulise elemendiga ning mis võimaldab patendirikkumise toimepanemist, olles seejuures teadlik, et vahendit võidakse kasutada patendiõiguste rikkumiseks.

Patendiomanike õiguste rakendamist ÜPK lepinguga ette nähtud teisele vastutuse instituudi alusel lihtsustab märkimisväärselt asjaolu, et see, kas vahendit ka tegelikult rikkumiseks kasutatakse, ei oma üldjuhul tähtsust. Ühendkuningriigi lahendist *Chapman v. McAnulty*¹²⁸ nähtub, et ainult juhul, kui vahendi kasutamine patendi rikkumiseks on ebatõenäoline, võib vahendi levitaja vastutus olla välistatud. See tähendab, et teisele vastutuse kohaldamiseks piisab, kui oht rikkumise toimepanemiseks on tõenäoline või kui pelgalt mõned isikud kasutavad pakutud vahendit patendiomaniku ainuõiguste rikkumiseks.¹²⁹ Lahendis *Cranway v. Playtech*¹³⁰ sedastas kohus, et tuleb objektiivselt hinnata, kas vahend võimaldab leiutise kasutamist, ja kui võimaldab, siis ei oma tähtsust see, kas vahendi kasutaja ka tegelikult vahendit patendiõiguste rikkumiseks kasutab või üldse oskab vahendit sellisel viisil kasutada.

Esmapilgul tundub teisele vastutuse alus patendiomanike õiguste rakendamiseks 3D-printimise tehnoloogiaga kaasnevate tootmismustrite kontekstis väga perspektiivikas – eelkõige seetõttu, et teisele vastutuse esinemiseks ei pea patendiomanikud hakkama tõendama, et nende õiguste rikkumine on vahendi kasutaja poolt ka tegelikult toime pandud. Sealjuures ei mõjuta teisele vastutuse kohaldamist ka see, kui eseme väljaprintija või kasutaja enda rikkumise välistab isikliku kasutamise erandile tuginemise võimalus. Piisab sellest, et vahendi levitaja oli teadlik, et tema võimaldatud vahendiga võis toime panna patendiõiguste rikkumise.

Teisest vastutust on küll võimalik kohaldada vaid vahendi (CAD-faili) tarnija vastu ning leiutist hõlmava CAD-faili looja tegevus ei ole ka selle instituudi alusel õigusvastane. Siiski

¹²⁷ ÜPK lepingu artikkel 26(1) täispikk sõnastus: patent annab selle omanikule õiguse keelata kolmandal isikul ilma patendiomaniku nõusolekuta tarnida või pakkuda tarnimiseks leiutise olulise elemendiga seotud vahendeid nende lepinguosaliste liikmesriikide territooriumil, kus kõnealune patent kehtib, muudele kui patenditud leiutise kasutamise õigust omavatele isikutele neis liikmesriikides leiutise kasutamiseks, kui kolmas isik teab või oleks pidanud teadma, et kõnealused vahendid sobivad ja on mõeldud asjaomase leiutise kasutamiseks.

¹²⁸ *Chapman v. McAnulty*, 19.02.1996. – [1996] British Library ref SRIS C/20/96.

¹²⁹ Vaata selle kohta Report question Q204P. Liability for contributory infringement of IPRs – certain aspects of patent infringement. Huw Evans, Seiko Hidaka, Ari Laakkonen, Donald McCombie, Richard Miller. 30.03.2010, (edaspidi: *Report question Q204P*), lk 2-4.

¹³⁰ *Cranway v. Playtech*, 07.07.2009. – [2009] EWCH 1588 (Pat) (edaspidi: *Cranway v Playtech [2009] EWCH 1588 (Pat)*).

võimaldaks teisene vastutus potentsiaalselt piirata leiutist hõlmavate CAD-failide levitamist, kui leida, et leiutise CAD-failide levitamine on leiutise „olulise elemendiga seotud vahendi“ tarnimine ÜPK lepingu artikkel 26(1) kohaselt. See võimaldaks esitada nõudeid patendiga kaitstud leiutiste CAD-failide levitajate, sealhulgas näiteks CAD-failide üleslaadijate ning neid jagavate internetiplatvormide, vastu.

CAD-faili digitaalne levitamine saab olla tarnimine ÜPK lepingu artikkel 26(1) kohaselt.¹³¹ Lisaks sellele tuleb aga teise vastutuse kohaldamiseks CAD-failide levitajate vastu vastata järgmistele küsimustele:

- 1) Kas CAD-fail on „vahend“ ÜPK lepingu artikkel 26(1) tähenduses?
- 2) Kui CAD-fail on vahend, kas see on selline vahend, mis on „seotud leiutise olulise elemendiga“?
- 3) Kas CAD-fail kui vahend võimaldab patendiga kaitstud eseme kasutamist ÜPK lepingu art 26(1) tähenduses?
- 4) Kas on täidetud ÜPK lepingu artikli 26(1) kohaldamiseks nõutav subjektiivne element?

Sellele lisaks tuleb arvestada ÜPK lepingu artiklis 26(2) sätestatud, mille kohaselt teise vastutuse regulatsiooni ei kohaldata, kui vahendi näol on tegemist kaubandusliku põhitootega. Alljärgnevalt on kõiki nimetatud elemente ükshaaval analüüsitud.

2.2.2. CAD-fail kui „vahend“ ÜPK lepingu artikkel 26(1) tähenduses

Esimese elemendina tuleb analüüsida, kas CAD-fail on käsitatav „vahendina“ ÜPK lepingu artikkel 26(1) mõttes. CAD-faili olemuslikult vaadeldes ei ole selles kahtlust – CAD-faili funktsioon ongi olla vahend, mille alusel printida füüsiline ese, sealhulgas ka patendiga kaitstud füüsiline ese. Vahendiks olemist ei välista ka CAD-faili digitaalne iseloom ning asjaolu, et CAD-fail ise ei ole patendiga kaitstav. Nimelt, kuigi traditsiooniliselt on leitud, et vahend peab omama teatud füüsilist vormi,¹³² siis arvestades seda, et tänapäeval võib teatud juhtudel saada patendikaitse ka tarkvaraline lahendus, ei ole loogiline, et patendirikumist võimaldav vahend ei saaks olla muuhulgas tarkvaraline. Seetõttu tuleks asuda seisukohale, et digitaalne ese, st

¹³¹ Inglisekeelses ÜPK lepingu versioonis on kasutatud sõna „supply“, mis ei tähenda üksnes füüsilist tarnimist. Ka UK lahendist *Menashe Business Mercantile Ltd v William Hill Organization Ltd*, 28.11.2002. – [2003] R.P.C. 31 nähtub, et tarkvara digitaalne levitamine võib olla tarnimine, vt punkt 13 jj (edaspidi: *Menashe v William Hill [2003] R.P.C. 31*).

¹³² Vt selle kohta Ballardini, Norrgård, Minssen, lk 857–858. Seda, et vahend peaks olema füüsiline, on varasemalt leidnud näiteks UK kohus lahendis *Agilent Technologies Deutschland GmbH v Waters Corporation*, 21.12.2004. – [2004] EWHC 2992 (Ch), 36-37; sarnaselt on leitud ka Saksa kohtupraktikas, vt nt BGH, 10.10.2000. *Luftheizgerät*. – GRUR 2001, 228, 231.

tarkvara, võib olla vahendiks. Sellisele järeldusele on jõudnud ka Ühendkuningriigi kohus lahendis *Menashe v William Hill*¹³³. Nimetatud lahendi asjaolude kohaselt võimaldas rikkuja CD-kandjal või veebi vahendusel levitades kolmandatele isikutele tarkvara, millega oli võimalik mängida patendiga kaitstud kasiinomängu. Kohus sedastas, et taoline tarkvara saab olla vahendiks teise vastutuse eelduse tähenduses. Lisaks on Saksa kohtupraktikas jaatatud, et vahend võib muuhulgas olla selline, mis ise ei ole patendiga kaitstud, kuid mis võimaldab käitada protsessi, millega kaasneb patendirikkumine.¹³⁴ Seega, vaatamata CAD-faile digitaalsele iseloomule ning asjaolule, et CAD-failile endale vähemalt tänase doktriini kohaselt patendikaitse ei laiene, ei välista need asjaolud võimalust käsitada CAD-faile „vahendina“ teise vastutuse regulatsiooni kontekstis.

2.2.3. CAD-fail kui „leiutise olulise elemendiga seotud“ vahend ÜPK lepingu artikli 26(1) tähenduses

ÜPK lepingu kohaselt on teise rikkumisega tegemist juhul, kui levitatakse vahendit, „mis on seotud leiutise olulise elemendiga“. Sellest tulenevalt tuleb järgnevalt hinnata, kas CAD-fail on seotud leiutise olulise elemendiga.

Ballardini jt jõuavad Ühendkuningriigi, Saksamaa, Norra ja Taani kohtupraktikale viidates järeldusele, et Euroopa kohtute praktika põhjal nähtub teatav konsensus, mille kohaselt „olulist elementi“ ning „vahendit“ tuleks vaadelda koos.¹³⁵ Sisuliselt tähendab see, et vahend on seotud leiutise olulise elemendiga sellisel juhul, kui vahend ise ongi leiutise oluliseks elemendiks. Viidatud autorid toovad samuti välja, et täna puudub kohtupraktika, hindamaks, kas vahend saab olla seotud leiutise olulise elemendiga siiski ka sellisel juhul, kui vahend ise leiutise osaks ei ole.¹³⁶ Kuivõrd käesoleva töö esimesest peatükist nähtus, et CAD-fail ei ole selle põhjal printitava toote osaks, siis ei saaks Ballardini jt seisukohale tuginedes väita, et CAD-fail on selline vahend, mis on seotud leiutise olulise elemendiga.

Asjaolu, et CAD-fail ise ei ole leiutise oluline element, ei tähenda siiski ilmtingimata seda, et CAD-fail ei võiks olla vahend, mis on seotud leiutise olulise elemendiga teise vastutuse regulatsiooni mõttes. Juba ainuüksi regulatsiooni sõnastusele tuginev grammatiline tõlgendamine näitab, et teise vastutuse regulatsioon viitab vahendi ja olulise elemendi

¹³³ *Menashe v William Hill* [2003] R.P.C. 31.

¹³⁴ BGH, 22.11.2005. *Extracoronales Geschiebe*. – GRUR 2006, 570.

¹³⁵ Ballardini, Norrgård, Minssen, lk 858–859.

¹³⁶ Samas, lk 859.

seotusele ja mitte samasusele.¹³⁷ Sellist lähenemist toetab ka Ühendkuningriigis teisele vastutuse teemal 2010. aastal koostatud raport, kus leiti et UK Patent Act s. 60(2) sätestatud teisele rikkumise sõnastus on piisavalt lai, võimaldamaks lugeda vahendiks ka selliseid asju, mis ei ole kaetud patendinõudlusega.¹³⁸ Nimetatud raportis tuuakse näide, et kui patendiga oleks kaitstud meetod esemete ühendamiseks kruviga, siis vahendiks, mis tooks kaasa teisele rikkumise, võiks olla ka kruvikeeraja. Isegi kui kruvikeeraja ei ole patendi oluline komponent, on see spetsiifiliselt mõeldud patendiga kaitstud meetodi kasutamiseks ehk nimetatud näites kruvide keeramiseks. Sarnaselt võiks argumenteerida, et isegi kui patendiga kaitstud eseme CAD-fail ise ei ole selle eseme oluline element, on see sellegipoolest sarnaselt kruvikeerajaga spetsiifiline vahend, mis võimaldab rikkumise toimepanemist, st antud juhul patendiga kaitstud eseme tootmist.

Olukord muutub aga keerulisemaks, kui tuua siia kõrvale Saksa kõrgeima kohtu *Flügelradzähler* lahend¹³⁹. Nimetatud lahendis leidis kohus, et vahend, mis on seotud leiutise olulise elemendiga, hõlmab iga vahendit, mis töötab funktsionaalselt koos leiutise patendinõudluses sätestatud elemendiga selleks, et leiutis saaks toimida.¹⁴⁰ Kohus selgitas, et leiutise olulise elemendiga ei ole seotud selline vahend, mis ei panusta leiutise tehnilise toimimise realiseerumisse. Nimetatud otsusega kohus sisuliselt kinnitab, et vahend ei pea ise olema oluline element ega olema ka leiutise osa, vaid piisab, kui sellel on funktsionaalne suhe leiutise olulise elemendiga.¹⁴¹ Viidates eespool toodud kruvikeeraja näitele, siis kruvikeeraja võimaldab esemete kruvidega ühendamist ehk see töötab koos leiutise patendinõudluses sätestatud elemendiga (kruviga), et tuua kaasa leiutise tehnilise toimimise realiseerumine (esemete ühendamine kruviga). Kui panna samasse mudelisse CAD-fail, siis see võimaldab patendiga kaitstud eseme terviklikku tootmist. Kuid sellegipoolest, kas CAD-fail töötab funktsionaalselt koos leiutise elemendiga selleks, et leiutisel oleks võimalik täita oma tehnilist funktsiooni? Vastus sellele küsimusele tundub olevat eitav. CAD-fail ja leiutis töötavad erinevatel astmetel – CAD-fail aitab leiutist luua, kuid ei tööta koostoimes leiutisega, et tagada

¹³⁷ Ing. k. „means must relate to essential element“.

¹³⁸ Report question Q204P. Liability for contributory infringement of IPRs – certain aspects of patent infringement. Huw Evans, Seiko Hidaka, Ari Laakkonen, Donald McCombie, Richard Miller. 30.03.2010, lk 7 (edaspidi: *Report question Q204P*).

¹³⁹ BGH, 04.05.2004. *Flügelradzähler*. – X ZR 48/03.

Vt ka H. Goddar. Cross-Border Contributory Patent Infringement in Germany. – *Washington Journal of Law, Technology & Arts* 2011/ 7, No 2, lk 139–140.

¹⁴⁰ *Flügelradzähler*, punktid 24–25.

¹⁴¹ Sarnast funktsionaalse seotuse lähenemist tundub jaatavat ka UK kohus lahendis *Hazel Grove Limited v Euro-League Leisure Products Limited* [1995] RPC 529 leides, et vahend, mis on seotud olulise elemendiga saab olla selline, mis „koopereerub funktsionaalselt leiutise teiste elementidega“. Samal ajal tuleb tähele panna, et erinevalt eelnimetatud Saksa lahendist, UK kohus otseselt ei viita, et vahend võiks olla ka midagi sellist, mis seejuures ise leiutise osa ei ole.

selle funktsioneerimine. Seega, kuigi *Flügelradzähler* lahend sedastab, et vahend ei pea ise olema leiutise oluline element, ei võimalda selles lahendis loodud test sellegipoolest teha järeldust, et CAD-fail kui vahend on seotud leiutise olulise elemendiga. Sarnasele järeldusele jõuab Saksa kohus ka lahendis *MPEG-2 Videosignalcodierung*.¹⁴² Nimetatud kaasuses hõlmas patent MPEG-2 videoformaadi andmete krüpteerimise meetodit. Küsimus kerkis seoses sellega, kas andmekandjal paiknevate andmete levitamine on leiutise olulise elemendiga seotud vahendi levitamine. Kohus kohaldas *Flügelradzähler* testi ja leidis, et andmed ise ei funktsioneerid koos patenditud meetodiga, vaid nad on pelgalt meetodi objekt. Teisisõnu, kuigi andmed on sisend, mis teevad võimalikuks meetodi toimimise, siis nad ei ole sellegipoolest vahend, mis on meetodi kui patendiga seotud, sest patenditud meetod funktsioneerib andmeid kasutades, kuid andmed ise ei ole funktsiooni element. Sama loogikat kasutades nähtub, et kuigi CAD-fail võimaldab leiutise loomist, ei panusta ta leiutise enese funktsioneerimisse ja seega ei saa olla leiutisega seotud vahendiks ÜPK artikkel 26(1) tähenduses. *Videosignalcodierung* lahend on saanud teatava kriitika osaliseks. Nimelt see märkimisväärselt kitsendab teise rikkumise kohaldatavust.¹⁴³ Seejuures ei ole selge, miks ei võiks teise rikkumise kohaldamiseks sobiv vahend olla ka selline, mis rikkumist võimaldab, kuid ise seejuures funktsionaalselt koos leiutisega ei tööta.¹⁴⁴

Kuigi *Flügelradzähler* ja *Videosignalcodierung* lahendites esitatud seisukohtade põhjal CAD-failid ei saa olla sellised vahendid, mille levitamine võiks tuua kaasa teise vastutuse, siis käesoleva töö autori hinnangul tuleks teise vastutuse instituudi kohaldamise võimalikkust CAD-failide levitajate suhtes sellegipoolest jaatada. Tuleb arvestada, et kohtupraktika on kujunenud olemasoleva tehnikataseme pinnalt ja pole patendiõiguses kunagi pidanud tegelema füüsilise eseme ja selle digitaalse representatsiooni vahelise suhtega. Vaadeldes teisest vastutust ette nägeva regulatsiooni sõnastust, siis grammatiline tõlgendus ei anna alust arvata, et CAD-fail ei võiks olla selline vahend, mis on seotud leiutise olulise elemendiga. Vaadeldes teise vastutuse eesmärki, siis selleks on võimaldada patendiomanikule õiguslik instrument oma õiguste rakendamiseks olukorras, kus iga otsest individuaalset rikkujat on keeruline ja kulukas vastutusele võtta.¹⁴⁵ Kui aga eelnevalt käsitletud lahendite alusel leiutise 3D-prinditavat CAD-

¹⁴² BGH, 21.08.2012. *MPEG-2 Videosignalcodierung*. – X ZR 33/10. Vt kaasust G.A. Rauh. German Federal Supreme Court rules on indirect patent infringement, exhaustion and directly obtained process product. Kättesaadav:

http://www.vossiusandpartner.com/fileadmin/Redakteure/Archiv/2012_German_Federal_Supreme_Court_rules.pdf (kontrollitud: 29.04.2016).

¹⁴³ Vt raport Recent Case Law in German Patent Law 2013, 03.2014, Eisenführ Speiser Patentanwälte Rechtsanwälte PartGmbH, lk 6.

¹⁴⁴ Samas.

¹⁴⁵ Mimler, lk 357.

faili vahendiks mitte lugeda, siis ei oleks see kooskõlas mõistliku grammatilise tõlgendamise, teisese vastutuse eesmärkide ega ka ilmse reaalsusega, et leiutise 3D-prinditav CAD-fail on sõna kõige otsesemas mõttes vahend patendiga kaitstud eseme loomiseks ja seega potentsiaalseks patendiõiguse rikkumiseks.

2.2.4. CAD-fail kui vahend, mis võimaldab patendi kasutamist ÜPK lepingu art 26(1) tähenduses

Teisese vastutuse kohaldamise eelduseks on ka see, et vahendi kasutamine peab võimaldama patendiga kaitstud toodet valmistada või kasutada ehk panna toime otsene rikkumine.¹⁴⁶ Pole kahtlust, et niivõrd kui CAD-fail võimaldab patendiga kaitstud toimiva eseme väljaprintimist, on see nõue täidetud. Probleemsem on olukord seoses selliste CAD-failidega, mis on küll patendiga kaitstud eseme digitaalne representatsioon, kuid mis ei võimalda funktsioneerivat eset välja printida, vaid vajavad täiendavaid instruktsioone või spetsifikatsioone, mis teeksid 3D-printeri jaoks võimalikuks töötava eseme printimise.¹⁴⁷

Hindamiskriteerium selliste failide puhul saaks ilmselt seisneda selles, kui suur peab olema täiendav panus, mis võimaldaks funktsioneeriva patendiga kaitstud eseme välja printida. Näiteks juhul, kui nii CAD-fail kui ka printerile suunatud spetsifikatsioonid on eraldiseisvalt, kuid hõlpsalt saadaval, võiks leida, et ka sellisel juhul võimaldab CAD-fail piisavalt hõlpsat rikkumist, et käesolev nõue oleks täidetud. Kokkuvõttes aga antud nõue patendiomanike õiguste rakendamist märkimisväärselt ei piira, kuna nende huvi on eelkõige nõuete esitamine selliste CAD-failide jagajate vastu, kes võimaldavad hõlpsat ja massilist patendiõiguste rikkumist.

2.2.5. ÜPK lepingu artikkel 26(1) subjektiivsete eelduste täidetus

Kui leida, et CAD-fail on vahend, mis on seotud leiutise olulise elemendiga, siis sellele lisaks tuleb teisese vastutuse kohaldamiseks tuvastada ka vahendi levitaja süü. Nimelt vastutab isik ÜPK lepingu artikkel 26(2) kohaselt vaid siis, kui ta teadis või pidi teadma, et pakutud vahendid (1) sobivad ja (2) on mõeldud patendiga kaitstud leiutise kasutamiseks.

Asjaolu, et isik teadis või pidi teadma, et vahend on mõeldud patendi eksploatamiseks, viitab sellele, et sisuliselt peab isikul esinema tahtlus patendiomaniku ainuõiguste rikkumise

¹⁴⁶ *Menashe v William Hill* [2003] R.P.C. 31, punktid 24 ja 27.

¹⁴⁷ Mimler, lk 361.

võimaldamiseks. Saksa õiguses on leitud, et teisest vastutust ei saa panna toime hooletusest.¹⁴⁸ Sobivuse nõue koosneb seejuures aga nii objektiivsest kui subjektiivsest kriteeriumist¹⁴⁹ – objektiivne element on täidetud, kui vahend objektiivselt hinnates võimaldab patendi rikkumise toimepanemist. Subjektiivne kriteerium on täidetud, kui vahendi levitaja teab või peab teadma, et see võimaldab patendi rikkumist.¹⁵⁰ Kui patendiga kaitstud leiutise CAD-fail on 3D-printeriga hõlpsalt prinditav, siis sobivuse objektiivne kriteerium on sellega täidetud. Sobivuse subjektiivset kriteeriumit tuleb aga hinnata konkreetsete asjaolude pinnalt.

Sobivuse kõrval peab vahendi (CAD-fail) levitamine olema „mõeldud“ patendi ekspluateerimiseks. Kriteerium on täidetud siis, kui vahendi levitajal on teadmine, et selle kasutaja kavatses panna toime patendirikkumise, või kui on ilmne, et vahendit hakatakse kasutama patendirikkumise toimepanemiseks.¹⁵¹ Üldjuhul ei ole kahtlust, et patendiga kaitstud leiutise CAD-faili levitamine on mõeldud ka vastava toote reaalseks valmistamiseks ning seeläbi patendi ekspluateerimiseks. Levitaja potentsiaalne vastuväide saaks olla argument, et ta levitab CAD-faili üksnes selle kasutamiseks digitaalse visandina ning mitte printimise võimaldamiseks. Modelleerimiseks ja printimiseks mõeldud CAD-failid on aga teatud erisustega. Kuigi printimiseks mõeldud CAD-faile saab kasutada modelleerimisel, siis erinevalt ainult modelleerimiseks mõeldud CAD-failidest sisaldavad need tehnilisi spetsifikatsioone 3D-printerile, mis instrueerivad printerit toote mõõtude, materjali ja muude oluliste tunnuste osas. Seetõttu sellised CAD-failid, mis võimaldavad printimist, ongi selgelt mõeldud printimiseks.¹⁵² Seetõttu ei tohiks reeglina olla kahtlust selles, et niikaua kui CAD-failide levitaja on teadlik, et levitatavale CAD-failile vastav ese on patendiga kaitstud, peab ta olema teadlik ka sellest, et CAD-fail on mõeldud patendiga kaitstud eseme tootmiseks. Ka Ühendkuningriigi lahendis *Qualcomm v Nokia*¹⁵³ leidis ülemkohus, et kui vahendil on ka alternatiivne patendiõigust mitterikkuv funktsioon, siis olukorras, kus isik on teadlik, et vahendit võidakse kasutada ka patendirikkumise toimepanemiseks, ei välista vahendi alternatiivne funktsioon selle isiku süüd.

¹⁴⁸ Ballardini, Norrgård, Minssen, lk 861.

¹⁴⁹ Goddar, lk 140.

¹⁵⁰ Samas, lk 140–141.

¹⁵¹ See põhimõte nähtub Saksa lahendist BGH, 13.06.2006. *Deckenheizung*. – X ZR 153/03, punktist 24. Sama lahendit on oma otsuses arvesse võtnud ka UK kohus otsuses *Grimme v Scott* [2010] EWCA Civ 1110, punkt 127–128. Tuleb arvestada, et subjektiivne kriteerium on ÜPK lepingus sõnastatud mõnevõrra teisiti, kuna Saksa ja UK seadused sätestavad, et teise rikkumise kohaldamiseks isik „...teab või on ilmne...“, et vahend on sobiv ja mõeldud rikkumiseks, samas kui ÜPK leping sätestab, et isik „...teab või peab teadma...“. Vähemalt CAD-failide kontekstis see erisus aga märkimisväärset rolli ei mängi.

¹⁵² Potentsiaalne probleem seisneb selles, kui isik levitab CAD-faili ilma printerile mõeldud instruksioonideta, väites sealjuures, et tegemist on seega üksnes modelleerimiseks ja mitte patendiõiguste rikkumiseks mõeldud CAD-faili levitamisega, kuid samal võimaldab CAD-failist eraldiseisvana instruksioonid, mis võimaldavad selle 3D-printimist. Niivõrd spetsiifilise probleemi analüüs väljub aga käesoleva töö raamidest.

¹⁵³ *Qualcomm v Nokia*, 03.03.2008. – [2008] EWHC 329 (Pat). Vt ka Report question Q204P, lk 3 ning Ballardini, Norrgård, Minssen, lk 860–861.

Seega saab järeldada, et niivõrd kui CAD-faili levitaja on teab või peab teadma, et fail hõlmab patendiga kaitstud ja 3D-prinditavat leiutist, on sellise levitaja vastutusele võtmisele teise vastutuse alusel subjektiivne kriteerium täidetud.

2.2.6. CAD-fail vahendina kui kaubanduslik põhitoode ÜPK lepingu art 26(2) tähenduses

Lisaks eelnimetatutele tuleneb ÜPK lepingu artikli 26 lõikest 2 veel üks asjaolu, mida teise vastutuse kohaldamiseks tuleb kontrollida. Nimelt ei saa vahendi levitajat võtta vastutusele teise vastutuse instituudi alusel, kui tema poolt levitatav vahend on käsitatav kaubandusliku põhitootena, välja arvatud juhul, kui isik õhutab teisi seda vahendit kasutama patendiõiguste rikkumiseks.

Tänase seisuga puudub kohtupraktika, mis aitaks hinnata, milline toode kvalifitseerub eelnimetatud sätte alla.¹⁵⁴ Sellegipoolest ei näe käesoleva töö autor, et viidatud tingimusest saaks tõusetuda sisulisi takistusi teise vastutuse kohaldamisel 3D-printimiseks mõeldud CAD-failide suhtes. 3D-prinditavad CAD-failid omavad väärtust ja eesmärki eelkõige seoses füüsilise esemega, mille printimiseks nad on mõeldud. Õiguskirjanduses on seejuures leitud, et lõike 2 alla sobituvad tooted, mis on mõeldud igapäevavajadusteks ning on üldiselt kättesaadavad.¹⁵⁵ Kuigi CAD-failil on peale printimise ka muid funktsioone, mida tuleb arvestada ja kaitsta, siis tavatarbimise kontekstis ei ole põhjendatud näha CAD-faile, mis on mõeldud 3D-printeritele printimiseks ning võimaldavad illegaalselt luua patendiomaniku ainuõigustega kaitstud toote, kui kaubanduse põhitooteid, mis on mõeldud igapäevavajadusteks ning on üldsaadaval.

Sellega on teise vastutuse regulatsiooni olulised elemendid analüüsitud. Võrdlusriikide kohtute senine praktika on seadnud teise vastutuse kohaldamisele kitsendavaid tingimusi. Saksamaa ja Ühendkuningriigi kehtiva õigusdoktriini kohaselt ei ole CAD-fail vahend, mis on seotud patenditud leiutise olulise elemendiga, millest lähtuvalt tõlgendades ei oleks leiutise CAD-failide levitamine selline tegu, mis võimaldaks teise vastutuse kohaldamist. See, et need kohtud nii on leidnud, on aga olnud asjaolude-spetsiifiline (vana tehnoloogia põhjal) ning ei ole Eesti kohtutele ja ühtsele patendikohtule siduv. Teise vastutuse regulatsiooni eesmärk ja sõnastus pigem toetavad, et teise vastutuse regulatsiooni võiks kohaldada CAD-failide levitajate suhtes. Seetõttu on tõenäoline, et kui kohtu ette jõuaks realselt kaasus, mis puudutab

¹⁵⁴ Report question Q204P, lk 8–9.

¹⁵⁵ Mimler, lk 360.

CAD-failide levitajat ning tema potentsiaalset teisest vastutust vaataksid kohtud varasemates lahendites kehtestatud nõuded ümber. Selle valguses on alljärgnevalt analüüsitud, millised on need konkreetsed isikud või isikute tüübid, kelle vastu patendiomanikud saaksid oma õiguseid 3D-printimise tehnoloogia kontekstis rakendada.

2.3. Teisese vastutuse potentsiaalsed subjektid

2.3.1. Internetiplatvormid

CAD-failide digitaalsed repositooriumid nagu Thingiverse, CGTrader või GrabCAD on need subjektid, kelle vastu on patendiomanikel tõenäoliselt enim huvi oma nõudeid rakendada. Tegemist on inimeselt-inimesele (ingl k *peer-to-peer*) platvormidega, kuhu tavakasutajad saavad CAD-faile üles laadida ning kust veebikülastajad saavad neid faile alla laadida ja 3D-printeriga välja printida (või näiteks saata 3D-printimise teenust pakkuvale ettevõttele, kes need isiku jaoks välja prindib). 3D-printimise tehnoloogia leviku tulemusel on just internetiplatvormid need, kelle vahendusel patenditud leiutiste CAD-faile levitatakse. Seega oleks internetiplatvormide vastutusele võtmine kõige efektiivsem viis, kuidas leiutiste CAD-failide levikut piirata. Nagu esimeses peatükis teostatud analüüs näitas, ei võimalda patendiseadus internetiplatvorme CAD-failide levitamise eest otsese rikkumise alusel vastutusele võtta, mistõttu tuleb kõne alla nõuete esitamine just teisese rikkumise alusel.

Internetiplatvormi vastutusele võtmisel ei oma tähtsust asjaolu, et CAD-faili üleslaadija oli kolmas isik. Asjaolu, et internetiplatvorm teadlikult võimaldab patendiga kaitstud leiutise CAD-failide üleslaadimist enda serveritesse ning teeb need kättesaadavaks kolmandatele isikutele allalaadimiseks tähendab, et internetiplatvorm on patendiõiguste rikkumist võimaldavat vahendit pakkuv isik.¹⁵⁶

Keerulisem on aga küsimus seoses internetiplatvormi süüga. Nimelt on küsitav, kas ja mis määral saab platvormi haldavatel isikutel eeldada selle teadmise olemasolu, mis on teisese vastutuse kaasatamiseks vajalik. Teisese vastutuse subjektiivse külje realiseerumiseks peavad internetiplatvormi haldavad isikud teadma, või see peab olema mõistlikule isikule ilmne, et üks või teine CAD-fail võimaldab patendi rikkumise toimepanemist.¹⁵⁷ Mida suurem ja

¹⁵⁶ See, et veebisait, mis võimaldab CAD-faili allalaadimist, saab olla vahendi levitaja, leiab ka Mimler (vt lk 361), tuginedes ühelt poolt sätte teleoloogilisele tõlgendamisele ning teisalt viidates seejuures UK lahendile *Menashe Business Mercantile Ltd v William Hill Organization Ltd* [2002] R.P.C. 47, [2] (EWHC). Nimetatud lahendis kohus viitab, et vahendiks oleva tarkvara allalaadimise võimaldamine saab olla rikkumine teisese vastutuse mõttes.

¹⁵⁷ Report question Q204P, lk 5.

populaarsem on seejuures platvorm, seda raskem on platvormi haldajatel omada ülevaadet üleslaetud failidest. Paljudel juhtudel saavad internetiplatvormid end seega kaitsta väitega, et nad ei olnud patendiomaniku õiguseid rikkuvast CAD-failist teadlikud.

Lisaks tuleb arvestada, et selliste internetiplatvormide suhtes, mis üksnes vahendavad CAD-faile (st veebilehe haldajad ei levita omaenese faile, vaid veebileht pakub platvormi, kus CAD-faile levitavad kasutajad) kohaldub infoühiskonna teenuse seadus, mille § 10 lg 1 kohaselt ei vastuta internetiplatvorm enda veebilehel talletatud teabe eest, kui ta ei ole teadlik talletatava teabe ebaseaduslikkusest ning sellisest teabest teadlikuks saades kõrvaldab selle või tõkestab sellele juurdepääsu.¹⁵⁸ Seega, kui internetiplatvormid rikkumisest teada saades patenditud leiutisi hõlmavad CAD-failid eemaldavad, ei saa neid teiseste vastutajatena vastutusele võtta.

See aga ei tähenda, et patendiomanikud ei saaks oma õiguseid efektiivselt jõustada. Kirjeldatud regulatsioon küll piirab patendiomanike võimalusi nõuda internetiplatvormidelt kahju hüvitamist või nõuda edasisest rikkumisest hoidumist, kuid teavitades internetiplatvormi nende veebilehele üleslaetud patenditud leiutise CAD-failidest, on võimalik teisese vastutuse alusel nõudeid esitada, kui internetiplatvormid faile esimesel võimalusel ei eemalda. See tähendab, et CAD-failide levitamise takistamine nõuab patendiomanikelt CAD-faile levitavate internetiplatvormide pidevat monitoorimist ning rikkumisest teavitamist, kuid analoogne situatsioon eksisteerib täna ka seoses autoriõigustega, mistõttu võib argumenteerida, et selline süsteem saaks efektiivselt toimida ka patendiõiguseid hõlmavate digitaalsete failidega seoses. Seejuures võimaldab teisese vastutuse regulatsioon pahatahtlikult leiutiste CAD-faile levitavate platvormide vastu kohaldada ka teisi õiguskaitsevahendeid, eelkõige kahju hüvitamist.

2.3.2. CAD-failide loojad ja üleslaadijad

CAD-failide loomine ei anna alust patendiomaniku ainuõiguste rikkumise eest teisese vastutuse kohaldamiseks. Teisese vastutuse regulatsiooni kohaselt saab rikkumine seisneda CAD-faili tarnimises, mida digitaalses keskkonnas võiks vaadelda kui kättesaadavaks tegemist (st veebilehele üles laadimist selliselt, et teised isikud saavad seda alla laadida) või konkreetsele adressaadile saatmist (näiteks e-maili manuseks). Seetõttu niikaua, kui isik loob leiutise CAD-

¹⁵⁸ CAD-faile jagavad internetiplatvorm on infoühiskonna teenuse osutaja infoühiskonna teenuse seaduse § 2 p 1 kohaselt, kuna teenust pakutakse elektroonilisel teel, teenusesaatja taotluse alusel ning ilma osapoolte üheaegse kohalolekuta.

Infoühiskonna teenuse seadus: RT I 2004, 29, 191... RT I, 12.07.2014, 48.

faili isiklikuks kasutamiseks ning ei levita ega paku seda teistele isikutele, ei ole ta käsitatav tarnijana ega saa teda võtta vastutusele teisese vastutajana. Isikud, kelle vastu on võimalik nõudeid esitada, on need, kes CAD-faile internetiplatvormidele üles laevad või neid muud viisil levitavad. Asjaolu, et levitamine toimub internetiplatvormide vahendusel, üleslaadijate vastutust ei välista.¹⁵⁹

Kuigi üleslaadijad võivad paikneda maailma eri paikades, on filmipiraatluse kogemus näidanud, et tekivad teatud kontsentreerunud kogukonnad, kes pühenduvad materjali kõigile kättesaadavaks tegemisele. Kui see materjal hõlmab ka patendiga kaitstud leiutiste CAD-faile, on patendiomanikel võimalik lisaks internetiplatvormidele esitada teisesel vastutusel põhinevaid nõudeid ka selliste üleslaadijate suhtes.¹⁶⁰ Sealjuures on patendiomaniku jaoks palju lihtsam tõendada üleslaadija süüd kui internetiplatvormi süüd, kuivõrd võib eeldada, et üleslaadija on teadlik selle, mida ta teistele jagab, sisust ning võimalikust õigusi rikkuvast iseloomust (eriti arvestades suurt tõenäosust, et üleslaadija on faili ise loonud). Seetõttu on pahatahtlikelt üleslaadijatel võimalik nõuda mitte üksnes rikkumise lõpetamist, vaid ka kahju hüvitamist.

2.3.3. 3D-printerite tootjad ning 3D-printimise teenuse pakkujad

3D-printerite tootjad ja 3D-printimise teenuse pakkujad ei vahenda CAD-faile, küll aga võimaldavad nad isikutele ligipääsu 3D-printeritele, mille abil on võimalik rikkumine toime panna. Seetõttu on käesolevalt lühidalt analüüsitud, kas ka neid on võimalik teisese rikkumise alusel vastutusele võtta. 3D-printimise teenusepakkujate osas on seejuures esimeses peatükis tuvastatud, et potentsiaalselt võib neid olla võimalik vastutusele võtta ka otsese rikkumise alusel, kuid piisav kohtupraktika selle veendunult väitmiseks puudub.

Teisese vastutuse alusel 3D-printimise tootjaid ega teenusepakkujaid vastutusele võtta ei saa. Esiteks on 3D-printer üldotstarbeline ja ei ole tihedalt seotud konkreetse leiutise loomisega. Seetõttu ei ole tegemist „leiutise olulise komponendiga seotud vahendiga“ ÜPK lepingu

¹⁵⁹ Sellele viitab UK kohus lahendis *Grimme v Scott* [2010] EWCA Civ 1110, punktis 110 leides, et teisese vastutuse regulatsiooni ei tohiks tõlgendada selliselt, et vastutusele ei saaks võtta isikut, kes vahendab leiutisega seotud vahendit üksnes vahendajale. Mõnevõrra vastakama seisukoha võtab kohus lahendis *Cranway v Playtech* [2009] EWHC 1588 (Pat) leides, et kui isik levitab vahendit vahendajale ning vahendaja seejuures ise otsest rikkumist toime ei pane, on kaheldav, kas esialgne levitaja saab teisese rikkumise toime panna. Kuid kohus jätkab, et tuleb hinnata seda, kas esialgne levitaja oli teadlik, mida tehakse vahendiga tootmisahela lõpus – st kas esialgne levitaja teadis, et seda kasutatakse hiljem patendiõiguste rikkumiseks. Kui jah, siis võib ka esialgne levitaja kaudse rikkumise alusel vastutada. Kuivõrd 3D-printimiseks mõeldud CAD-faili levitajale peab olema ilmne, et faili kasutatakse füüsilise eseme tootmiseks, ei välista seega ka see pretsedent CAD-faili üleslaadija vastutust.

¹⁶⁰ Selliste nõuete esitamise tõhusus sõltub patendiomaniku võimekusest üleslaadija identifitseerida.

artikkel 26(1) mõttes. Teisalt välistab 3D-printerite tootjate ning teenusepakkujate vastutuse ka ÜPK lepingu artikkel 26 lg 2, mille kohaselt ei ole rikkumisega tegemist, kui vahend, mida teisele isikule võimaldatakse, on kaubanduslik põhitoode. Kuivõrd 3D-printerid on üldotstarbelised iseseisvad tooted ning mitte mõeldud spetsiifiliselt patendiõiguste rikkumiseks, samuti on nad üldiselt saadaval (erinevalt CAD-failidest ei tule neid omandada illegaalsetest allikatest)¹⁶¹, siis tuleks leida, et artikkel 26 lg 2 igal juhul välistab selle, et 3D-printer saaks olla käsitatav „vahendina“ teise vastutuse eelduste mõttes, välistades seega ka 3D-printerite tootjate ja printimisteenuse pakkujate teise vastutuse.¹⁶²

¹⁶¹ Just neid kriteeriume on välja toodud, hindamaks, kas vahend vastab lõike 2 tingimustele, vt Mimler, lk 360.

¹⁶² Samale seisukohale jõuab ka Mimler, lk 363.

III. PATENDIÕIGUSE TULEVIK 3D-PRINTIMISE TEHNOLOOGIA TINGIMUSTES

3.1. Olulised põhimõtted 3D-printimise tehnoloogia patendiõiguslikul reguleerimisel

Esimese kahe peatüki pinnalt nähtub, et 3D-printimise tehnoloogia valguses on patendiomanike võimalused oma õiguste kaitseks väga piiratud. 3D-printimisega kaasnevas tootmisahelas on patendiomanikul oma ainuõiguseid sisuliselt võimatu jõustada, kuna leiutiste levitamine toimub digitaalselt CAD-faili kujul, millele ainuõigused ei laiene, ning väljaprintimist ja kasutamist kaitseb paljudel juhtudel isikliku kasutamise erand. Eesti õiguses ei ole patendiomanikul võimalik jõustada oma õigusi ka muude tootmisahelas osalenud või printimise lõppkasutaja jaoks võimalikuks teinud isikute vastu, kuna VÕS § 1045 lg-st 4 tulenev kaasaitaja ja kihutaja regulatsioon eeldab samuti patendiomaniku ainuõiguste otsese rikkumise esinemist. ÜPK lepingus sätestatud teisese rikkumise koosseis võimaldaks patendiomanikel teatud määral oma õiguseid rakendada seoses leiutise CAD-failide levitamisega, kuid selle tõhus kohaldamine 3D-printimise kaasuste spetsiifikale eeldab olemasolevate õigusdoktriinide edasiarendamist.

Käesolev peatükk analüüsib, kas ja milline peaks olema patendisüsteemi reaktsioon 3D-printimise tehnoloogia poolt esitatavatele väljakutsetele. Sealjuures ei ole selle peatüki eesmärk pakkuda holistlikku lahendust CAD-failide ja 3D-printimise regulatsioonile, vaid tuua välja autori hinnangul olulisemad elemendid, millele tuleks asjassepuutuvate küsimuste reguleerimisel rõhku pöörata. Esimeses alapeatükis on analüüsitud, millised olulisemad aspekte ja põhimõtteid tuleks 3D-printimise patendiõiguslikul reguleerimisel arvestada. Teine alapeatükk vaatleb CAD-failidele patendikaitse laiendamisega kaasnevat mõju.

On ilmne, et 3D-printimise tehnoloogiaga kaasnev füüsilise ja digitaalse maailma vahelise piiri hägustumine ning tootmisahela transformatsioon nõuavad patendisüsteemilt teatavat reaktsiooni seoses küsimusega, kuidas reguleerida patendiga kaitstud leiutiste CAD-failidega seonduvat, eelkõige kas, kuidas ja millisel määral tuleks võtta vastutusele isikuid CAD-failide loomise ja levitamise ahelas. Patendisüsteem peab tagama patendiomanikele efektiivse võimaluse oma õiguste teostamiseks ja kaitsmiseks. Sealjuures on aga oluline arvestada, et patendiomanike õiguste kaitse ei ole olukord, kus eesmärk pühitseb abinõu. 3D-printimise tehnoloogia massidesse jõudmine võimaldab tohutut innovatsiooni kasvu füüsiliste esemete valmistamisel sarnaselt nagu see toimus seoses muusika- ja filmitööstuse

digitaliseerumisega.¹⁶³ Seda väärtust tuleb patendiomanike kaitse kõrval arvestada ka 3D-printimise tehnoloogia reguleerimisel.

Patendiomanike huvi 3D-printimise tehnoloogia arengu kontekstis on ühelt poolt ennetada patendiõiguste rikkumist ning teisalt tagada, et oleks võimalik nõudeid esitada rikkuva tegevuse võimalikult varajases faasis. On aga selge, et patendiomanike õigused ei ole kaitstud olukorras, kus CAD-failidest patendiga kaitstud esemete loomine on väga hõlpsalt teostatav, ent patendiomanikud ei saa õiguskaitsevahendeid kohaldada varem kui pärast printimist ning sedagi ainult siis, kui isikut ei kaitse isikliku kasutamise erand. Kui patendiomanikel puudub kontroll patenditud leiutisi hõlmavate CAD-failide üle, kaotavad nad märkimisväärselt võimekuses oma leiutiste pealt tulu teenida, mis aga vähendab nende motivatsiooni innovatsiooni investeerida.¹⁶⁴ Seega on kaalukaasi ühel poolel patendisüsteemi kohustus tagada patendiomanikele võimalused oma õiguste rakendamiseks CAD-failide osas.

Kaalukaasi teine pool on aga midagi sellist, mida käesolev töö ei ole veel märkimisväärselt puudutanud. Selleks on 3D-printimise tehnoloogia potentsiaal ning mõju innovatsioonile, mis saab kõigi eelduste kohaselt olema tohutu. Patendiomanike liigne kaitsmine võib hakata teistpidi 3D-printimise tehnoloogia poolt võimaldatavat innovatsiooni piirama. Mark Lemley on leidnud, et loominguvahendite Interneti tulemusel kaasnenud innovatsiooni vohamine ei ole toimunud mitte tänu intellektuaalomandi õiguste poolt antavale kaitsele, vaid vaatamata sellele.¹⁶⁵ Seda illustreerib näiteks asjaolu, et seadusandjate algne reaktsioon teoste digitaalsele levitamisele oli leida viise, kuidas tagada YouTube või Spotify-laadsete platvormide sulgemine¹⁶⁶.

3D-printimise tehnoloogia võimaldab maailma, kus tootmine ja tootmisvahendid on odavad ning lõpptarbija kontrolli all. Lemley toob välja, et intellektuaalomandi teooria kohaselt peaks seadusandja reaktsioon sellisele muutusele olema tugevam õiguslik regulatsioon selleks, et intellektuaalomandi väärtust hoida ja seeläbi jätkuvalt innovatsiooni soodustada.¹⁶⁷ Täpselt selline oli filmi- ja muusikatööstuse esmareaktsioon internetis võimalikuks saanud piraatlusele. Anti sisse kümneid tuhandeid hagnosisid¹⁶⁸, tekkisid võrdlemisi äärmuslikke meetmeid võimaldavad seaduseelnõud nagu ACTA Euroopas ning PIPA, SOPA ja OPEN USAs, mis

¹⁶³ Lemley, lk 485.

¹⁶⁴ Holbrook, Osborn, lk 1370.

¹⁶⁵ Lemley, lk 504.

¹⁶⁶ Seda reaktsiooni analüüsib Syzdek, lk 344–346.

¹⁶⁷ Lemley, lk 482.

¹⁶⁸ Samas, lk 483.

võimaldanuks Internetti piraatluse takistamise nimel märkimisväärselt reguleerida ja piirata.¹⁶⁹ Tänapäevaks on selge, et selline lähenemine ei ole tulemust andnud. Selle põhjuseks on sisu levitamise demokratiseerumine.¹⁷⁰ Digitaalse informatsiooni jagamine on nii lihtne ja seda tehakse nii massiliselt, et selle piiramiseks tulekski võtta tarvitusele äärmuslikud meetmed, mis aga rikkumise piiramise kõrval hävitaksid niivõrd tohutul hulgal sotsiaalset väärtust, et see ei oleks mõistlik.¹⁷¹

Intellektuaalomandi teooria kohaselt pidanuks rikkumise lihtsustumine ja autoriõiguste väärtuse vähenemine Internetiga kaasnenud piraatluse tõttu tooma kaasa motivatsiooni vähenemise uue sisu loomiseks ning selle tulemusel loomingulise tegevuse vähenemise.¹⁷² Tegelikult on aga mõjud olnud vastupidised – mitte kunagi varem ei ole loodud ja levitatud nii palju loomingut, sealhulgas kvaliteetset loomingut, kui Internet seda on võimaldanud.¹⁷³ Teoste digitaliseerimine ning tehnoloogia areng ja odavnemine on toonud kaasa maailma, kus ka piltlikult öeldes perifeerias elav isik on võimeline hõlpsalt omandatavate oskuste ja väikese investeeringuga looma tippkvaliteediga heli- või videoteoseid ning neid terve maailmaga jagama. Eesti artistidel on täna võimekus teha Ameerika Ühendriikide muusikatööstuse kvaliteediga võrdväärset muusikat. YouTube kanalites ilmnevad pidevalt andekad noored, kelle videotöötlusoskus on võrdväärne professionaalsete filmide kvaliteediga, rääkimata teoste kvantiteedist.¹⁷⁴ See kõik on saanud võimalikuks tänu odavnenud tehnoloogiale ning Internetiga kaasnenud võimalustele tehtut jagada. Taolise võimekuse toob 3D-printimise tehnoloogia kaasa ka esemete tootmisesse. Interneti õppetund näitab, et tehnoloogial, mis annab tavakodanikule endale võimekuse midagi olematu või väikese kuluga toota, on tohtu potentsiaal soodustada innovatsiooni. Sealhulgas on Interneti kogemus lükanud ümber intellektuaalomandi teooria postulaadi, et innovatsiooni stimuleerib üksnes raha – inimesed veedavad kokku miljardeid tunde aastas, luues erinevaid teoseid üksnes selleks, et neid maailmaga jagada, ning ilma otsese finantsilise kasu ootuseta.¹⁷⁵ 3D-printimise ja sellega

¹⁶⁹ Näiteks OPEN oleks võimaldanud blokeerida kõikide autoriõiguseid rikkuvate välismaa veebisaitide ligipääsu USAs. Vaata selle kohta Ebrahim, lk 73.

¹⁷⁰ See tähendab, et ühiskonnas tervikuna on tekkinud võimekus teosed levitada. Vaata selle kohta Lemley, lk 484.

¹⁷¹ Sellisel seisukohal toob välja Lemley, lk 485.

¹⁷² Vaata selle kohta Lemley, lk 485.

¹⁷³ Samas.

¹⁷⁴ Iga kuu lisatakse YouTube'i rohkem sisu, kui suurimad telekanalid on seda suutnud 60 aasta jooksul. YouTube Official Blog, Great Scott! Over 35 Hours of Video Uploaded Every Minute to YouTube – kättesaadav: <https://youtube.googleblog.com/2010/11/great-scott-over-35-hours-of-video.html> (kontrollitud: 29.04.2016). Vt ka Lemley, lk 486.

¹⁷⁵ Lemley, lk 487. See, miks inimesed vaatamata väikesele tulule niivõrd palju sisu loovad analüüsib Lemley lk 488–496, tuues välja kuus erinevat põhjust. Paljud neist on sellegipoolest seotud rahalise motivatsiooniga, kuid kuna internet on viinud paljude tootmistööriistade (näiteks tasuta videotöötlemise tarkvara), informatsiooni ja levitamise kulu nulli, on võimalik toota niipalju odavamalt, et ka kasumit on lihtsam teenida. Oluline on ka asjaolu, et internet võimaldab loomise ja levitamise demokratiseerimist, mistõttu potentsiaalseid loojaid on lihtsalt niivõrd palju rohkem, sealjuures tekib nõ lumepalliefekt, kus varasem looming inspireerib järgmist. Kuid väga oluline

kaasneva tehnoloogia reguleerimisel tuleb võtta seda potentsiaali arvesse. Patendiomanike kaitsmine ei oma soovitud efekti innovatsiooni soodustamisele ja ühiskonna heaolule, kui selle tulemusel piiratakse inimeste võimalusi tehnoloogiat erinevatel viisidel kasutada.

Teiseks tuleb arvestada, et 3D-printimise tehnoloogial on potentsiaal märkimisväärselt vähendada innovaatiliste lahenduste loomise kulukust. Näiteks on 3D-tehnoloogia kommuun arenenud vabavaralise (ingl k *open source*) tarkvara eetose valguses, mistõttu tehnoloogia kasutamiseks vajalik tarkvara, sealhulgas ka kvaliteetne tarkvara, on paljuski tasuta saadaval.¹⁷⁶ Selle tulemusel on näiteks modelleerimiseks ja prototüüpide loomiseks vajalikud 3D-printimise tehnoloogial põhinevad arendus- ja uurimistöö vahendid tasuta või väikese kuluga omandatavad.¹⁷⁷ Seejuures mudelite ja prototüüpide loomine ja arendamine ei ole 3D-printimise tehnoloogia tulemusel mitte üksnes odavam, vaid ka tunduvalt lihtsam.¹⁷⁸ Väheneb ka toote turuletoomise risk, kuivõrd 3D-printer võimaldab toota vastavalt tegelikule vajadusele ning seeläbi hoida ära üleliigse tootmisega kaasnevaid kulusid.¹⁷⁹ Kui levitatakse CAD-faile ning mitte füüsilisi tooteid, võimaldab see hoida kokku ka transpordikulusid,¹⁸⁰ kui aga levitatakse füüsilisi esemeid, siis 3D-printimise tehnoloogia vähendab tootmiskulusid märkimisväärselt ka patendiomaniku enda jaoks. Seega langeb 3D-printimise tehnoloogia tulemusel tohutult nii transpordi, tootmise kui innovatsiooni kulukus, mis juba isenesest on oluline väärtus, mida kaitsta. Teiseks, mida odavam on innovatsioon, seda kergem on patendiomanikul teenida tagasi innovatsiooni investeeritud kulusid, mistõttu on tema majanduslik stiimul tõhusamalt garanteeritud ka ilma täiendava õigusliku kaitseta.

Need on asjaolud, mida tuleb patendiomanike kaitse tagamisel arvestada.¹⁸¹ Patendisüsteemi kõige tähtsam eesmärk on soodustada innovatsiooni ja seeläbi luua majanduslikku väärtust. Innovatsioon aga ei vaja 3D-printimise tehnoloogia maailmas sellist õiguslike meetmetega stimuleerimist nagu varasemalt. Regulaatiivsed meetmed peavad olema läbikaalutud, et patendiomanike kaitsmise ajendil võetavad meetmed ei hakkaks innovatsiooni teistpidi hoopis

põhjus on ka see, et inimesed ei ole motiveeritud üksnes rahast – inimestel on tung luua, probleeme lahendada ning saada tunnustust.

¹⁷⁶ J. M. Pearce. Building Research Equipment with Free, Open-Source Hardware. – Science 2012/337, lk 1303–1304; WIPO World Intellectual Property Report, 2015, lk 96–97.

¹⁷⁷ Holbrook, Osborn, lk 1371.

¹⁷⁸ Samas.

¹⁷⁹ Samas.

¹⁸⁰ Samas.

¹⁸¹ Samased elemendid tuuakse välja ka 3D-printimise potentsiaali analüüsisivas uurimisraportis, vt Bechtold, Fischer, lk 67–68.

piirama.¹⁸² Nendest kaalutlustest lähtuvalt on alljärgnevalt analüüsitud, kas ning millisel määral võiks patendiõiguseid leiutise CAD-failidele laiendada.

3.2. Patendi kaitseulatuse laiendamine CAD-failidele kui potentsiaalne lahendus

3.2.1. CAD-failidele patendikaitse andmise viisid ja võimalikkus

3D-printimise tehnoloogia patendiõiguslikku regulatsiooni analüüsinud USA autoritest on nii Holbrook ja Osborn, Brean kui ka Ebrahim teinud ettepaneku patendiõiguseid CAD-failidele ühel või teisel kujul laiendada¹⁸³. CAD-fail ei ole pelgalt instruktsioon, arvutialgoritm või visand, millele traditsiooniliselt patendikaitset ei laiendata nende mittetehnilise iseloomu tõttu. Erinevalt kolmest nimetatust loovad CAD-fail ja selle füüsiline väljund täiesti uutmoodi sideme digitaalse ja füüsilise vahel, mistõttu CAD-failidele patendikaitse laiendamise idee vajab autori hinnangul kaalumist.

CAD-fail ja füüsiline ese on seotud esemeliselt – CAD-fail ei ole midagi abstraktsemat või laiemat, kui konkreetne füüsiline ese, mida ta on võimeline printima. Esemeline seotus toob kaasa selle, et CAD-fail ja füüsiline ese on teatud mõttes seotud ka funktsionaalselt – kuigi CAD-faili funktsioon on võimaldada füüsilise eseme printimist, siis majanduskäibe perspektiivist vaadelduna võib inimeste huvi omada CAD-faili enamikel juhtudel samastada nende huviga omada sellele failile vastavat füüsilist eset. Sellest aspektist vaadelduna on CAD-faili ja sellele vastava füüsilise eseme funktsioon sama – mõlema eesmärk on võimaldada seda funktsionaalsust, mida võimaldab füüsiline ese. Lisaks on CAD-fail ja füüsiline ese seotud majanduslikult, kuna CAD-faili väärtus ja füüsilise eseme väärtus on üksteisest sõltuvuses. On leitud,¹⁸⁴ et müümise ja müügiks pakkumise olemus seisneb leiutise majandusliku väärtuse üleandmises ning asjaolu, kas antakse üle ka füüsiline ese, ei oma digitaliseerivas maailmas tähtsust. Kui CAD-fail ja selle printimiseks vajalik tehnoloogia on tasuta või väikese hinnaga kõigile kättesaadavad, kaotab ka füüsiline ese suure osa enda väärtusest. Tegemist on patendivaldkonna reguleerimisel väga olulise argumendiga, kuna patendisüsteemi toimimise aluseks ongi patendiomanikule tema leiutise suhtes majandusliku eksklusiivsuse andmine. CAD-failid ning 3D-printimise tehnoloogia levimine aga ilmselgelt õnnestaksid sellist majanduslikku eksklusiivsust ning potentsiaalselt koguni sellisel määral, mis muudaks

¹⁸² Nimetatul ei ole mõju üksnes CAD-failide reguleerimise kontekstis, vaid patendiõigusele üldisemalt. Kirjeldatu valguses võib olla tulevikus vajalik ümber hinnata mitmeid patendiõiguse seniseid postulaate – näiteks, kas 20-aastase patendikaitse andmine on enam põhjendatud.

¹⁸³ Holbrook, Osborn, lk 1384; Brean, 2013, lk 805; Ebrahim, lk 53.

¹⁸⁴ Ebrahim, lk 54.

patendisüsteemi ebaefektiivseks. Seetõttu nõuab CAD-failide iseloom patendisüsteemilt reaktsiooni, mis võimaldaks patendiomanikel ennast efektiivselt kaitsta ka 3D-printimise tehnoloogiaga kaasnevate tootmismustrite tingimustes.

Kõige lihtsam viis patendiomaniku huvide kaitsmiseks 3D-printimise tehnoloogia kontekstis näib olevat füüsilise eseme suhtes kehtiva patendikaitse ulatuse laiendamine ka sellele esemele vastavale digitaalsele CAD-failile. CAD-failidele patendiõigusliku kaitse laiendamine võimaldaks patendiomanikel efektiivselt oma nõudeid esitada füüsilise eseme printimisele eelnevas etapis, kuna sellisel juhul leiutise CAD-failide loomine oleks „valmistamine“ ning CAD-failide Internetis jagamine „levitamine“ PatS § 15 lg 1 mõttes.

Lähtudes CAD-faili ja füüsilise eseme esemelisest, funktsionaalsest ja majanduslikust seotusest ning sellest, kui lihtne on 3D-printimise tehnoloogia abil muundada digitaalne vorm füüsiliseks, saaks argumenteerida, et CAD-faile ja neile vastavaid füüsilisi esemeid tuleks samastada, mistõttu võiks vastava ala asjatundja tõlgendada füüsilise eseme suhtes kehtivat patendinõudlust ka digitaalsete CAD-faile hõlmavana.¹⁸⁵

On selge, et CAD-failile kaitse andmine tooks kaasa fundamentaalse muutuse patendikaitse olemuses. CAD-failile patendikaitse laiendamine tähendaks, et patendiga oleks kaitstud digitaalne objekt, mis iseseisvalt sealjuures ei ole leiutis ega vasta patentsuse kriteeriumitele. Kuid n-ö post-digitaalse tootmise maailmas ei tohiks põhimõtteliselt olla välistatud patendisüsteemi areng selliselt, et see arvestaks ka CAD-faili laadsete objektide ning nendega seoses tõusetuvate probleemidega. See tähendaks CAD-failile kaitse andmist, võttes arvesse mitte CAD-faili enda omadusi, sh uudsust, leiutustaset ja tööstuslikku kasutatavust, vaid sellele vastava füüsilise eseme omadusi. Sisuliselt tähendaks see füüsilise ja digitaalse samastamist.¹⁸⁶ Üks olulisi põhjuseid, miks digitaalsetele failidele täna patendikaitset ei võimaldata, seisneb nende abstraktses olemuses. Abstraktsed ideed on teadusliku ja tehnilise loomingu toormaterjal.¹⁸⁷ Seetõttu liiga abstraktsete objektide patenteerimine lämmataks innovatsiooni, mida patendiõigus peaks tegelikult stimuleerima,¹⁸⁸ samuti looks see õiguslikku ebakindlust, kuna millegi abstraktse kaitsmise puhul ei ole täiesti selge, millele kaitse ulatub. CAD-fail aga ei ole abstraktne sellises mõttes, mis peaks välistama patendikaitse. CAD-faili kaitse laienuks sellele täpselt niivõrd, kui see on konkreetse patendiga kaitstava füüsilise eseme

¹⁸⁵ Sarnase lahenduse pakuvad USA õiguse põhjal välja Ebrahim, lk 21 ning Holbrook ja Osborne, lk 1370, leides, et füüsiliste esemete patendikaitse võiks laiendada CAD-failidele ekvivalentsusdoktriini alusel.

¹⁸⁶ Füüsiline ja digitaalne väljendus on samastatud näiteks autoriõiguste puhul – füüsilise raamatu autoriõiguslik kaitse laieneb automaatselt ka e-raamatule.

¹⁸⁷ Brean, 2015, lk 852.

¹⁸⁸ Samas.

representatsioon, mistõttu 3D-prinditav CAD-fail pole sellise abstraktse iseloomuga, mis võiks tekitada märkimisväärset õiguslikku ebakindlust või muul moel üleliigselt innovatsiooni piirata.¹⁸⁹ CAD fail on konkreetne ja detailne ning niivõrd, kui see hakkab kaugenema patendiga kaitstud füüsilisest esemest, kaotab see ka oma patendikaitse.

Seetõttu on CAD-failide ühel või teisel moel patendiga kaitsmine põhimõtteliselt mõeldav. Enne aga, kui laiendada füüsilise eseme patendikaitse üks-ühele selle CAD-failile tuleb analüüsida ka muid mõjusid, mida selline lähenemine kaasa toob. Eelkõige tuleb võtta arvesse CAD-failide modelleerimisfunktsiooni ning patendikaitse mõju isikute võimalustele kasutada olemasolevate leiutiste CAD-faile uute leiutiste loomisel. Teisalt tuleb analüüsida CAD-failidele patendikaitse andmise mõju sellest puudutatud subjektidele, sealhulgas lõppkasutajatele, 3D-printimise teenuse pakkujatele ja internetiplatvormidele. See on vajalik hindamaks, kas patendisüsteemi üldiste eesmärkidega on kooskõlas CAD-failidele füüsilise eseme patendikaitse laiendamine või mitte.

3.2.2. CAD-failide kasutamine leiutiste modelleerimisel

CAD-failide originaalne funktsioon ei ole olnud seotud 3D-printimise võimaldamisega, vaid digitaalsete mudelite loomise ja arendamisega. CAD-programmid ning -failid on täna paljudes valdkondades inseneride jaoks peaaegu ainsaks vahendiks, mille abil tooteid arendatakse.¹⁹⁰ Muuhulgas luuakse ka uusi leiutisi tihtipeale olemasolevate leiutise CAD-mudelite pinnalt.¹⁹¹ Taoline tegevus ei ole tänase õiguse alusel keelatud. Olukorras aga, kus füüsiliste esemete suhtes kehtiv patendikaitse laieneks ka CAD-failidele, tähendaks see seda, et ka patendiga kaitstud esemete CAD-failide loomine ning kasutamine digitaalsel modelleerimisel oleks keelatud.¹⁹²

On autoreid, kes leiavad, et patendiõiguseid peakski modelleerimisele laiendama – Duke ülikooli doktorant Thomas Watson toob välja, et näiteks ravimitööstuses võimaldavad virtuaalsed disaini- ja modelleerimismeetodid (st CAD-meetodid) virtuaalses mudelis testida,

¹⁸⁹ Sellisele järeldusele jõuab ka Brean, leides, et CAD-faili patendikaitse ei lähe tegelikult kaugemale sellele vastava füüsilise eseme kaitsest, vt Brean, 2015, lk 852.

¹⁹⁰ M. Weinberg. It Will Be Awesome If They Don't Screw It Up: 3D Printing, Intellectual Property, and the Fight Over the Next Great Disruptive Technology. Public Knowledge, 2010, lk 2–3.

¹⁹¹ Holbrook, Osborn, lk 1383.

¹⁹² Patendiseaduse § 16 punkt 3 sisaldab küll erandit, mille kohaselt patendiõiguseid ei rikuta, kui patenditud leiutist kasutatakse katsetustes, kuid see hõlmab leiutist ennast ja selle testimisega seotud katsetusi. Nimetatud erand ei laiene olukordadele, kus leiutist kasutatakse selleks, et selle pinnalt arendada uut leiutist.

modifitseerida ja arendada patendiga kaitstud ravimite keemilisi elemente.¹⁹³ Kuna seda kõike tehakse virtuaalselt, ei ole tegemist patendiõiguste rikkumisega ja modelleerija ei vaja ravimi testimiseks või arendamiseks patendiomaniku litsentsi.¹⁹⁴ Sisuliselt aga toob see kaasa olukorra, kus olemasolevat patendiga kaitstud leiutist kasutatakse selleks, et luua selle pinnalt uusi leiutisi, ilma et seejuures oleks rikutud arendamisel kasutatud olemasoleva leiutise patendiomaniku õiguseid ega tasutud talle väärilist litsentsitasu.¹⁹⁵ Sellele tuginedes on autori seisukoht, et patendiõigust tulekski laiendada patendiga kaitstud eseme virtuaalsetele mudelitele. See võimaldaks patendisüsteemil saavutada oma majandusliku eesmärgi, tagades, et patendiomanikul oleks võim oma leiutise kasutamise üle ka virtuaalkeskkonnas ning võimalus saada oma investeeringu eest (nt ravimi väljatöötamisel) väärilist tasu.¹⁹⁶ Seejuures toob autor välja, et patendiga kaitstud ravimi väljatöötamine maksab keskmiselt 800 miljonit, mõnede allikate kohaselt tihti isegi kuni 2 miljardit dollarit, mistõttu originaalse ravimi väljatöötaja huvide kaitsmine on innovatsiooni soodustamiseks väga oluline.¹⁹⁷

Sisuliselt leiab autor, et patendiomanikke tuleb digitaalse modelleerimise eest kaitsta, kuna see tegevus võimaldab patenditud eset digitaalsel kujul kasutada ilma patendiõiguseid rikkumata ning arendada selle pinnalt uusi leiutisi, mille tulemusel esialgse leiutise majanduslik väärtus väheneb. Siiski tuleb täheldada, et autori enda loodud hüpoteesis loob digitaalne modelleerimine võimekuse luua leiutustaset omav uudne ravim, ilma seejuures kulutamata 800 miljonit kuni 2 miljardit dollarit, mida muidu oleks läinud vaja sellise ravimi väljatöötamiseks. Mark Lemley nimetab sellist lähenemist intellektuaalomandiõigusega kunstlikuks ressursinappuse loomiseks seal, kus sellist nappust muidu ei oleks.¹⁹⁸ Kui digitaalset mudelit kasutades on võimalik 800 miljonit kuni 2 miljardit dollarit maksvast ravimist luua leiutustaset omav parem ravim, siis tekib küsimus, kumb väärrib rohkem kaitset, kas esialgse ravimi patendiomanik või taolist võimalust pakkuv digitaalne modelleerimine ning selle kättesaadavus.

Tootearendus digitaalsete mudelite pinnalt on ilmselt kõige olulisem innovatsioonimeede 3D-printimise tehnoloogia maailmas. Selle võimalikkuse piiramine ei saa omada muud kui innovatsiooni kahjustavat efekti ning ainsad isikud, kellel on huvi selle reguleerimise vastu, on tänased patendiõiguste omanikud. Patendiomanikke tuleb küll kaitsta, kuid mitte selliselt, et see võtaks ülejäänud ühiskonnalt ära kõige odavama ja efektiivsema meetme uute leiutiste

¹⁹³ T. B. Watson. Carbons Into Bytes: Patented Chemical Compound Protection in the Virtual World. – Duke Law & Technology Review 2015/14, No 1, lk 28.

¹⁹⁴ Samas.

¹⁹⁵ Samas, lk 28, 32.

¹⁹⁶ Samas, lk 39.

¹⁹⁷ Samas, lk 25.

¹⁹⁸ Lemley, lk 462.

arendamiseks. Väga keeruline on digitaalse modelleerimise potentsiaali efektiivselt kasutada, kui mudelit ei saa arendada olemasoleva leiutustaseme pinnalt, sest olemasolevat leiutustaset hõlmavad mudelid (CAD-failid) on patendiõigusega kaitstud. Seetõttu peab CAD-failide patendiõiguslik regulatsioon olema selline, mis arvestaks ja ei hakkaks piirama CAD-failide rolli digitaalses tootearenduses. Seda arvestades on käesoleva töö autor seisukohal, et modelleerimisvõimekuse kaitseks ei tohiks patendiõigus laieneda CAD-failide loomisele või digitaalsele kasutamisele.

3.2.3. CAD-failide patendikaitse mõju lõppkasutajatele

Laiendades füüsilise eseme suhtes kehtiva patendikaitse ka CAD-failile, tuleb teise elemendina analüüsida, millist mõju omaks see CAD-failide kasutajatele, see tähendab lõpptarbijatele.

3D-printimise tehnoloogia loob maailma, kus lõpptarbija ise on tootjad ja seega potentsiaalsed patendirikkumise subjektid. Tuleb aga arvestada, et patendid on olnud suunatud tehnoloogidele, juristidele, patendiametnikele¹⁹⁹ – patendiõigus pole disainitud selliselt, et tavakodanik sellest aru peaks saama, mis tähendab, et paljudel juhtudel ei ole keskmine inimene võimeline analüüsima, kas ja millist patenti tema tegevus võib rikkuda. Tavakodaniku õnneks välistab tema vastutuse sageli isikliku kasutamise erand, mille kohaselt patendiomaniku ainuõiguseid ei riku patenditud leiutise eraviisiline ärieesmärgita kasutamine, kui see ei kahjusta patendiomaniku huve.²⁰⁰ Probleem seisneb aga selles, et väga paljud lõpptarbija tegevused ei pruugi selle erandi raamidesse mahtuda. See loob situatsiooni, kus tavakodanikud võivad CAD-failide loomise ja printimisega panna toime massilisi rikkumisi, seejuures ise teadmata, et nad rikkumise toime panevad, ning omamata ka teadmisi ja vahendeid tuvastamiseks, kas nende tegevus võib kellegi õigusi rikkuda. Patendiõigus on aga absoluutne,²⁰¹ see tähendab, et rikkumine ei sõltu sellest, kas rikkuja oli oma tegevuse õigusvastasusest teadlik. Ühelt poolt võib see tuua kaasa analoogse situatsiooni 2000ndatel autoriõiguste rikkumise ümber toimunud vaidlustega, kus tavaisikuid hakati avaliku heidutuse eesmärgil massiliselt kohtusse kaebama, mis aga lõppkokkuvõttes rikkumisi kuidagi ei vähendanud, vaid tekitas üksnes avalikku viha ja vastuseisu autoriõiguste omanike vastu.²⁰² Seejuures, kui illegaalselt muusika ja filmide allalaadijad üldjuhul teadsid, et nad panevad toime rikkumise, siis CAD-failide allalaadijad

¹⁹⁹ Holbrook, Osborn, lk 1374.

²⁰⁰ Patendiseadus § 16 punkt 5. UPC lepingu artikkel 27(a) kohaselt ei ole tegemist patendiõiguste rikkumisega, kui tegevus tehakse eraviisiliselt ja mitteäriksel eesmärgil.

²⁰¹ Bently, Sherman, lk 610.

²⁰² B. Depoorter. Intellectual Property Infringements & 3D Printing: Decentralized Piracy. Hastings Law Journal, 2014/65, lk 1494 ja 1497–1502; Lemley lk 483–484.

paljudel juhtudel seda ei tea.²⁰³ Teiseks, kui sotsiaalsed normid ning tegelikkus erinevad seadusega kehtestatud normidest, võib see tuua kaasa õigusnormi devalveerumise, mis omakorda loob pinnase teadlikele ja tahtlikele õiguserikkumistele.²⁰⁴ Selliste probleemide vältimiseks peaks seadus võimaldama lõppkasutajatele teatava terviklikuma kaitse CAD-failide kasutamiseks ning printimiseks olukordadeks, kus isik ei teadnud ega pidanud teadma, kas ühe või teise CAD-faili kasutamine on rikkumine. Põhimõtteliselt tähendab see seda, et rikkumise eelduseks CAD-failide kasutamise ja printimisel peaks olema ka teatav subjektiivne element – näiteks peaks lisaks rikkumisele esinema kas teadmine või teadmapidamine rikkumise toimepanemisest.²⁰⁵

3.2.4. 3D-printimise teenuse osutajate kaitse

Lisaks tuleb arvestada, kuidas kaitsta 3D-printimise teenuse pakkujaid. Kuigi suur osa elevusest ja debatist 3D-printimise tehnoloogia osas on seotud kodus kasutatavate töölaua 3D-printeritega, siis lähitulevikus hakkab 3D-printimise potentsiaal aina enam avalduma läbi 3D-printimise teenuse osutajate, nagu näiteks Shapeways.²⁰⁶ 3D-printimise teenused kõrvaldavad paljud barjäärid, mis täna kodus kasutatavatel 3D-printeritel esinevad – eelkõige võimaldavad nad tavakasutajale ligipääsu sellistele printeritele, mis suudavad printida suuremaid ja keerulisemaid esemeid kui koduprinterid.²⁰⁷ Kui 3D-printimise teenuse pakkujad võimaldavad lõpptarbija poolt edastatud CAD-failide printimist, tekib sellistel teenuseosutajatel analoogne probleem nagu eelmisest alajaotisest nähtuvalt lõpptarbijatel – paljudel juhtudel ei ole nad teadlikud ega saagi mõistlikult teada, kas ühe või teise konkreetse eseme printimine võib endast kujutada patendiõiguste rikkumist.

Olukorras, kus 3D-printimise teenuse osutajate roll ühiskonnas muutub oluliseks, tuleks ka sellistele teenuseosutajatele tagada teatav kaitse heauskse tegutsemise puhuks, kui

²⁰³ Holbrook, Osborn, lk 1374–1375.

²⁰⁴ Seda, kuidas sotsiaalne norm ning tavakodanike õiglustunnetus mõjutab õiguskuulekust, analüüsib Depoorter, lk 1498–1502. Ta toob välja, et kui ühiskonnas tekib seisukoht, et intellektuaalomandiõiguste omanike tegevus (mis lähtub seadusest) on inimeste suhtes ebaõiglane, toob see kaasa teadliku seadusevastase käitumise, mis läbi põhimõtteliselt väljendatakse oma vastuseisu seaduse normile. Sealjuures käituvad inimesed teadlikult seadusevastaselt vaatamata sanktsioonidele, mida selline käitumine võib kaasa tuua. Autoriõigused eelmisel kümnendil on sellise situatsiooni musternäidis – piraatlus oli vaatamata autoriõiguste omanike pingutustele täiesti kontrollimatu, kuni selle hetkeni, mil loobuti põhjendamatust piraatlusega võitlemisest ning keskenduti legaalsete ja kvaliteetsete teenuste pakkumisele (näiteks Spotify ja Netflix).

²⁰⁵ Põhimõtteliselt samasugusele seisukohale jõuavad ka Holbrook ja Osborne leides, et CAD-failide äritegevuses kasutamise võiks siduda teatud astmel süüga – olgu see siis tahtlus, teadmapidamine või hooletus, vt Holbrook, Osborn, lk 1376.

²⁰⁶ Finocchiaro, lk 499.

²⁰⁷ Samas.

teenuseosutaja ei teadnud ega pidanud teadma, et teenuse osutamise käigus pannakse toime patendirikumine. Samal ajal on oluline, et sellised teenuseosutajad ei saaks hakata teadlikult võimaldama patendiga kaitstud esemete printimist, mistõttu nende vastutust täielikult välistada ei oleks patendiomanike perspektiivist vaadatuna kohane. Käesoleva töö autori hinnangul, kuivõrd tegemist on professionaalsete teenuseosutajatega, oleks optimaalne siduda selliste isikute teadmapidamine näiteks hooletusega ning mitte raske hooletusega. Milline täpselt peaks olema tasakaal 3D-printimise teenuse osutajate ning patendiomanike õiguste kaitse vahel, vajab aga edasist põhjalikku analüüsi.

3.2.5. Internetiplatvormide kaitse

Vähemalt sama oluline kui lõppkasutaja kaitsmine on ka õiglase ja eri osapoolte huve arvestava tasakaalu leidmine CAD-faile levitavate internetiplatvormide vastutuse reguleerimisel. Käesolevas töös on eelnevalt mitmel korral rõhutatud, et patendiomanike suurim huvi on nõuete esitamine patendiõiguseid rikkuvate CAD-failide levitajate, seejuures eelkõige internetiplatvormide, vastu. See huvi näib olevat ka põhjendatud – patendiomanikel peab olema võimalik tagada, et internetiplatvormid ei muutuks massilisi rikkumisi hõlbustavateks keskkondadeks. Sellele vastukaaluks on aga äärmiselt oluline kaitsta ka internetiplatvorme. Me oleme näinud autoriõiguste digitaliseerumise tulemusel, kuidas platvormid nagu YouTube, Facebook, Reddit, Pinterest, Vimeo, SoundCloud jm on muutunud loometegevuse oluliseks komponendiks. Igas minutis laetakse YouTube'i üles 35 tunni jagu videomaterjali.²⁰⁸ Keskkonnad, mis levitavad loomingut ning võimaldavad seda igal isikul endal levitada, on olnud üheks suurimaks loometegevuse tõukejõuks digitaliseerunud maailmas. Kui aga patendiga kaitstud leiutise CAD-faile levitamine kujutaks endast patendiomaniku ainuõiguste rikkumist,²⁰⁹ tooks see endaga kaasa veebiplatvormide ja muude CAD-failide vahendajate jaoks äärmiselt keeruliselt täidetava kohustuse olla teadlik, kas ja millised CAD-failid rikuvad patendiõiguseid. YouTube-sarnased mudelid, kus kasutajad ise laevad faile keskkonda üles, muutuksid legaalse ärina võimatuks, sest internetiplatvormid ei suudaks kontrollida iga CAD-faile õiguspärasust ja sisuliselt võimaldaks iga patendiõiguseid rikkuv fail koheselt patendiomanikel õiguskaitsevahendite rakendamist. Seetõttu peaks regulatsioon olema selline, et see võimaldaks patendiomanikele efektiivseid meetmeid oma õiguste kaitseks, kuid ei

²⁰⁸ YouTube Official Blog, Great Scott! Over 35 Hours of Video Uploaded Every Minute to YouTube. Kättesaadav: <https://youtube.googleblog.com/2010/11/great-scott-over-35-hours-of-video.html> (kontrollitud: 29.04.2016).

²⁰⁹ Eesti puhul oleks see rikkumine patendiseaduse § 15 lg 1 punkt 2 kohaselt.

hakkaks piirama CAD-faile levitavate platvormide nagu Thingiverse, CGTrader või ka eestlaste loodud GrabCADi potentsiaali.

Täna kaitseb internetiplatvorme, mis võimaldavad CAD-failide üleslaadimist kasutajatel (st platvorm ise ei oma kontrolli üleslaetud CAD-failide sisu üle) infoühiskonna teenuse seaduse § 10 lg 1. Nimetatud seadus välistab CAD-faile jagavate internetiplatvormide vastutuse niivõrd, kui platvorm ei ole teadlik talletatava teabe ebaseaduslikkusest ning sellisest teabest teadlikuks saades kõrvaldab selle või tõkestab sellele juurdepääsu.²¹⁰ Tuleb aga täheldada, et filmi- ja muusikatööstuse reaktsioon teoste piraatlusele näitab, et kõiki pooli rahuldava tulemuseni jõudmine ei pruugi olla lihtne. USA, Euroopa Liidu, Jaapani ja mitmete teiste suure turuga riikide koostöös välja töötatud ACTA oleks toonud kaasa situatsiooni, kus eelnimetatud e-kaubanduse direktiiv ei oleks autoriõigust rikkuvate teoste levitamist võimaldavate veebisaitide vastutust välistanud.²¹¹ 2000ndatel aastatel toimusid USAs ning Euroopas autoriõiguste omajate „ristisõjad“ internetiplatvormide vastu, mis võimaldasid loomingut levitamist.²¹² Selle tulemusel suleti hulk illegaalseid kasutajalt-kasutajale platvorme nagu Kazaa, Napster ning Grokster, mis aga tõi kaasa veelgi mugavamalt rikkumist võimaldavad platvormid nagu ThePirateBay, BitTorrent, aga ka näiteks YouTube.²¹³ Alles kümneid tuhandeid hagnosisid ning ebaõnnestunud seaduseelnõusid hiljem loobuti tuuleveskitega võitlemisest ning aktsepteeriti uut reaalsust. Selle tulemuseks on olnud legaalsed platvormid nagu Spotify ja Netflix, millest on kokkuvõttes võitnud nii autoriõiguste omanikud kui tarbijad.²¹⁴ On tõenäoline, et piraatlusega võitlemise egiidi all üritavad patendiomanikud ka 3D-printimise tehnoloogia levikut tugevate intellektuaalomandiregulatsioonidega piirata ning tagada, et neil oleks täielik kontroll patentide üle nii füüsilises kui digitaalses maailmas.²¹⁵

Seejuures tuleb arvestada, et patendiõiguste omanikud on muuhulgas ka maailma kõige mõjuvõimsamad ning suure lobitöö võimekusega korporatsioonid. San Fransisco ülikooli doktorant Nicole Syzdek toob oma uurimistöös välja, et olukorras, kus tehnoloogia ei ole veel välja kujunenud ja selle potentsiaal ei ole seadusandjale selge, võib patendiomanikel olla

²¹⁰ Vaata selle kohta alapeatükki 2.3.1.

²¹¹ Anti-Counterfeiting Trade Agreement (ACTA), 2011, artikkel 27.

²¹² Lemley, lk 483–484.

²¹³ Samas, lk 499.

²¹⁴ Syzdek võrdleb autoriõiguste näitele tuginedes intellektuaalomandiõiguste omanike reaktsiooni uuele tehnoloogiale leina 5 staadiumiga, kus enne uue tegelikkuse aktsepteerimist ja sellega kooskõlas tegutsemist õiguste omanikud eitavad probleemi, süüdistavad, hagevad, proovivad tingida soodsamaid tingimusi ja loobuvad oma õiguste taga ajamisest, vt Syzdek, lk 343–358. Seoses sellega, et uue reaalsusega leppimisest ei ole võita mitte üksnes tarbijal, vaid ka õiguste omanikel: näiteks filmi- ja kirjastustööstused teenisid 2012. aastal vaatamata piraatlusele rohkem tulu kui 10 aastat varem, vt J. Band, J. Gerafi. Profitability of Copyright-Intensive Industries, 2013, lk 3.

²¹⁵ Intellektuaalomandiõiguste omanike tõenäolist vastuseisu 3D-printimisele ja teistele uutele tehnoloogiatele analüüsib põhjalikult Lemley, lk 497–504 ning Depoorter, lk 1489–1502.

selle võrra kergem mõjutada seadusandjaid ning kohtunikke 3D-printimise tugevamaks reguleerimiseks, eelkõige viidates, kuidas uus tehnoloogia kahjustab olemasolevate ärimudelite kasumlikkust.²¹⁶ On oluline, et seadusandjad ei unustaks patendisüsteemi reguleerimisel 3D-printimise valguses lähiajaloo õppetunde ning seda, et *status quo* hoidmine ei ole eesmärk omaette. Isegi kui laiendada CAD-failidele patendikaitse, peab see olema tehtud selliselt, et lõppkasutajatele ja internetiplatvormidele ning ilmselt teatud määral ka 3D-printimise teenuse pakkujatele oleksid tagatud erandid CAD-failide printimiseks, kasutamiseks ja levitamiseks.

3.2.6. CAD-failide optimaalne reguleerimisviis

Vaadeldes erandeid, mida nõuavad nii CAD-failide funktsioon modelleerimise võimaldamisel kui ka lõppkasutajate ja internetiplatvormide kaitse kaalutlused, tuleks leida, et füüsilise eseme suhtes kehtivat patendikaitse ulatust ei tohiks laiendada CAD-failidele üks-ühele. Seetõttu ei oleks sobivaks õiguslikuks lahenduseks füüsiliste esemete patendikaitse laiendamine CAD-failidele pelgalt olemasoleva ekvivalentsus- või mõne muu sarnase doktriini alusel. Soovides CAD-faile patendiõiguse meetodite teel kaitsta, oleks põhjendatum sätestada patendiõiguses eraldiseisev regulatsioon, mis annaks küll CAD-failidele kaitse, kuid hõlmaks ka erandeid, millistel juhtudel CAD-failide töötlemine ja levitamine ei kujutaks endast rikkumist. Need erandid oleksid seejuures sellised, mis CAD-failile vastavale füüsilisele esemele ei kohaldu. Näiteks Holbrook ja Osborn pakuvad ühe lahendusena välja, et patendiõigus võiks laieneda üksnes leiutise CAD-failide levitamisele.²¹⁷ Tegemist on ideega, mis on autori hinnangul väärt kaalumist. See tagaks, et CAD-failide allalaadimine ja kasutamine ei oleks rikkumine ning printimine oleks rikkumine sõltuvalt sellest, kas kohaldub mõni rikkumist välistav erand. Samal ajal üleslaadimine ja pahatahtlik internetiplatvormide-poolne leiutiste CAD-failide kättesaadavaks tegemine kujutaksid endast rikkumist ning võimaldaksid patendiomanikel rakendada õiguskaitsevahendeid, millega CAD-failide levitamist piirata.

On siiski kaheldav, kas CAD-failide reguleerimine patendiõiguse otsese rikkumise alusel on üldse vajalik, kuna sisuliselt on võimalik väga sarnane tulemus saavutada ka teisese vastutuse regulatsiooniga. Teisese vastutuse kohaldamise eelduseks on CAD-faili levitamine, mis tähendab, et CAD-failide loomine ja kasutamine, sealhulgas CAD-failide kasutamine modelleerimiseks, ei oleks käsitatavad rikkumisena. Samuti on teisese vastutuse kohaldamise eelduseks levitaja teadmine või teadmapidamine patendiõiguste rikkumisest. See välistab

²¹⁶ Syzdek, lk 345.

²¹⁷ Holbrook, Osborn, lk 1383–1384.

internetiplatvormide vastutuse, kuivõrd ei saa eeldada, et internetiplatvormidel peab olema teadmine enda serveris levitatavate CAD-failide õiguspärasusest. Samas aga, kui patendiomanik internetiplatvorm patendiga kaitstud leiutise CAD-failist teavitavad ning internetiplatvorm seda seepeale ei eemalda, on patendiomanikul võimalik platvormid vastu õiguskaitsevahendeid rakendada. Tegemist tundub olevat õiglast balanssi tagava süsteemiga, mis seejuures ei nõuaks märkimisväärset kehtiva õiguse reformi. Eesti perspektiivist vaadelduna tähendab see aga ÜPK lepinguga analoogse patendirikkumise teisese vastutuse regulatsiooni sisseseadmist.

KOKKUVÕTE

3D-printimise tehnoloogia areng on tänaseks jõudnud punkti, kus võib eeldada selle plahvatuslikku masskasutust lähitulevikus. Uutel 3D-printeritel on võimekus printida väga keerulisi ning kvaliteetseid objekte, samal ajal on tehnoloogia hind kiiresti langemas. Tegemist on tehnoloogiaga, mis omab suurt potentsiaali mõjutada tootmismustreid ning võimaldada lõppkasutajatel olla ise tootjateks. Patendiõiguse perspektiivist tõstatab see küsimuse patendiomanike võimalustest oma õiguseid jõustada olukorras, kus 3D-printimise tehnoloogia võimaldab lõpptarbijatel digitaalsest CAD-failist printida patendiga kaitstud leiutisi. Leiutise CAD-failid on seejuures hõlpsalt reprodutseeritavad ning levitatavad. Käesoleva töö alguses esitas autori hüpoteesi, mille kohaselt kehtiv patendiõigus ei võimalda patendiomanikel oma õiguseid 3D-printimise tootmismustrite kontekstis efektiivselt jõustada, kuna patendiomaniku ainuõigused ei võimalda õiguskaitsevahendite jõustamist leiutiste CAD-failide loomise ja levitamise faasis.

Selle tõendamiseks analüüsis esimene peatükk, kas patendiomaniku ainuõiguseid on võimalik rakendada ka leiutise CAD-failide loomise ja levitamise suhtes. Seda on analüüsitud läbi nelja alternatiivse elemendi. Patendiõigused võiksid potentsiaalselt CAD-failidele laieneda, kui vähemalt üks vastusest alljärgnevatele küsimustele oleks jaatav:

- 1) Kas CAD-fail võiks olla patendiga kaitstav leiutis?
- 2) Kas füüsilise eseme patendikaitse ulatub selle printimist võimaldavale CAD-failile?
- 3) Kas leiutise CAD-faili levitamise või müümisel võiks lugeda, et tegemist on ainuõiguse rikkumisega, kuna müügi objektiks on leiutis?
- 4) Kas võiks leida, et CAD-fail on patendiseaduse kohaselt leiutise oluline komponent?

Analüüsi tulemusel selgus, et ükski alternatiividest ei võimalda täna patendiomaniku ainuõiguseid CAD-failidele laiendada. Esimene alternatiiv eeldab, et leiutise CAD-fail vastaks patendiseaduses sätestatud patentsuse kriteeriumitele. CAD-fail küll võimaldab patentsuse kriteeriumitele vastava eseme tootmist, kuid CAD-fail ise on digitaalne ning iseseisvalt leiutustasemega tehnilist funktsionaalsust ei oma, mistõttu see ei saa olla ka patenditav.

Teine alternatiiv võimaldab leiutise CAD-faili suhtes patendiõiguseid rakendada, kui leida, et CAD-failis hõlmatud füüsilise eseme patendikaitse ulatub CAD-failile enesele. Nii Euroopas kui Ameerika Ühendriikides levivate seisukohtade kohaselt saaks CAD-failile füüsilise eseme patendikaitse omistada, kui CAD-fail ning füüsiline ese, mida see võimaldab printida, on olemuslikult ja funktsionaalselt praktiliselt identsed. Õiguskirjanduses on seejuures täheldatud, et kuivõrd CAD-faili ja füüsilise eseme vahe on üksnes nupuvajutus, st digitaalse

transformeerimine füüsiliseks on äärmiselt lihtne, peaks olema ka CAD-fail füüsilise eseme patendikaitsega hõlmatud. Sellegipoolest ei võimalda tänased õigusdoktriinid CAD-failidele füüsilise eseme patendikaitset laiendada. Füüsilise eseme patendikaitse CAD-failile laiendamine eeldab kehtiva õiguse kohaselt, et CAD-fail omaks sama tehnilist funktsiooni nagu leiutis, mille printimist see võimaldab. CAD-faili funktsionaalsus on aga piiratud tema digitaalse olemusega. See tähendab, et CAD-fail on üksnes vahend, millest füüsiline ese printida ning seejuures ei võimalda iseseisvalt füüsilise eseme tehnilist funktsionaalsust.

Kolmanda alternatiivi kohaselt on võimalik CAD-faili võõrandamist lugeda patendiomaniku ainuõiguste rikkumiseks, kui leida, et CAD-faili müümisel on lepingu esemeks mitte pelgalt CAD-fail, vaid ainuõigusega kaitstud leiutis ise. Isegi kui argumenteerida, et CAD-fail kannab endas leiutise olemust ning seega on CAD-faili võõrandamine majanduskäibes võrdväärne leiutise müügiga selle füüsilises vormis, ei ole sellegipoolest CAD-faili müük patendiomaniku ainuõiguste rikkumine. Nimelt Eesti (ning ka näiteks Saksamaa ja Ühendkuningriigi) patendiseaduse kohaselt annab ainuõigus kaitse patendinõudluses sätestatud toote levitamise ja müümise suhtes. See tähendab, et patendiomaniku ainuõigus ei keela leiutise olemuse võõrandamist (erinevalt näiteks Ameerika Ühendriikide patendiseadusest), vaid konkreetse patendinõudluses sätestatud toote võõrandamist. Kuivõrd teine alternatiiv tõendas, et leiutise CAD-fail ei ole sama, mis patendinõudluses sätestatud füüsiline toode, siis ei ole ka selle alternatiivi alusel patendiomanikul võimalik oma õiguseid rakendada.

Neljas alternatiiv võimaldab ainuõiguste kohaldamist, kui leida, et CAD-fail on leiutise oluline komponent. Kuigi Eesti kohtupraktika ning õigusteooria ei ole olulise komponendi mõistet avanud, siis grammatilis-teleoloogiline tõlgendus ning välismaa kohtupraktika viitavad, et oluline komponent on leiutisega funktsionaalselt seotud element. See tähendab, et tegemist on leiutise osisega, mis on leiutise tehnilise toime tagamiseks oluline. Kuivõrd CAD-fail ei ole patenditud eseme osis ega ole leiutise toimimiseks vajalik, ei saa CAD-fail olla leiutise oluline komponent.

Eelnevast tulenevalt ei ole patendiomanike ainuõigused leiutise CAD-failide tootmise ja levitamise osas jõustatavad. Lisaks tuleb märkida, et kui leiutise CAD-faili prindib (st valmistab) lõppkasutaja, on paljudel juhtudel välistatud patendiomanike nõuded ka patendiga kaitstud füüsilise eseme valmistamise faasis, kui lõppkasutaja valmistab ja tarbib toodet isikliku kasutamise erandi piirides.

Ainuõiguste kohaldamise kõrval võimaldab patendiomanike õiguste jõustamist ka teise vastutuse regulatsioon. Teisene vastutus on mõeldud kaitsmaks patendiomanikku olukorras,

kus isik ei pane ise toime otsest patendirikkumist, kuid võimaldab oma teadliku tegevusega patendirikkumise toimepanemist kolmandal isikul. Patendiomanikel on võimalik leiutise CAD-failide levitamist piirata, kui nende levitajad, eelkõige CAD-failide üleslaadijad ning neid jagavad internetiplatvormid, panevad toime rikkumise teisese vastutuse alusel. Kuivõrd Eesti patendiseadus ei sisalda teisese vastutuse eriregulatsiooni, tuleb rikkumise tuvastamisel lähtuda võlaõigusseaduse kihutaja ja kaasaaitaja regulatsioonist. Nimetatud regulatsiooni alusel CAD-failide levitaja vastutusele võtmise eelduseks on aga samuti ainuõiguste rikkumine CAD-faili allalaadija poolt. See muudab 3D-printimise kontekstis väga paljudel juhtudel võlaõigusseaduse kaasaaitaja regulatsioonile tuginemise väheperspektiivikaks, kuna selle kohaldamiseks on ikkagi vajalik tõendada seda, et konkreetne lõppkasutaja eseme välja printis ning seda kasutas või pani muul moel toime patendiomaniku ainuõiguste rikkumise.

Tõhusama kaitse teisese vastutuse regulatsiooni alusel võimaldab Euroopa Liidus peatselt kehtima hakkav ühtse toimega Euroopa patent. Selle aluseks olev ühtse patendikohtu leping (ÜPK leping) võimaldab vastutusele võtta sellise isiku, kes pakub kolmandale isikule vahendi (leiutise CAD-faili), mille abil rikkumine toime panna. Seejuures asjaolu, kas kolmas isik kasutas leiutise CAD-faili patendiomaniku ainuõiguste rikkumiseks, ei oma CAD-faili levitaja vastutusele võtmiseks tähtsust. Takistavaks teguriks ÜPK lepingust tuleneva teisese vastutuse kohaldamisel on nõue, mille kohaselt vahend, mis rikkumist võimaldab, st CAD-fail, peab olema seotud leiutise olulise elemendiga. Ühendkuningriigi ning Saksamaa tänane kohtupraktika sedastab, et taoline seos saab olla vaid sellisel juhul, kui vahend ka ise panustab funktsionaalselt leiutise toimimisse. Kuivõrd leiutise tehnilise funktsiooni saavutamiseks ei ole CAD-fail vajalik, pole võrdlusriikides loodud kriteeriumite kohaselt CAD-failid selline vahend, mis võimaldaks teisese vastutuse kohaldamist. Tuleb aga märkida, et ÜPK lepingu teisese vastutuse regulatsiooni grammatilis-teleoloogiline tõlgendamine iseenesest ei välista, et CAD-faili võiks olla vahendiks, mis on seotud leiutise olulise elemendiga. Pigem vastupidi – nii seaduse eesmärk kui ka sõnastus viitavad, et olles selle küsimusega vastakuti võiksid kohtud lugeda leiutise CAD-faili selliseks vahendiks, mis võimaldab rikkumise toimepanemist teisese vastutuse regulatsiooni kohaselt. Selle tulemusel oleks patendiomanikel võimalik nõuda internetiplatvormidelt ning teistelt CAD-failide levitajatelt patenditud leiutiste CAD-failide eemaldamist. Niivõrd, kui eelnimetatud isikute tegevus on pahatahtlik, võimaldab teisene vastutus esitada ka kahjuhüvitise nõudeid.

Lähtudes esimeses kahes peatükis tuvastatud takistustest, analüüsis kolmas peatükk, milline peaks olema patendiõiguse edasine reaktsioon 3D-printimise tehnoloogiale, seejuures, kuidas reguleerida patendiga kaitstud leiutiste CAD-faile ning millisel määral võtta vastutusele isikuid

CAD-failide loomise ja levitamise ahelas. Patendiomanike huvides on füüsiliste esemete ainuõiguste laiendamine ka CAD-failidele. Tuleb aga täheldada, et 3D-printimine on ühe suurima innovatsioonipotentsiaaliga tehnoloogia tänases maailmas ning patendiomanike kaitse tagamisel tuleb arvestada, et seeläbi tehnoloogia enese potentsiaali liigselt ei piirataks. Füüsiliste esemete patendikaitse üks-ühele laiendamine CAD-failidele omaks mitmeid negatiivseid tagajärgi – esiteks CAD-programmid ning -failid on täna paljudes valdkondades inseneride jaoks peaaegu ainsaks vahendiks, mille abil tooteid arendatakse. Digitaalne modelleerimine võimaldab arendada tehnoloogiat tunduvalt lihtsamalt ning odavamalt kui selle alternatiivid. Muuhulgas luuakse ka uusi leiutisi tihtipeale olemasolevate leiutise CAD-mudelite pinnalt. Digitaalse modelleerimise potentsiaali ei saa aga tõhusalt ära kasutada, kui mudelit ei saa arendada olemasoleva leiutustaseme pinnalt, sest olemasolevat leiutustaset hõlmavad mudelid (patenditud leiutise CAD-failid) on patendiõigusega kaitstud. Seetõttu peab esiteks olema tagatud, et leiutiste CAD-failide kasutamine ei ole patendiõiguste rikkumine.

Samuti tuleb leiutiste CAD-failide reguleerimisel arvestada, et oleksid tagatud meetmed lõpptarbivate, 3D-printimise teenuse pakkujate ning CAD-faile levitavate internetiplatvormide kaitseks. CAD-faile jagavad internetiplatvormid ja 3D-printimise teenuse osutajad võimaldavad 3D-printimise tootmismustrite valguses väga olulisi teenuseid, sarnaselt nagu seda teevad YouTube või Spotify autoriõigustega hõlmatud valdkondades. Kuid selleks, et ettevõtete nagu Thingiverse või Shapeways ärimudelid saaksid toimida, peab neile olema tagatud teatud kaitse olukordadeks, kus teenuse osutaja ei teadnud ega pidanud teadma, et teenust kasutati patendirikkumise toimepanemiseks. Siinjuures tuleb arvestada, et erinevalt näiteks autoriõigustega kaitstud teostest, on leiutiste puhul eelnimetatud subjektidel väga keeruline olla teadlik, kas nende tegevus rikub patendiõiguseid.

Sellele tuginedes ei tohiks leiutise patendiõigused CAD-failidele üks-ühele laieneda. Patendiomanike õiguste ulatus peab olema selline, mis võimaldaks keelata leiutiste CAD-failide levitamist ning esitada nõudeid nende isikute vastu, kes seda ignoreerivad. Sellest laiaulatuslikumal leiutise CAD-faile kaitsmisel tuleb põhjalikult kaaluda, et see ei hakkaks põhjendamatult piirama 3D-printimisega kaasnevaid ärimudeleid või muud innovatsiooni ergutavat tegevust. On selge, et 3D-printimise maailmas ei ole patendiomanike õigused nii hästi tagatud, kui seda olid varem. Samas ei tohi aga ka unustada, et innovatsioon ei vajagi 3D-printimise tehnoloogia maailmas sellist õiguslikku stimuleerimist nagu eelnevalt. Kas CAD-faile reguleerida ainuõiguste või teisese vastutuse kaudu ning milline täpsemalt regulatsioon peaks olema vajab edasist analüüsi siis, kui 3D-printimise tehnoloogia endast patendiomanikele konkreetsemat ohtu hakkab kujutama.

SUMMARY – ENFORCING PATENT RIGHTS IN LIGHT OF 3D-PRINTING TECHNOLOGY

The thesis at hand focuses on patent enforcement in the era of 3D-printing. 3D-printing technology will bring about considerable impact on the production process, which in itself will impact the way patent owners can enforce their rights.

3D-printing is technology that allows to create three-dimensional physical objects using a digital design file (CAD-file). CAD-files are virtual designs of a physical objects, which can be created using design software (such as AutoCAD) or by scanning the physical object with a 3D-scanner. The 3D-modelling software slices the final model into hundreds or thousands of horizontal layers, which are then printed by 3D-printer blending each previous layer with the next. In such manner a 3D-printer can be used to create different and complex devices, which can have internal moving parts. By today 3D-printers are able to produce complicated and high quality items such as rocket engine parts, ears made out of human tissue, prosthetics, food or even another 3D-printer.

In light of such potential, in recent years desktop 3D-printers have started to emerge intended for home usage. The quality of such printers has increased rapidly, whereas the prices of printers have dropped 60 times compared to just 5 years ago. The rapid growth in quality and usage of 3D-printers, combined with the exponentially dropping prices indicates that we are on the brink of mass usage of this technology. With it comes great potential. 3D-printing technology has potential to democratize production of physical items just as the Internet has given everyone the ability to produce and share different works of art such as music or movies.

But just as digitization of music and film brought about great issues with enforcing copyrights, 3D-printing will create similar issues regarding patent laws. But in fact, patent law is even less prepared to face these challenges.

Cheap and consumer oriented 3D-printers will transform the pattern of production, where consumers themselves have access to the production means, i.e. 3D-printers. This means that consumers themselves have the potential to produce patented products. At the same time the production is made considerably easier due to the fact that printing is based on CAD-files, which can be easily reproduced and shared.

In light of this, it must be noted, that patent law has been created taking into account that physical items that are created and distributed in a physical manner, thus it is unclear whether

patent law actually enables patent owners means to enforce their patents in such conditions. It is a question that has not yet been analysed in Estonia, nor in Europe, in an in-depth manner.

Drawing on fore described issue, this thesis seeks to establish, if and how the patent law enables patentees to enforce their rights in light of 3D-printing technology.

The thesis is divided into 3 chapters. First and second analyse, whether current patent law enables patentees to enforce their rights upon making, distributing or printing of CAD-files. The third chapter analyses how the patent law should react to 3D-printing technology, taking into account the issues identified in the first two paragraphs but also the fact that upon protecting patentees, the potential of technological innovation must not be undermined.

The patentee's rights could extend to CAD-files if one were to find that either:

- 1) CAD-file is a patentable invention;
- 2) The patent protection of physical invention extends to its CAD-file;
- 3) Upon selling of the CAD-file, the object of the sale could regarded to be the protected invention;
- 4) CAD-file is an essential component of the patented invention.

But none of the alternatives allow extending patent protection to CAD-files. The first alternative requires the CAD-file to meet the statutory criteria for patentability. Although the CAD-file enables production of a patentable object, the file itself is digital and does not encompass inventive step with technical function and thus cannot be patentable.

The second alternative enables enforcing patent rights in regard of CAD-files if the patent protection of the physical item encompassed in CAD-file could extend to the CAD-file itself. Legal doctrines in both Europe and the United States state that such protection could be attributed to the CAD-file if the CAD-file and the invention it enables to print are conceptually and functionally identical or equivalent. It has been pointed out in legal literature that since the difference between a CAD-file and its physical representation is a mere push of a button (indicating that the transformation of digital into physical is very simple in era of 3D-printing), extending the protection of physical inventions to CAD-files should be allowed. Nevertheless, the current legal doctrine does not allow such extension. The functionality of CAD-files is limited to its digital nature. CAD-files do not themselves achieve the effect of a physical object, but merely act as a tool that enables to create the physical object. As a result patent law today does not allow the patent protection of physical products to be extended to corresponding CAD-files.

A third alternative allows to protect CAD-file with patent owner's exclusive rights, if selling of the CAD-file could be considered as selling of the invention itself. However, this alternative does not lead to an infringement of the exclusive rights of the patent owner. Even if the CAD-file carries with it the essence of the invention and has thus the same economic worth as the invention, it nonetheless would not infringe patent owner's exclusive rights. Estonian (as well as Germany and the UK) Patent Act grants the exclusive right to the product, which includes the invention and not the the invention *per se*. This means that the patent holder exclusive rights to the invention do not prohibit the transfer of the essence of the invention (as opposed to, for example, US patent law), but protect the product specified in the patent claim. As alternative two proved, the CAD-file consisting invention cannot be considered as the physical product containing invention.

The fourth alternative allows extending patent owner's exclusive rights to CAD-file, if CAD-file is an essential component of the invention. Although the Estonian case law and legal theory has not defined essential component, grammatical-teleological interpretation and the foreign case law suggests that the essential component is such which is functionally linked with the invention. This means that it is an element, which is important for the invention to work. Since CAD-file merely allows production of the invention, but does not contribute to the functioning of the invention, a CAD-file itself cannot be an essential component of the invention.

Thus, the patent owner's exclusive rights do not allow protection of CAD-files. But patentee's right regarding distribution of CAD-files could also be protected via secondary liability doctrine. Thus, the second chapter analyses the legal institute of secondary liability and its effectiveness for patent holders in the 3D-printing era.

Secondary liability is intended to protect the patent owner in a situation, where a person does not himself commit a direct infringement of a patent, but supplies means, which enable a third party to commit patent infringement. Patent owners are able to limit the dissemination of invention's CAD-files if their distributors, in particular the CAD-file uploaders and online platforms, commit an infringement of secondary liability.

Since the Estonian Patent Act does not include special regulation for secondary liability, the Law of Obligations Act is applied, more specifically the abettor and aider regulation arising from § 1045 section 4. Under those rules, a prerequisite for making the CAD-file distributor liable is a violation of the direct infringement in the CAD-file downloader's side. Thus, as direct infringement is still needed, in many cases Law of Obligation offers little perspective in regard of protect patent owners.

More effective protection on the basis of secondary liability is offered by the regulation of European Patent with Unitary Effect, which will soon be applied also in Estonia. Unitary patent regulation is enacted in the Unified Patent Court agreement (UPC Agreement). UPC Agreement allows to present claims against a person, who supplies to a third party means (invention's CAD-file), which enable the third party to commit patent infringement. In doing so, whether the third party actually used the invention's CAD file to violate a patent owner's exclusive rights has no importance upon identifying the infringement of the supplier of the means. However, a factor hindering the application of the secondary liability, is the requirement that the means that allows the violation, i.e., CAD-file, must be related to an essential element of the invention.

The case law in the United Kingdom and Germany today states that means is related to the essential element if the means itself contributes to the functional operation of the invention. As the CAD-file does not contribute to the technical functioning of the invention, it cannot be "means related to an essential element" in sense of secondary liability. It should be noted, however, that grammatical-teleological interpretation of the UPC Agreement does not actually exclude that CAD-file could be the means related to an essential element of the invention. On the contrary - both the purpose of the Act as well as the wording refers that upon facing this issue, courts could develop the current legal doctrine further and find that distribution of invention's CAD-files can bring about secondary liability under UPC Agreement. As a result, it would be possible for the patent holders to order the Internet platforms and other CAD-files distributors to remove the patented invention's CAD-files. Insofar as the above-mentioned persons' actions are malicious, secondary responsibility would allow to present claims for damages.

Considering the hurdles that were established in the first two chapters, the third chapter analysed what kind of further reaction is needed from the patent law for the technology of 3D-printing, including how to regulate the patented inventions CAD-files and to what extent individuals can be hold liable for creating and distributing CAD-files.

Expanding the exclusive rights of physical objects to CAD-files is in the interest of patent holders. It should to be noted, that in today's world 3D-printing has one of the largest innovation potential in the field of technology and the protection of patent holders must not be done so that at the same time the potential of 3D-printing would be restricted. Extending patent protection of physical objects to CAD-files would bring about number of negative consequences – firstly, in many areas of production CAD-programs and files are the sole means for engineers to develop products. Compared to alternatives, digital modeling enables the development of technology in a much simpler and cheaper way. Among other things, new inventions are often

created on the basis of existing patented invention's CAD-models. If in the process of modelling the current state-of-art cannot be taken into account as the digital models are patent-protected, the potential of digital modeling cannot be effectively exploited. Therefore, it has to be guaranteed that the use of invention's CAD-file is not considered to be a patent infringement.

When regulating the invention's CAD-files, it should be also taken into account that the measures for protecting the end consumers, 3D-service provider's and the internet platforms distributing CAD-files, must be guaranteed. In the light of the 3D-printing production patterns, internet platforms, who distribute CAD-files and 3D-service provider's will be providing important services, same way as YouTube or Spotify do it in the field covered by copyright. However, in order for the business models like Thingiverse or Shapeways to operate, they must be guaranteed a certain protection in situations where the service providers did not know nor should have known that their service was used for patent infringement. Hereby it has to be taken into account, that in the field of inventions it is very difficult for the above-mentioned subjects to be aware of whether their actions would infringe patent rights or not, unlike in the sphere of copyrighted work.

On the basis of aforementioned, the exclusive rights of inventions should not be expanded to CAD-files without thought. The scope of protection for patent holders should be such as to enable them to prohibit the distribution of inventions' CAD-files and to submit claims against individuals, who ignore the prohibitions. If one were to give a more broader and comprehensive safeguard to the invention's CAD-files, it has to be thoroughly considered that the prohibitions would not unreasonably restrict the business models and other incentives for innovation activities, which are associated with 3D-printing. It is clear, that in the world of 3D-printing the rights of patent owners are not as well assured as they have been in the past. However, we should not forget that in the world of 3D-tehnology innovation does not need the same level of legal stimulation like it did before. Whether to regulate CAD-files through the legal institute of exclusive rights or secondary responsibility and what should the regulation exactly be like needs a further analyses, when the technology of 3D-pritining will represent a more tangible threat for the patent holders.

KASUTATUD MATERJALID

Kasutatud kirjandus

1. R. M. Ballardini, M. Norrgård, T. Minssen. Enforcing Patents in the Era of 3D Printing. – Journal of Intellectual Property Law & Practice, 2015/10, No 11, lk 850–866.
2. J. Band, J. Gerafi. Profitability of Copyright-Intensive Industries, 2013. Kättesaadav: <http://infojustice.org/wp-content/uploads/2013/06/Profitability-of-Copyright-Industries.pdf>. 29.04.2016.
3. L. Bechtold, V. Fischer. 3D Printing - A Qualitative Assessment of Applications, Recent Trends and the Technology's Future Potential. Study to the German Innovation system, Berlin: EFI, 2015.
4. L. Bently, B. Sherman. Intellectual Property Law. 4th Edition. Oxford: Oxford University Press, 2014.
5. S. Bradshaw, A. Bowyer, P. Haufe. The Intellectual Property Implications Of Low-Cost 3D Printing. – SCRIPTed 2010/7, No 1, lk 5-31. DOI: 10.2966/scrip. 070110.5.
6. D. H. Brean. Asserting Patents to Combat Infringement via 3D Printing: It's No "Use". – Fordham Intellectual Property, Media & Entertainment Law Journal 2013/23, No 3, lk 771–814. Kättesaadav: <http://ssrn.com/abstract=2088294>. 29.04.2016.

7. D. H. Brean. Patenting Physibles: A Fresh Perspective for Claiming 3D-Printable Products. – Santa Clara Law Review 2015/55, No 4, lk 837–864.
8. P. Brody, V. Pureswaran. The New Software-Defined Supply Chain. Preparing for the disruptive transformation of Electronics design and manufacturing. IBM Global Business Services, Executive Report. IBM Institute for Business Value, 2013.
9. K. Cremers, M. Ernicke, F. Gaessler, D. Harhoff, C. Helmers, L. McDonagh, P. Schliessler, N. van Zeebroeck. Patent Litigation in Europe, 2013. Kättesaadav: <http://ftp.zew.de/pub/zew-docs/dp/dp13072.pdf>. 30.04.2016.
10. B. De Jonge, B. Maister. The Many National Formulations of the ‘Private and Non-Commercial Use’ Exception in Patent Law: Which, if any, satisfy TRIPS? – Working paper 2016, lk 12–19. Kättesaadav: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2732502. 29.04.2016.
11. B. Depoorter. Intellectual Property Infringements & 3D Printing: Decentralized Piracy. – Hastings Law Journal 2014/ 65, No 6, lk 1483–1504.
12. D. R. Desai, G.N. Magliocca. Patents, Meet Napster: 3D Printing and the Digitization of Things. – Georgetown Law Journal 2014/102, No 6, lk 1691–1720.
13. D. Doherty. Downloading Infringement: Patent Law as a Roadblock to the 3d Printing Revolution. – Harvard Journal of Law & Technology 2012/ 26, No 1, lk 353–372.
14. A. Duhaime-Ross. This 3D Bioprinter Can Make Human-Sized Ear, Muscle, and Bone Tissues. The Verge. Kättesaadav: <http://www.theverge.com/2016/2/15/10995730/3d-print-human-tissue-ear-muscles-bone>. 29.04.2016.
15. T. Y. Ebrahim. 3D Printing: Digital Infringement & Digital Regulation. – Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property 2016/14, No 1, lk 37–74.
16. K. Egers-Pisuke. Ühtse toimega Euroopa patendi pakett ja selle mõju Eesti õigusruumis. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool, 2014.
17. Euroopa patentide väljaandmise konventsioon (Euroopa patendikonventsioon). – RT II 2002, 10, 40.
18. C. W. Finocchiaro. Personal Factory or Catalyst For Piracy? The Hype, Hysteria, and Hard Realities of Consumer 3-D Printing. – Cardozo Arts & Entertainment Law Journal 2013/31, No 2, lk 473–508.
19. H. Goddar. Cross-Border Contributory Patent Infringement in Germany. – Washington Journal of Law, Technology & Arts 2011/ 7, No 2, lk 135–148.
20. Guidelines for Examination in the European Patent Office, 2015. Kättesaadav: <https://www.epo.org/law-practice/legal-texts/guidelines.html>. 29.04.2016.

21. T. R. Holbrook, L. S. Osborn. Digital Patent Infringement in an Era of 3D Printing. – U.C. Davis Law Review 2015/48, No 4, lk 1319–1386. Kättesaadav: <http://ssrn.com/abstract=2483550>. 29.04.2016.
22. R. Kraft, T. McMahan, K. Henry. NASA Tests Limits of 3-D Printing with Powerful Rocket Engine Check, NASA, 27.08. 2013. Kättesaadav: <http://www.nasa.gov/press/2013/august/nasa-tests-limits-of-3-d-printing-with-powerful-rocket-engine-check/#.VyM6cfmLTIU>. 29.04.2016.
23. E. Krassenstein. Microsoft Develops App That Turns Any Smartphone Into A Comprehensive 3D Scanner, 2015. Kättesaadav: <https://3dprint.com/91439/mobilefusion-3d-scanning>. 29.04.2016.
24. M. Lemley. IP in a World Without Scarcity. – The New York University Law Review 2015/ 90, lk 461–515.
25. L. Lessig. Free Culture. How Big Media Uses Technology and the Law to Lock Down Culture and Control Creativity. New York: The Penguin Press, 2004.
26. M. Mimler. 3D Printing, the Internet and Patent Law - A History Repeating. – La Rivista di Diritto Industriale 2013/62, No 6, lk 352–370. Kättesaadav: <http://ssrn.com/abstract=2482551>. 29.04.2016.
27. N. Mohr. The 3D Printers that Print Themselves: How RepRap Will Change the World. Techradar. Kättesaadav: <http://www.techradar.com/news/world-of-tech/future-tech/the-3d-printers-that-print-themselves-how-reprap-will-change-the-world-1255490>. 20.02.2016.
28. M. Molitch-Hou, The All-Metal Trinus 3D Printer to Hit Kickstarter Starting at \$199, 25.03.2016. Kättesaadav: <http://3dprintingindustry.com/2016/03/25/the-all-metal-trinus-3d-printer-to-hit-kickstarter-starting-at-199/>. 20.03.2016.
29. J. M. Pearce. Building Research Equipment with Free, Open-Source Hardware. – Science 2012/337.
30. J. M. Pearce, C. Morris Blair, K. J. Laciak, R. Andrews, A. Nosrat, I. Zelenika-Zovko. 3-D Printing of Open Source Appropriate Technologies for Self-Directed Sustainable Development. – Journal of Sustainable Development 2010/3, No 4.
31. M. Starr. NASA-Funded 3D Pizza Printer Debuts at SXSW Eco, CNET Australia, 11.10.2013. Kättesaadav: <http://www.cnet.com/au/news/nasa-funded-3d-pizza-printer-debuts-at-sxsw-eco/>. 20.03.2016.
32. N. A. Syzdek. Five Stages of Patent Grief to Achieve 3D Printing Acceptance. – University of San Fransisco Law Review 2015/49, No 2, lk 335–360.

33. P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi (koost). Võlaõigusseadus III 8. ja 10. osa (§§ 619-916 ja 1005-1067). Komm vlj. Tallinn: Juura 2009.
34. T. B. Watson. Carbons Into Bytes: Patented Chemical Compound Protection in the Virtual World. – Duke Law & Technology Review 2015/14, No 1, lk 25–40.
35. M. Weinberg. It Will Be Awesome If They Don't Screw It Up: 3D Printing, Intellectual Property, and the Fight Over the Next Great Disruptive Technology. – Public Knowledge, 2010. Kättesaadav: <https://www.publicknowledge.org/files/docs/3DPrintingPaperPublicKnowledge.pdf>. 29.04.2016.
36. What is 3D Printing? Kättesaadav: <http://3dprinting.com/what-is-3d-printing/>. 20.03.2016.
37. WIPO Intellectual Property Handbook. Policy, Law and Use. WIPO: Geneva. Second edition, 2004.
38. WIPO Standing Committee on the Law of Patents. Overview of the Responses to the Questionnaire on Exceptions and Limitations to Patent Rights, 2012. Kättesaadav: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/scp/en/scp_18/scp_18_3.pdf. 29.04.2016.
39. WIPO World Intellectual Property Report. Breakthrough Innovation and Economic Growth, WIPO: World Intellectual Property Organization, 2015.

Kasutatud õigusaktid

Euroopa Liidu õigusaktid

40. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 22.06.1998. a direktiiv 98/34/EÜ, millega nähakse ette tehnilistest standarditest ja eeskirjadest teatamise kord. – EÜT L 204, 21.7.1998, lk 37–48; ELT eriväljaanne ptk 13, kd 20, lk 337–348).
41. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 08.06.2000. a direktiiv 2000/31/EÜ, infoühiskonna teenuste teatavate õiguslike aspektide, eriti elektroonilise kaubanduse kohta siseturul (direktiiv elektroonilise kaubanduse kohta). – EÜT L 178, 17.7.2000, lk 1–16 (eestikeelne eriväljaanne: ptk 13, kd 25, lk 399–414).
42. Euroopa patentide väljaandmise konventsioon (Euroopa patendikonventsioon). – RT II 2002, 10, 40.
43. Patendikaitse määrus: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) nr 1257/2012, 17. Detsember 2012, tõhustatud koostöö rakendamise kohta ühtse patendikaitse loomise valdkonnas. – ELT, L361, 31.12.2012, lk 1–8.

44. Tõlkekorralduse määrus: Nõukogu määrus (EL) nr 1260/2012, 17. detsember 2012, tõhustatud koostöö rakendamise kohta ühtse patendikaitse loomise valdkonnas seoses tõlkekorraldusega. – ELT, L361, 31.12.2012, lk 89–92.
45. Ühtne patendikohtu kokkulepe: Ühtset patendikohut käsitlev leping, (2013/C 175/01). – ELT, C175, 20.6.2013, lk 1–40.

Siseriiklikud õigusaktid

Eesti õigusaktid

46. Autoriõiguse seadus. – RT I 1992, 49, 615 ... RT I, 01.04.2016, 4
47. Patendiseadus. – RT I 1994, 25, 406 ... RT I, 12.07.2014, 105
48. Võlaõiguse seadus. – RT I 2001, 81, 487 ... RT I, 11.03.2016, 2
49. Infoühiskonna teenuse seadus. RT I 2004, 29, 191... RT I, 12.07.2014, 48

Välisriikide õigusaktid

50. Saksamaa – Patendiseadus: Patentgesetz; PatG. – BGBl. 1981 I S. 1 ... BGBl. I S. 2302. Kättesaadav: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_patg/englisch_patg.html. 29.04.2016.
51. Ühendkuningriik – Patendiseadus: Patents Act. – 1977 c. 37. – Kättesaadav: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1977/37>. 29.04.2016.
52. Ameerika Ühendriigid – 35 U.S.C. Patents – Kättesaadav: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/35>. 29.04.2016.

Kasutatud kohtupraktika

Siseriiklike kohtute lahendid

Ühendkuningriigi kohtulahendid

53. Agilent Technologies Deutschland GmbH v Waters Corporation, 21.12.2004. – [2004] EWHC 2992 (Ch).
54. Catnic Components Ltd v Hill & Smith Ltd, 27.11.1980. – [1982] RPC 183 (HL).
55. Chapman v. McAnulty, 19.02.1996. – [1996] British Library ref SRIS C/20/96.

56. Cranway v. Playtech, 07.07.2009. – [2009] EWCH 1588 (Pat).
57. Grimme Landmaschinenfabrik GmbH & Co KG v Derek Scott (t/a Scotts Potato Machinery), 15.10.2010. – [2010] EWCA Civ 1110.
58. Hazel Grove Limited v Euro-League Leisure Products Limited, 25.04.1995. – [1995] RPC 529.
59. Kastner v Rizla Ltd, 23.06.1995. – [1995] RPC 585.
60. Menashe Business Mercantile Ltd v William Hill Organization Ltd, 15.03.2002 – [2002] R.P.C. 47, [2] (EWHC)
61. Schütz Limited v Werit Limited, 13.03.2013. – [2013] UKSC 16. On appeal from: [2011] EWCA Civ 303; [2011] EWCA Civ 1337.
62. Smith, Kline & French Laboratories Ltd v Evans Medical Ltd, 10.11.1988. – [1989] FSR 513.
63. Qualcomm Incorporated v Nokia Corporation, 03.03.2008. – [2008] EWHC 329 (Pat).

Ameerika Ühendriikide kohtulahendid

64. In re Gulack, 703 F.2d 1381, 217 USPQ 401 (Fed. Cir. 30.03.1983).
65. Microsoft Corporation v AT&T Corporation, 550 U.S. 437 (Supreme Court, 30.04.2007).
66. Transocean Offshore Deepwater Drilling, Inc. v Maersk Contrs. USA, Inc., 617 F.3d 1296 (Fed. Cir. 18.08.2010).

Saksamaa kohtulahendid

67. BGH, 13.06.2006. Deckenheizung. – X ZR 153/03.
68. BGH, 22.11.2005. Extracoronales Geschiebe. – GRUR 2006, 570.
69. BGH, 04.05.2004. Flügelradzähler. – X ZR 48/03.
70. BGH, 10.10.2000. Luftheizgerät. – GRUR 2001, 228, 231.
71. BGH, 21.08.2012. MPEG-2 Videosignalcodierung. – X ZR 33/10.

Muud materjalid

72. Anti-Counterfeiting Trade Agreement (ACTA). Kätesaadav: http://www.mofa.go.jp/policy/economy/i_property/pdfs/acta1105_en.pdf.

73. EPO Guidelines for Examination, G, VII, 5. Kättesaadav: http://www.epo.org/law-practice/legal-texts/html/guidelines/e/g_vii_5_2.htm.
74. EPO Opinion, G-003/08, 12.05.2010, Kättesaadav: <http://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/pdf/g080003ex1.pdf>.
75. Raport: Recent Case Law in German Patent Law 2013, Eisenführ Speiser Patentanwälte Rechtsanwälte PartGmbB. 03.2014.
76. G.A. Rauh. German Federal Supreme Court rules on indirect patent infringement, exhaustion and directly obtained process produkt. Kättesaadav: http://www.vossiusandpartner.com/fileadmin/Redakteure/Archiv/2012_German_Federal_Supreme_Court_rules.pdf.
77. Report question Q204P. Liability for contributory infringement of IPRs – certain aspects of patent infringement. Huw Evans, Seiko Hidaka, Ari Laakkonen, Donald McCombie, Richard Miller. 30.03.2010.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina

Henrik Trasberg (sünnikuupäev: 30.03.1990)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

PATENDIOMANIKU AINUÕIGUSTE JÕUSTAMINE 3D-PRINTIMISE TEHNOLOOGIA TINGIMUSTES, mille juhendaja on MA Gea Lepik

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 02.05.2016